În România, politicul poartă marca nenorocirii pag. 8–9

CONVORBIRI LITERARE

FONDAT 1867 DE „JUNIMEA”

Revistă lunară editată de Uniunea Scriitorilor din Romania serie nouă nr. 26 (1314) septembrie—octombrie 1991

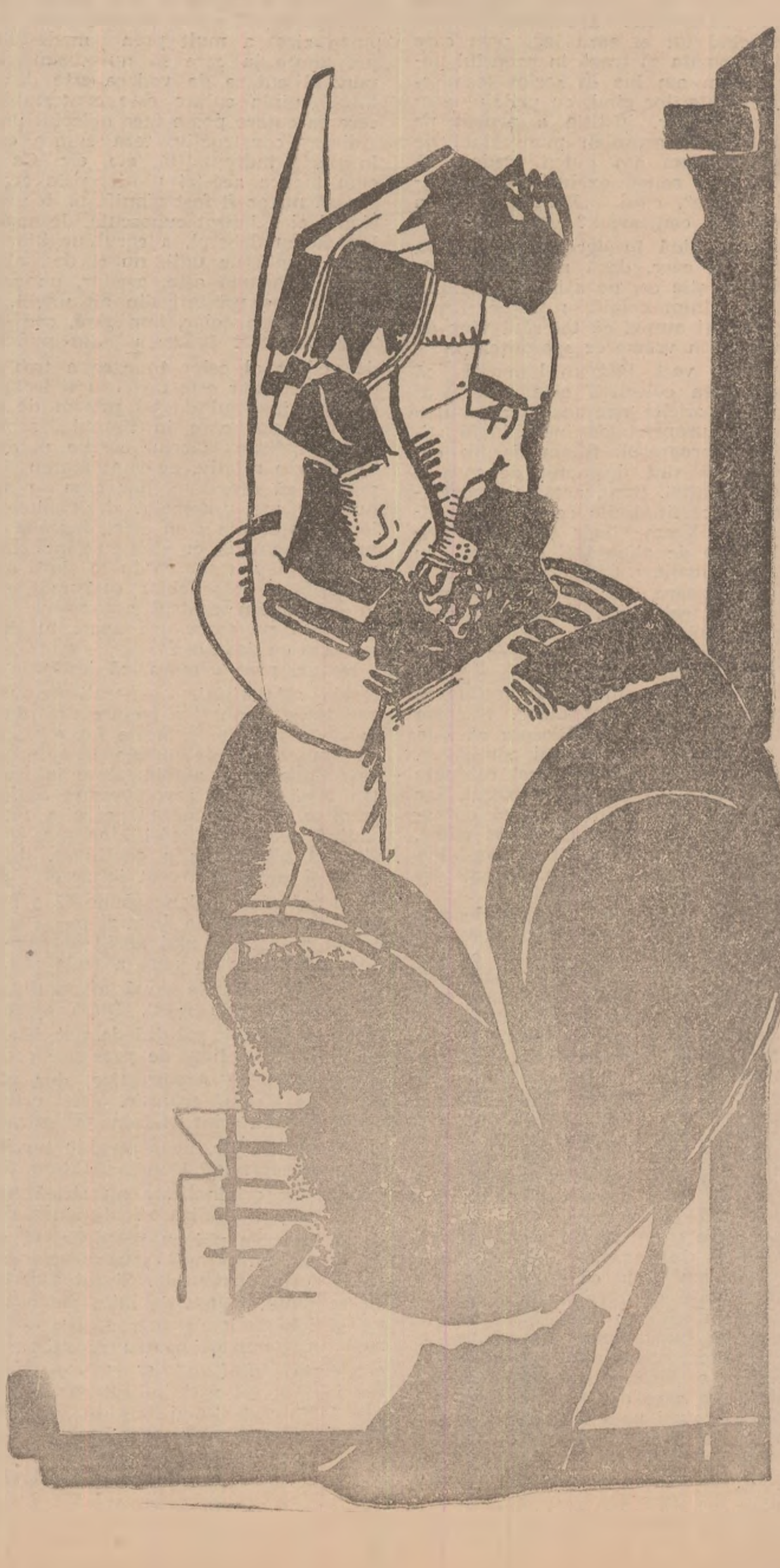
De ce a căzut guvernul

A patra venire a minerilor la București s-a soldat cu demisia guvernului. După ce făcuse atîtea declarații de neclintire, primul ministru și-a depus mandatul cu neașteptată ușurință. Probabil că miza fie pe respingerea demisiei, fie pe redesemnarea sa cu formarea noului cabinet. Numai că președintele a acceptat-o imediat și dl. Roman s-a pomenit fără rolul de protagonist în spectacolul puterii. Gurile rele spun că repetatele conflicte cu președintele l-au costat, în cele din urmă, fotoliul de premier. A fost, într-adevăr, dl. Roman incomod pentru dl. Iliescu? Solidari prin obscuritatea evenimentelor din decembrie 89, ei păreau destinați a merge împreună pînă la capăt în pofida izbitoarelor deosebiri de vîrstă, temperament și chiar de vederi. Numai că, în scurtă vreme, deosebirile și-au spus cuvîntul. Mai elastic în reacții și, într-un fel, mai realist, primul ministru a îmbrățișat soluția radicală a reformei economice cu sprijinul direct al Occidentului. Asta i-a atras simpatia și creditul străinătății, conferindu-i un prestigiu extern ce-l eclipsa pe al președintelui, privit cu neîncredere din pricina trecutului său de înalt demnitar comunist și a „mineriadei: din iunie '90. Faptul că dl. Iliescu a devenit protectorul nomenclaturii comuniste de rang secund, menținută în posturi importante, lăsată să-și facă de cap și apărată la nevoie ridica un serios semn de întrebare asupra declarațiilor sale anticomuniste, oferite cu dărnicie ori de cîte ori împrejurările le impuneau. A nu se uita, apoi, diferențele de limbaj între cei doi. Compuse exclusiv din formule stereotipe, frazele președintelui au sonoritatea goală a discursurilor comuniste, reușind să nu comunice nimic în multe cuvinte. Nici vorbirea premierului nu e ferită de clișee; dar, abundent, cîteodată rebarbativ și hilar neologistică, ea are avantajul de a vehicula cîteva idei mai liberale. Dl. Iliescu n-a făcut niciodată afirmații antireformiste. Dar reforma pe care o preconizează este, în cel mai bun caz, o îmbunătățire a mecanismului economic de tip comunist, o perestroikă, a cărei realizare speră să aducă „liniștea" mult rîvnită. De aceea, s-a și manifestat, cînd a avut prilejul, împotriva aplicării variantei radicale. Nu pe față, ci indirect, încurajînd și soluționînd favorabil solicitările diverselor categorii sociale de sporire a veniturilor. Ceea ce refuza guvernul, conștient de efectele concesiilor, președintele accepta cu dărnicie. Ultima deplasare a minerilor în capitală nu e străină de această politică riscantă, ce-i lasă cetățeanului impresia că înțelegerea președintelui e nelimitată, în timp ce guvernului puțin îi pasă de greutățile populației. Indiferent dacă vor fi fost și de astă dată „chemați" la București, minerii puteau conta demult pe solicitudinea președintelui, adevărată „mamă a răniților". În fine, puciul de la Moscova trebuie să fi adîncit disensiunile între președinte și primul ministru, dovadă fermitatea declarației celui din urmă și prelungita expectativă a celui dintîi. Poate de aceea dl. Măgureanu avea știință încă din august de ceea ce urma să se întîmple în ultima decadă a lui septembrie. Numai că, în septembrie, spectacolul s-a abătut de la indicațiile de regie. Unde inițial se ceruse doar capul premierului, pe urmă s-a cerut și capul președintelui. Revendicările economice s-au transformat în revendicări politice, cuvîntul de ordine fiind înlăturarea definitivă a comuniștilor de la putere. Și puțin a lipsit ca dezideratul să devină realitate. Dramaticele confruntări din capitală au avut însă și o parte pozitivă: ele au arătat că minerii, această masă de manevră la care recurge puterea ori de cîte ori nu găsește alte mijloace pentru a-și face jocurile, nu mai sînt atît de ușor de manevrat, că mulți dintre ei au deschis ochii, sesizînd cine i-a mințit, folosindu-se de forța lor. Nu știu să fi văzut mai impresionantă scenă decît aceea a minerilor ce învățau, în chiar Piața Universității, cîntecele „golanilor" pe care, în iunie trecut, îi vînaseră cu topoare și rîngi.

Cum era de așteptat, dl. Roman și susținătorii săi n-au pierdut ocazia de a poza în victime și a transforma îndepărtarea de la putere în capital politic. S-a vorbit, deci, de un complot al forțelor de extremă stîngă menit a înlătura puterea legitimă, de manipularea oamenilor din subteran, împinși să participe la suprimarea instituțiilor democratice, de încercarea de restaurare a comunismului ortodox și de blocare a reformei economice. Un senator implicat în precedenta călătorie a minerilor la București a produs chiar amănunte de senzație în fața parlamentului, cerînd, în baza lor, repunerea fostului premier în funcție. Tot ce se poate ca unele dintre aceste date să fie reale. Însă de aici și pînă la a-

Al. DOBRESCU

(continuare în pag. 2)

Crugul confuziei generalizate

Pe măsură ce ne împăcăm cu gîndul că niciodată nu vom mai ști cum au decurs lucrurile în decembrie și mai ales cine au fost teroriștii, devine tot mai persistentă senzația că și în privința viitorului nostru trebuie să renunțăm la pretenția de a mai înțelege ceva. Legi și decrete curg cu nemiluita, pachete de măsuri și implementări zăngănesc asurzitor, instituția prezidențială și cea guvernamentală nu mai prididesc cu primiri lucrative și dialoguri constructive, remanierele și restructurările se țin lanț, totul pare un aluat modelat cu febrilitate de mîini neobosite, dar nimic nu prinde formă, nici un sens cît de cît limpede nu se întrevede a direcționa aceste amețitoare prefaceri. Ca în cunoscutul test Rorschach, realitatea socială românească este într-atît marcată de ambiguitate încît fiecare vede în ea ceea ce-și dorește mai mult, în cazul că este un optimist, și ceea ce-l înspăimîntă mai tare, dacă are o fire mefienta.

Unii, ca președintele țării și ministrul culturii, explică fenomenul prin suspiciunea, care ar fi devenit o a doua natură a românului, mereu păcălit la împărțirea cozonacului. Să admitem că doar suspiciunea este de vină că nu întrezărim semnele redresării economice în această învolburare a tranziției palpabilă doar prin vicisitudini. Să admitem, deci, că efectele unui program global de revitalizare economică nu se arată decît în timp (ceea ce e firesc) și că tot la fel se întîmplă și cu semnele revitalizării (ceea ce nu este deloc firesc). Există însă nu puține dovezi că această suspiciune este pe deplin justificată. Astfel, cum ar putea românul să mai creadă în „opțiunea definitivă pentru democrație" a înalților diriguitori, cînd tot ei emit legi prin care obligă armata să tragă în propriul popor? Cum am lua în serios teza separării puterilor cînd, cu prilejul grevei ceferiștilor, justiția a probat pe față că este grosolan manipulată de guvern? Cum am putea crede că S.R.I.-ul se ocupă exclusiv de „agenturi străine", cînd „Berevoieștiul" a demonstrat contrariul?

Aveam, pînă în **decembrie**, cîteva certitudini care, dacă nu țineau de cald cine știe ce, ne asigurau cel puțin un minim echilibru psihic. Eram încredințați atunci că tot răul vine de la răsărit, în vreme ce speranțele mergeau spre vest. Păream lămuriți că proprietatea colectivă este falimentară și că, oricîte neajunsuri ar antrena, doar proprietatea individuală stimulează progresul. Știam despre comuniști că sînt dușmanii de moarte ai democrației. Sunt, acestea, doar cîteva din certitudinile ce ni s-au risipit acum. Vrem binele țării, dar primul tratat de alianță îl semnăm cu răsăritul pustiitor. Clamăm mereu despre privatizare, dar nu atingem nici cu degetul cel mic fundamentele proprietății colective (iar cînd dăm, totuși, cîte o lege în acest sens, avem grijă să o „implementăm" în așa fel încît oamenii să „înțeleagă" repede că „tot înainte era mai bine". Strigăm să se audă pînă în California că „am rupt-o complet cu trecutul comunist", dar plantăm în primele trei cabinete strategi reputați ai acelui trecut, iar în fruntea guvernului o tipică odraslă de înalt demnitar comunist (tipic, adică arogant, cultivat cît să poată lua ochii ignoranților, ipocrit, versatil și demagog cu centură neagră).

Am avut certitudini și după **decembrie**; mulți, jalnic de mulți știam sigur că soarele răsare deodată cu ultimul de pe prima listă a feseneului, alții gîndeam că Radu Cîmpeanu este singurul care poate alunga lupii. De o vreme, tot mai mulți dintre cei ce se topeau de voluptatea cînd apărea „soarele" declară că s-au înșelat, dar, — curios — nu trec in rîndurile opoziției, nici de „Alianța Civică" nu vor să audă. Cît despre Cîmpeanu, doar rudele și prietenii intimi l-ar mai vota la eventualele alegeri anticipate.

Alte certitudini care s-au făcut țăndări vizează intelectualii de marcă, despre care știam că nu au alt țel în viață decît slujirea adevărului și dreptății, dar am văzut că ei pot face sinistre alianțe cu torționarii și profesioniștii minciunii; prelați, pe care-i țineam de întruchipări ale sfințeniei, dar îi vedem acum antrenați în spectacole de o tristă trivialitate; cominterniștii, pe care de mult îi știam fosilizați și totuși ne-a fost dat să-i vedem iar în fruntea piramidei sociale, ba chiar acuzîndu-se reciproc, fără rușine, de întîietate în materie de „nomenclaturism respingător", ca și cum țara ar avea de ales între diferite grade de oribil nomenclaturist.

Dar care lot al vieții sociale rămîne neatins de revărsările în valuri succesive ale confuziei? În presă, foști cronicari sportivi sau metodiști de la cabinetele județene, iluștri anonimi (sau nule, după vorba lui Eminescu) precum Mihai Ciulei, Marius Benedict și alte asemenea „somități", iau în derîdere personalități de prim plan ale culturii românești, ca Petru Creția, Alexandru Paleologu, Gabriel Liiceanu sau Ana Blandiana, acuzînd de „terorism intelectual" și „pervertire a gîndirii logice a tineretului". Ziare scrise în întregime de activiști pecere duc, chipurile, o susținută campanie împotriva „activiștilor pecere" de la gazetele opoziției. In cercetare și învățămîntul superior, vin unii tineri dotați să-și dea doctoratul și constată că au conducători „personalități" cu o crasă lipsă de pregătire în specialitatea respectivă. În strategia conducerii, sub mult trîmbițata lozincă a tehnocratismului și competenței, s-a reîncetățenit legea rotației buimăcitoare (un militar de carieră pică ministru al industriei, un deputat, de profesie fotbalist, trece prefect, etc). In Academie, poți fi și Alexandru Zub, dacă nu ai „origine sănătoasă" nu vei intra în veci.

Este oare, această confuzie generalizată, rodul lipsei de autoritate, așa cum auzim adesea spunîndu-se de către unii care amenință cu dictatura militară sau ne lasă să înțelegem că era mai bine înainte?

Personal, am impresia că „lipsa de autoritate", și mai ales confuzia generală este autoritar propagată de la cabinetul numărul 1. Nu există apariție pe micul ecran (neoexpunere, am putea zice) a mult prea modestului președinte la care să nu auzim că punctul cutare de vedere este discutabil, opinia cutare este contestabilă, cererea cutare poate face obiectul unui dialog constructiv, teza cutare este în parte îndreptățită, etc, etc. Ca și cum tactica acestei plutiri prin ceață groasă nu ar fi fost manifestă, teoreticianul ei a lansat cunoscuta, de acum, butadă cu degetul, a cărui unghie e bine văzută de unii, nu și de alții. Orice minciună este, așadar, un adevăr dacă o privești din alt unghi, și invers. Un pistolar, bunăoară, este un terorist dacă-l judecăm din punctul de vedere al celor în care a tras în decembrie, dar este un erou și trebuie avansat în grad dacă-l privim de pe poziția celor care în timpul acelui talmeș-balmeș făceau cărțile puterii. Totul este relativ, eu sunt mereu disponibil să discutăm, dar cum nimic nu este mai întemeiat decît altceva, lăsăm totul așa cum este, degeaba vă agitați; sigur că eu stau cu genunchiul pe gîtul tău, sigur că tu te simți astfel apăsat, poate chiar sugrumat, dar ia să mutăm centrul sistemului de referință pe soare, nu apari tu deasupra și eu dedesubt?

Deduc, prin urmare, că îmbrățișînd teoria relativității generalizate, primul între emanați a făcut-o din nevoia de a răstălmăci acele fapte teribil de limpezi din decembrie, începînd cu revoltătoarea sa autoinstalare în fruntea unei mișcări revoluționare anticomuniste. Ca Dumnezeul care a făcut lumină și a văzut că-i bine așa, provizoriul președinte a continuat, învăluind și propriul trecut în aceeași pîclă deasă (dacă azi ne spune că a fost comunist convins, a doua zi putea spune că a fost cel mai aprig anticomunist, pentru ca în ziua a treia să ne explice că primele două afirmații nu se contrazic, de fapt). După alegeri, tactica a devenit politică de stat. Nu se va mai opune limpede presiunilor din partea forțelor democratice, dar nici nu le va lăsa să triumfe. Vreți privatizare? Prea bine, facem privatizare. Dar stați un pic, doar nu dau turcii... Vreți democrație? Cum nu, facem, dar un pic de originalitate nu strică nici aici... Vreți liberalizare? Mintenaș, dar ia să începem noi cu prețurile, să nu ne acuze americanii sau sud-coreenii că le furăm patentul... Și tot așa, încît românul, năucit de atîta democrație și lehămetit de liberalizări, se va ruga în genunchi pentru revenirea la economia planificată. Și cine va fi atunci omul cel mai indicat să ne salveze? Parcă-l și-aud: eu am avertizat că economia asta de piață...

D. N. ZAHARIA

De ce a căzut guvernul

(urmare din pag. 1)

creditarea ideii de puci după model sovietic e oarecare distanță. În România e greu de imaginat o lovitură de stat comunistă cîtă vreme tocmai comuniștii sînt la putere. Răspopiți, rebotezați, dar tot comuniști. Din decembrie '89 încoace, am asistat la lupte pentru putere dintre comuniști și comuniști. Intîi s-a ridicat eșalonul doi împotriva primului eșalon. Apoi, comuniștii conservatori își dispută puterea cu cei mai liberali. Victorioșii au avut de partea lor serviciile de informații, la rîndu-le comuniste, care au intoxicat diferite categorii sociale și le-au împins în direcția dorită. Nu e, oare, simptomatic faptul că dl. Roman, ce se consideră acum victimă a comuniștilor, a guvernat un an și ceva bizuindu-se tocmai pe comuniști, ce au împînzit pur și simplu administrația centrală și locală? De ce, în pofida numeroaselor avertismente venite din partea opoziției democrate și a presei independente, s-a complăcut în această situație, neîntreprinzînd atîta vreme nimic pentru îndepărtarea lor? Cînd, forțat de circumstanțe, s-a decis să întreprindă ceva, era prea tîrziu, mecanismele, zdruncinate o clipă, fiind iarăși suficient de bine consolidate pentru a opune rezistență. Dacă fostul premier e cu adevărat o victimă, atunci este victima propriei politici duplicitare, liberală, democratică, decisă la vedere, însă minată în fond de șovăieli, concesii și îngîmfare. O fărîmă de receptivitate la sugestii și un dram de perseverență în aplicarea deciziilor corecte, ca și un grăunte de clarviziune i-ar fi spulberat iluzia că se poate edifica o economie nouă cu oameni vechi. Căci, indiferent de intențiile mărturisite, executivul a lucrat prin cureaua de transmisie a administrației comuniste. Dl. Roman și consilierii săi au croit proiecte ademenitoare, a căror realizare au lăsat-o în seama fostei nomenclaturi de la centru și din teritoriu. De aceea, punerea în aplicare a legii fondului funciar a fost întîrziată sistematic și tot de aceea legea privatizării s-a transformat în legea încurajării bișniței. Înainte de a trece răspunderea căderii sale în seama unor forțe revanșarde, dl. Roman ar fi trebuit să procedeze la o judecare lucidă a propriei politici economice, sociale și de cadre și să-și asume gravele erori comise pe durata guvernării. S-a mulțumit să-și însușească numai observația, formulată de unii gazetari occidentali, conform căreia s-ar face vinovat de insuficienta explicare a implicatiilor reformei economice. Dar e greu de crezut că un plus de explicații ar fi fost de ajuns. Realitatea e alta: politica internă a guvernului Roman și-a pierdut credibilitatea. Oamenii au așteptat din partea lui transparență, cinste și legalitate. Iar așteptările le-au fost sistematic înșelate. Prea de multe ori a spus guvernul una și a făcut exact pe dos ca să mai poată conta pe susținerea populatiei. Această continuă erodare a încrederii cetățenilor explică, de fapt, căderea cabinetului Roman, care ar trebui să fie îngrijorat că, la sosirea minerilor, locuitorii Bucureștilor n-au ieșit în stradă ca să-l sprijine. Nu ostilitatea față de reformă i-a ținut în case, ci modul complet aberant în care s-a încercat punerea ei în practică. Pentru că nu e decît o vagă legătură între tabloul reformei pictat de premier si realitatea vie, între prețurile calculate după principiul cererii și ofertei si tarifele dictate de la centru, între stimularea inițiativei particulare și aducerea majorității unităților economice în stare de faliment. Oricît de bine intenționat va fi fost guvernul, rezultatele sînt dezastruoase și răspunderea lor îi revine întreagă. Naivitate? Miopie? Nepricepere? Probabil că toate la un loc. Dacă s-a ajuns într-o asemenea situație, dacă sărăcirea populației a atins limite greu de imaginat, dacă, în consecință, anumiți factori de putere au speculat nemulțumirile, și au avut ce specula, vina este a guvernului și a primului ministru, care au tolerat simulacrul de reformă economică, poate că îndestul de convingător privit din afară, însă insuportabil pentru cei dinlăuntru.

Dl. Stolojan, desemnat cu formarea noului cabinet (de unitate națională) a declarat că va continua reforma. Încă nu știm ce vrea să însemne o asemenea afirmație, dacă ea se referă la principii sau la concretizarea lor. Căci, dacă spiritul în care se va aplica reforma rămîne același, atunci schimbarea d-lui Roman se va dovedi un lux plătit cu inutile suferințe.

Criza de autoritate naște... ceea ce ve(r)deți

La un moment dat, istoria o luase atît de repede la picior, că mulți publiciști ce semnează în foile noastre săptămînale au simțit nevoia de a-și data articolele de teamă ca nu cumva, pînă la apariția revistelor pe piață, să nu fie complet contraziși. Ba chiar unii, mai siguri pe ei, au fost siliți să-și retracteze afirmațiile și să explice, in fraze de un ridicol înduioșător, sentințele date, cu emfază și miopie, prin existența unor „rațiuni superioare" și alte bla-blauri. O bună coloană vertebrală este necesară (și) în publicistică. Ea te ajută, chiar și atunci cînd o dai în bară, să-ți păstrezi poziția și punctul de vedere, cu onestitate și fără ifose. Dacă ești ziarist pătruns de principiile democrației, niciodată nu vei jubila cînd apar scene nedemocratice pe tabla istoriei, numai pentru că ele (scenele) îți cad bine în desfășurarea unei mărunte demonstrații. Nu poți exulta bucuros în fața mișcărilor nedemocratice numai pentru că, într-un fel sau altul, le-ai prezis tu. Iată că e foarte ușor să pari imparțial, ziarist cu fler, construind o „realitate" convenabilă pentru toți, cînd totul în jur e neclar, alunecos, cleios. Dar este de ajuns să apară un moment în care nu perspicacitatea de a „tocmi planuri din cuțite și pahară" să te slujească, ci fermitatea, simțul istoriei și dorința ta de a sluji (și a face să biruie) democrația ca să devii, iată, ridicol. Ziaristul de curte își păstrează reflexele chiar împotriva propriilor sale dorințe de a scăpa de ele. Aceste reflexe îi joacă feste tocmai cînd îi este lumea mai dragă și cînd mulți se lăsaseră, vai, păcăliți de schimbarea părului. Dacă ne plîngem, printre altele, că actuala echipă de la putere nu are (și nici nu o va obține vreodată, cu multele-i bîrfeli interesate) autoritate, iată că nici reciclații noștri publiciști comentatori nu oferă decît același spectacol al cameleonului. A vinde o gazetă, acum, in România nu este neapărat un semn de onorabilitate, ci, mai degrabă, de adaptibilitate la cerințe. Care cerințe... Cei ce s-au adaptat, rapid, la „noile" cerințe sînt cei deja adaptați la fostele cerințe. Ca și în celelalte (multe) domenii, criza de autoritate din publicistica românească face să plutească la suprafața, adeseori murdară, a paginii de gazetă nume doar de o aparentă onorabilitate.

Stăteam de vorbă, zilele trecute, cu un grup de țărani din județul Botoșani iar, la un moment dat, venind vorba de alegeri, unul din ei a spus, ceilalți aprobîndu-l, că el votează cu... Vlad Țepeș.

Nu m-a mirat deloc această opțiune, căci înainte de asta țăranii îmi explicaseră că nu mai știu pe cine (și ce) să creadă, că sînt trimiși de colo colo, mințiți în toate părțile. Sigur că nu (mai) pot crede în Iliescu și Roman sau în bravul nostru Parlament, dar nici presa noastră nu cred că-i poate ajuta pe țăranii noștri, de la Televiziune și pînă la „Expres-magazin". Presa noastră cred că e foarte aproape, în propriile-i bîlbîieli, de bîlbîielile politicii oficiale românești. Lipsa de autoritate naște monștri, cum monștri a născut (aceiași?) și prea marea „autoritate" trecută. Vlad Țepeș este chemat, de urgență, la rampă de țăranii întîlniți de mine. Dar, dacă mă gîndesc bine, poate ar fi necesar și un Vlad Țepeș în presa românească.

Andrei DAVID

În dezbatere

PROIECTUL DE CONSTITUȚIE A ROMÂNIEI în conformitate cu tezele deja adoptate

În conformitate cu **Tezele** deja adoptate realizarea unei Constituții de excepție nu mai este posibilă. Totuși, acum, în acest din urmă ceas, sperăm că Parlamentul României va avea înțelepciunea să primească unele idei, sugestii și propuneri de natură să aducă proiectul mai aproape de adevăr, mai aproape de ideal. Între acestea menționăm următoarele:

1. **O declarație de principii**, care să fundamenteze răsturnarea istorică de după Revoluție și să jaloneze perspectivele dezvoltării României în viitor.

Redactată, în principal, pe ideile Proclamației Consiliului FSN (decembrie 1989), a Proclamației de la Timișoara (februarie 1990) și a altor documente asemănătoare, (publicate la noi pînă acum), în maniera Declarației drepturilor omului și cetățeanului, ea va fi să rămînă în istorie, urmînd a fi preluată ca preambul de ...oate constituțiile viitoare ale României (așa cum s-a întîmplat cu Declarația franceză).

Un simplu preambul — cum este ...pre exemplu cel al Constituției Por...ugaliei din 1976 — ar fi, în opinia ...oastră, insuficient.

Prin **Declarația de principii** s-ar a...enua principala carență a proiectului: ...vînd în vedere caracterul de excep...ie al Revoluției noastre, idealul ce...or care s-au jertfit pentru reușita ...i, momentul de răscruce pe care-l ...răiesc toate statele fost comuniste e...ropene, Declarația de principii ar fi ...n model pentru constituțiile viitoru...ui mileniu, anticipînd atît dezvolta...ea democrației ca instituție, cît și ...mpactul vieții internaționale asupra ei.

Declarația ar trebui să reușească o ...ublimare a ideilor sănătoase și trai...ice care s-au născut nu doar în Ro...mânia, după răsturnarea dictaturii ...omuniste, ca și în celelalte state e...ropene. Dar exprimarea lor va tre...ui particularizată pe condițiile spe...cifice ale României și viitorului na...unii române.

O constituție trebui... să propună un ...eal de organizare specific devenirii ...nei națiuni, în contextul respectă...i valorilor umane fundamentale și ... trebuie să indice direcția, să pre...gureze, nu să arate ceea ce există ...u ceea ce este într-un timp relativ ...urt, ușor de înfăptuit, ci ceea ce ...ațiunea vrea să devină în perspec...ra istorică. Numai așa adaptarea ...gislației viitoare la imperativele ...onstituției, a vieții societății civile ... direcția indicată își va afla firesc ... suport.

Ori, care este idealul societății ro...âne în perspectiva mileniului viitor? ...te numai societatea pe care alte ...nstituții au prefigurat-o în urma cu ...te de ani? Să ne gîndim noi ro...mânii, în perspectiva de care vor...n doar la instaurarea unei demo...rații de tip occidental? Să nu se fi ...împlat nimic în natura omului și ...cietății umane în acest din urmă ...oi, care să justifice o cît de cît ...rceptibilă schimbare de perspectivă, ... ideal? S... nu existe în noi, în so...tatea noastră nici un sîmbure, nici ...sămînță pentru o mai generoasă ...chidere, în viitor?

...I. Din modul de redactare a pro...tului Constituției, al limbii folosi... — al stilului, nu rezultă cu sufi...ntă pregnanță că e vorba de Con...uția României și a românilor; ...a la o lectura a textului s-ar in...tra atributele „România" și „ro...n" folosite in proiect, s-ar putea ...rte ușor ajunge la concluzia că ... vorba de o Constituție a orică... alt stat cu o democrație de tip ...idental.

...ceastă carență ar putea fi înlă...ată prin **Declarația de principii**, ...e ar evoca, între altele, și înfăp...rea **României Mari prin actul de 1 Decembrie 1918 și totodată ...a redobîndirii teritoriilor răpite ...mâniei, desigur, pe baza normelor ...ptului internațional și numai prin ...loace pașnice.**

...e asemenea, carența de care vor...n ar putea fi atenuată și prin folosirea în text a conceptului de „națiune" (națiunea română) și nu „de popor" (poporul român).

Esențial ar fi de găsit acea particularitate a neamului nostru care ne îngăduie dreptul la o existență unitară — distinctă de celelalte națiuni.

În acest sens, ar fi ușor de imaginat, spre exemplu, ce ar fi realizat înaintașii noștri, dacă dezvoltarea României s-ar fi făcut firesc după repunerea în vigoare a Constituției din 1923, dacă personalitățile vieții noastre politice în loc să fi luat drumul închisorilor, al deportărilor sau al „Canalului" — ar fi fost libere să adopte o Constituție a anului 1948 sau 1952; n-ar fi exprimat ei valorile dobîndite de națiunea română (ne referim desigur la spiritualitatea specific românească) după primul război mondial? Cu atît mai mult, n-ar trebui acum, reînnodind firul istoriei, ca această nouă Constituție să realizeze tocmai acest ideal?

III. Problema formei de guvernămînt aleasă — republica, nouă poate să ni se pară a fi oportună și judicioasă. Dar este ea expresia voinței întregii națiuni?

Adoptarea Constituției prin **referendum** nu poate acoperi, **post festum**, această opțiune, fiindcă națiunea este pusă deja în fața opțiunii și nu a unei alternative, așa cum este firesc. Asupra acestei probleme fundamentale Parlamentul României va trebui să exprime un punct de vedere clar și precis.

IV. Dacă totuși se va trece peste acesta, așa cum se întîmplă cel mai adesea la noi, atunci, va trebui reanalizat sistemul adoptat pentru republica noastră. Este sistemul prezidențial adoptat, cu atribute mult prea generos acordate Președintelui țării, soluția cea mai propice pentru români?

În ce ne privește credem că republica parlamentară ar fi soluția optimă și, în acest sens, ar trebui regîndite raporturile dintre puterile statului (și în primul rînd atenuate atribuțiile acordate Președintelui și chiar Guvernului) la care să se adauge firesc, cea de a patra dimensiune considerată de filosofia timpului, în această materie, ca fiind dată de exprimarea opiniei publice prin mijloacele de comunicare în masă.

V. Aceasta din urmă problemă ar putea fi rezolvată și prin revederea, într-un anume sens, a drepturilor și libertăților omului.

Acestea nu ar trebui redactate, în concepția noastră, la nivelul unui bun elev de școală elementară. Enumerarea fie și exhaustivă, a drepturilor omului nu poate dobîndi prin ea însăși valoarea pe care trebuie să le-o confere o Constituție. Fiindcă, în fapt, într-o societate se aplică legile în spiritul Constituției și nu direct prevederile ei.

Sub acest aspect ni se par mult mai inspirate Constituțiile SUA și Franței, sau altele asemenea, care, în principal, fundamentează o concepție asupra drepturilor omului, o finalitate a lor.

De asemenea, credem că, nu atît o înșiruire monotonă a drepturilor fundamentale ale omului trebuie făcută, ceea ce între altele crează și o rigiditate care ar trebui să fie străină nu doar Constituției, ci întregii legislații și dreptului, în general, cît omului, finalitatea întru care sînt instituite și mijloacele pentru realizarea lor. Acestei concepții ar fi să i se adauge apoi acele norme generale care să permită receptarea drepturilor omului la nivelul la care sînt reglementate prin normele dreptului internațional.

Nu ar fi lipsită de interes, din acest punct de vedere, adoptarea unei soluții care să permită aplicarea prevederilor cartelor internaționale care reglementează această materie direct în dreptul intern.

VI. Alegerea sistemului bicameral pentru Parlamentul României ni se pare firească și opțiunea autorilor proiectului este justificată.

Ceea ce însă nu-și mai află o suficientă întemeiere este distincția care trebuie să existe intre cele două Camere și care nu este realizată de proiect; nici sub **aspectul componenței acestora** (și senatori și deputații sînt aleși, prin același sistem de vot și pentru același mandat), nici sub aspectul **atribuțiilor acordate** și, în sfîrșit, nici al unui **„echilibru de puteri"**. Și sub acest aspect, lucrurile vor trebui revăzute, în esență, și optat, după opinia noastră, în favoarea unei Camere superioare — aceea a Senatului, cu atribuții specifice în acest sens și, bineînțeles, cu un alt sistem de desemnare a senatorilor. Și, în ce privește terminologia folosită pentru desemnarea celor două Camere ale Parlamentului, credem că trebuie de revenit și adoptată soluția Constituției din 1923 — „Senat" și „Adunarea Deputaților".

VII. Trebuie stabilit clar și, precis în Constituție sistemul care se adoptă în ce privește raportul dintre dreptul internațional și dreptul intern.

Redactarea propusă pentru art. 11 este necorespunzătoare deoarece:

— nu stabilește care este principiul;

— afirmația că tratatele fac parte din dreptul intern este de natură a crea dificultăți în practică, cînd, spre exemplu, o dispoziție a unei legi în-tat, ar fi în contradicție cu unele prevederi ale acesteia.

În ce ne privește, considerăm că soluția optimă ar fi adoptarea sistemului preeminenței dreptului internațional, într-o formulare corespunzătoare (de altfel preeminența dreptului internațional a fost admisă, dar numai pentru materia drepturilor omului (art. 20 (11) și (2) ceea ce nouă ni se pare insuficient).

Oricum ar fi dispozițiile art. 11 trebuie reformulate.

VIII. O altă problemă, mai puțin importantă, dar nu lipsită de semnificație, rezultă din art. 10 al proiectului care se referă la „normele general admise" ale dreptului internațional.

De principiu, normele general admise ale dreptului internațional, n-ar putea fi respinse în soluționarea unei cauze.

Pe de altă parte, norme noi care încă nu au ajuns a fi „general admise", ar putea fi favorabile în raporturile noastre cu alte state.

Oricum, prin înlăturarea sintagmei „general admise" s-ar realiza o poziție constructivă a țării noastre în procesul de perfecționare a dreptului internațional.

B. Dacă acestea au fost *probleme de principiu*, și care trebuie analizate în raport de prevederile întregului proiect, vom consemna, în continuare, urmărind textul proiectului, cîteva *probleme de fond*.

I. De principiu, în textul Constituției, trebuie folosite atribute care configurează un concept, o instituție, o noțiune și nu conceptul, instituția sau noțiunea. Exemplu, conceptul „stat de drept" (art. 1), cuprinde, în însăși esența lui, atributele „democratic, dreptate, pluralism, drepturi și libertăți etc", așa că nu trebuie folosit ca atare în text; sînt suficiente atributele care definesc statul de drept.

Tot astfel noțiunea de „unitate a poporului" (art. 4) ar trebui evocată prin atributele care fac unitatea națiunii (conștiința apartenenței la un același mod de viață politică, socială și spirituală, aceeași limbă, același teritoriu, aceleași moravuri și același caracter).

De asemenea ar trebui revăzute și noțiunile „țară" „patrie", „stat" din primele articole ale proiectului (art. 1, 3, 4) precum și „teritoriu" din art. 3 („teritoriul României" pct 1); "frontierele țarii" (pct. 2), „ teritoriu" (pct. 3); „teritoriul statului român" (pct. 4).

II. Conceptul de „lege organică" pare a fi fundamentat prin votul majorității fiecărei Camere (art. 3(2) art. 8 (2), art. 73) Dar în sistemul Constituției din 1923 legi de natura celor numite de proiect „organice" trebuiau adoptate cu majoritate de 2/3 din numărul celor două Camere, soluție care nouă ni se pare a fi mai justă, mai înțeleaptă.

III. Reformularea art. 13 din proiect ni se pare necesară, altfel s-ar înțelege că pentru instituțiile și autoritățile din străinătate ca și pentru orice acte săvîrșite de acestea ori de cetățeni români în fața acestora nu ar fi limba română.

Textul ar trebui reformulat astfel:

„Limba română este limba oficială a statului român și a cetățenilor săi".

IV. Potrivit art. 16(2) din proiect sînt excluși de la ocuparea funcțiilor și demnităților publice:

a) cetățenii români care nu au domiciliat în țară;

b) străinii

Soluția adoptată ni se pare excesivă, fie și numai dacă ne gîndim la posibilitatea de a avea funcționari în cadrul ambasadelor noastre în străinătate, cetățeni români cu domiciliu în statul unde ar fi angajat sau chiar în alt stat.

În ce privește a doua ipoteză, credem că trebuie admis ca, în situații excepționale și numai în baza legii, străinii să poată îndeplini, anumite funcții sau să aibă unele demnități. În acest sens, vor trebui reformulate prevederile art. 16(2) din proiect și adăugat un nou alineat cu următorul cuprins:

„Străinii nu pot fi admiși în funcțiile publice sau nu pot să dobîndească demnități decît în cazuri excepționale și anume statornicite de lege" (un text asemănător era, spre exemplu, în Constituția noastră din 1932).

V. În art. 17 al proiectului o stîngăcie de exprimare devine o problemă de fond: ar rezulta din text că cetățenii români se bucură de protecția statului român numai în străinătate. De aceea textul trebuie reformulat astfel: „cetățenii români se bucură și în străinătate de protecția statului român".

Nereușita exprimare și a celei de-a doua părți a art. 17 trebuie și ea revăzută.

VI. Atribuțiile (puterea) acordată *Avocatului poporului* (art. 55—56) și mai ales posibilitatea pe care acesta o are de a interveni în a face să se respecte lega și realizate drepturile, sînt cu totul insuficiente și ineficiente.

Instituția, în însăși esența ei, reclamă o mai atentă reglementare, și mai ales, stabilirea unor posibilități de intervenție prompte și eficiente. Nici denumirea ei nu este adecvată conținutului.

VII. În art. 59(2) trebuia stipulat dreptul pentru cei care nu pot presta serviciul militar, din motive de conștiință, de a efectua un serviciu administrativ corespunzător.

VIII. În art. 58(2) credem că ar fi bine de precizat numărul minim de membri pe care organizația minorității naționale poate să-l aibă pentru a obține un loc în Parlament.

IX. Instituirea unei *Delegații Temporare* (art. 59) nu ni se pare a fi cea mai bună soluție Și așa reglementarea privind Parlamentul României ni se pare a fi destul de încărcată.

Altfel, s-ar putea imagina stabilirea unor grupuri de străini numai în vederea obținerii unui loc în Parlament.

Crearea unei asemenea instituții vine să sporească încărcătura. Ar putea fi adoptată una din soluțiile considerate clasice în această materie.

X. În art. 90 din proiect, considerăm că sintagma „negociate de Guvern" trebuie înlăturată întrucît s-ar putea înțelege că numai Guvernul ar putea să negocieze tratatele internaționale, care se încheie în numele României.

XI. În art. 96(1) se prevede posibilitatea exercitării funcției de președinte al țării și de către primul-ministru.

Considerăm mai firească exercitarea temporară a acestei funcții, în ordinea succesivă prevăzută în acest articol de către Președintele Curții Supreme de Justiție și nu numai de Primul-ministru.

Dumitru D. IFRIM

Liviu Antonesei în dialog cu DAN PETRESCU (2)

PRIN ELIMINARE SE AJUNGE LA IPOTEZA UNUI ASASINAT POLITIC

● *România a ieşit din faza patriarhală şi a intrat în cea demenţială* ●

— Dan Petrescu, ajungem acum la un aspect mai puţin plăcut, chiar foarte dureros, la asasinarea cumnatului tău, profesorul Ioan Petru Culianu. În legătură cu această crimă, au circulat mai multe ipoteze : s-a vorbit de implicarea Securităţii sau a unor securişti ce-ar fi scăpat controlului central, de legionari, chiar de cineva din mediul universitar american, deşi acolo problemele academice nu se prea rezolvă cu pistolul. Tu ce crezi ?

— Eu nu pot decît să am o impresie ercumstanţiată de tot ceea ce am trăit nici măcar în intuiţie, ceea ce vreo trei poliţii ale lumii se chinuie să rezolve la ora asta în legătură cu acest asasinat. Aici, sînt două lucruri care ar trebui să dea de gîndit, iar mie îmi dau mult de gîndit. Unul este legat de faptul că nu putem rupe acest asasinat, în nici un fel de România. Iar al doilea este legat de un travaliu foarte intens de intoxicare, care s-a petrecut după asasinat. Să le luăm pe rînd. După mine, România a ieşit dintr-o perioadă, să zicem, patriarhală, cînd trăiam sub dictatură, dar această dictatură — de bine de rău — asigura o anumită ordine. Asta nu înseamnă că o regret sau altceva, pur şi simplu constat. Această dictatură era, totuşi, la nivelul de sus, foarte bine organizată, cum — probabil — puterea de acum încă nu este. România a ieşit, deci, din această fază patriarhală şi a intrat într-una demenţială. Această fază demenţială se repercutează — naturalmente — şi în afara României, prin diaspora, prin tot felul de reţele care, evident, n-au dispărut de la o zi la alta. Or, acest asasinat se plasează pe acest fond, care nu era de conceput înainte, iar eu nici acum nu cred că este de conceput — iată, însă, că acum a fost posibil. Nu am date şi nu are nimeni date dar, prin eliminare, se ajunge la ipoteza asasinatului politic. Pentru că nu există nici un mobil aparent, nu există nici un mobil, nici crapulos, cum scria nu ştiu care, nici... de nici un fel. Nu s-a produs nici o jefuire, nu s-a produs nimic...

— Şi celălalt aspect de care vorbeai ?

— Păi, ipoteza asasinatului politic este susţinută şi de ceea ce numeam travaliu intens de intoxicare. Sînt cîteva elemente care mi se par foarte suspecte Primul este acela că, imediat după asasinat, a apărut rumoarea că, în acelaşi moment, s-ar fi sinucis şi Andrei Codrescu la New York. Treabă falsă. Dar, aşa falsă fiind, ea a reuşit să păcălească şi *Europa Liberă,* despre care ştim cu toţii cît e de grijulie cu sursele de informare şi care coroborează 2—3 surse ca să dea o ştire. Ei bine, *Europa Liberă* era pe punctul de a transmite simultan două necroloage — Culianu şi Codrescu. Lucrurile s-au oprit *in extremis,* descoperindu-se în ultima clipă că aşa zisa sinucidere a lui Codrescu nu era reală. Pe urmă, a apărut zvonul, care nu e complet zvon, procedîndu-se doar la o decalare temporală, că şi o fetiţă a lui Liviu Cangeopol ar fi murit. Da, dar fetiţa murise acum un an. Deci, nici o legătură. Care este schema urmărită, după mine, aici ? Pentru că eu întrevăd efectiv o sursă care a intervenit în intoxicare, de aceea o şi numesc aşa. S-a încercat combinarea unei ucideri reale cu evenimente, cam de aceeaşi speţă, dar care nu erau reale, şi care urmau să fie dezminţite de realitate. Odată dezminţite, ele aruncau o lumină stranie şi asupra faptului real. Bun. Pe urmă, cred, s-a încercat dirijarea bănuielilor asupra anumitor zone. De pildă, s-a vorbit, la un moment dat, de faptul că cumnatul meu ar fi avut intenţia de a trece la iudaism. Ceea ce, dintr-o dată, dirija bănuielile asupra extremei drepte legionare. Numai că legionarii care mai trăiesc în Occident, care sînt de altfel bătrîni şi debili, nu s-au pretat niciodată acolo la violenţe...

— E ceva real în acest zvon cu trecerea la iudaism ?

● *Poliţia franceză mi-a oferit escortă* ●

— Nu, acest zvon este complet fals. Dar el-a apărut, a circulat, s-a spus : e clar, a deranjat pe legionari. Pe de altă parte, poliţia franceză, care a urmărit bineînţeles evenimentele, a fost plină de solicitudine, mi-a oferit chiar escortă, pe care bineînţeles că am refuzat-o — am trăit un timp sub escortă în România, nu are rost să trăiesc şi în Franţa aşa ! Am stat, deci, de vorbă cu reprezentanţii acestei poliţii, între care unul foarte inteligent, cu studii de filosofie, care mi-a spus : domnule, dacă ar exista din partea guvernului român o dezminţire, am fi absolut siguri că e mînă românească la mijloc. Or, din cît am înţeles, această dezminţire s-a produs. Am admirat pasajul respectiv dintr-o conferinţă de presă a lui Iliescu şi l-am găsit imbecil din toate punctele de vedere. Dar, mă rog, pentru Iliescu asta nu e o surpriză, stilul ăsta. Ce pot să mai spun ? Sînt lucruri care, povestite pe îndelete, capătă un aer foarte straniu. De pildă, cumnatul meu se mutase într-o locuinţă apropiată de campusul Universităţii Chicago pentru că, în noiembrie 1989, deci în momentul în care noi eram foarte încolţiţi aici, i s-a spart locuinţa fără a i se fura nimic — i s-a distrus ordinatorul şi i s-au furat dischete. Un hoţ obişnuit nu distruge un ordinator, îl fură ! Deci, s-a umblat la sistemul lui de informaţii, bănuindu-l probabil că, în calitatea lui de cumnat al meu, avea un rol foarte mare în ceea ce — îşi imagnează lumea şi acum în România — reprezenta spatele nostru, al opozanţilor, în Occident. Bineînţeles că acesta era un lucru mai mult exhibat decît real. Mi-aduc aminte că Dorin Tudoran, cînd mai era în ţară, îmi spunea : trebuie să dai totdeauna impresia că ai ceva tare în spate. Să revin : după acel jaf ciudat, s-a mutat, chiar Poliţia l-a sfătuit să se mute. Iar modul în care s-a produs acest asasinat...

— Te referi la ceea ce experţii numesc modus operandi ?

— Exact. În România, a ajuns o informaţie complet falsă, după care anchetatorii americani ar fi confirmat că nu e vorba de un profesionist. Nu e adevărat. Ei au admis că e vorba de un profesionist, iar eu merg şi mai departe şi spun că există în acest act o anumită simbolică. Pentru că nu întîmplător a fost aleasă toaleta — era destul de complicat să ucizi pe cineva acolo, în Universitate, unde lumea circulă, era mai simplu s-o faci în împrejurimi. Există, de pildă, un mare parc între reşedinţa lui şi Universitate, care era deja destul de prost famat. Era mai simplu să fie executat în împrejurimi, deci. Spun executat pentru că, pentru mine, afacerea are caracterul unei execuţii. Faptul că a fost aleasă toaleta mi se pare simptomatic. Poate că şi data e semnificativă — 24 iunie, Sfinţii Constantin şi Elena, cînd era ziua mamei lui, o sărbătoare ortodoxă importantă...

● *Toate elementele conduc către un scenariu* ●

— Mie mi s-a părut ceva simbolic şi în faptul că a fost impuşcat în cap...

— Ai dreptate, am citit articolul tău, ai dreptate...

— Pe deţinuţii politici, de pildă, Securitatea îi lovea la cap...

— Da, aşa e. Cu capul se gîndeşte. Mai departe — asta nu s-a auzit în România la timp, iar cînd a fost auzit a fost pus la îndoială, deşi e foarte real — faptul că serviciile noastre de informaţii au cerut să participe la anchetă, acest fapt e foarte dubios. În primul rînd, strict formal vorbind, n-aveau nici o raţiune de a face — Nene nu mai era cetăţean român, deci nu privea statul român sub nici o formă. Atunci de ce să participe la cercetări ? S-a încercat apoi, aşa *sotto voce,* să se insinueze că serviciile noastre se tem de eventuale grupuscule rebele... Ştiu că au fost articole peste tot care vorbesc de un soi de internaţională a serviciilor secrete din tot Estul care se mişcă comanditate de diverse organisme, de diverse interese ş.a.m.d. Nu mai departe în Jugoslavia, au fost surprinse grupuri de genul ăsta care lucrau şi pentru sîrbi, dar şi pentru croaţi... E posibil să existe oarecare adevăr în lucrul ăsta. Pe de altă parte, o anumită informaţie pe care am căpătat-o în ţară, anume că bietul domn Măgureanu este complet izolat în fruntea organismului pe care-l conduce, că el nu ar controla ce se întîmplă sub el, această informaţie mi se pare ireală şi suspectă. El nu s-ar menţine, nici ca o fantoşă, în fruntea acestui serviciu dacă n-ar şti cum arată lucrurile în interiorul său. Că o avea oameni care au dispărut cu arme şi bagaje — e posibil, sînt de căutat probabil în internaţionala de care vorbeam. Dar asta nu înseamnă că el nu controlează lucrurile, nici pe departe. Ce să spun altceva ? E greu să acuzi direct, dar toate elementele pe care le-am trecut în revistă converg totuşi către un scenariu.

— Un singur lucru ar putea fi opus, ca argument raţional, anume faptul că un astfel de act, dovedit ca aparţinînd autorităţilor noastre, ar conduce la un plus de discreditare, nu ?

PEDRO LOBOS – Mortalitate infantilă – *litogravură,*

— Dar tot ce au făcut autorităţile române nu a dus decît la discreditarea ţării, absolut tot. Aşa că acest act, luat aşa comparativ şi izolat, este — cum să spun ? — mai puţin atroce nu pot să spun, dar este, poate mai puţin grav decît ce s-a întîmplat cu minerii. Pentru că atunci au fost acte de violenţă şi chiar asasinate cu caracter de masă, nu ? Aici e vorba de un caz individual. Dar acest caz individual rezonează foarte bine cu ce s-a întîmplat înainte.

● *Se vede stilul „alor noştri"* ! ●

— Într-un interviu pe care l-am dat revistei Tinerama, *sugeram şi eu că, probabil, sînt amestecate serviciile noastre secrete, iar motivaţia ar fi fost să se arate intelectualilor ce pot păţi dacă nu-şi văd de „treaba lor". Crezi că e posibil ?*

— Bineînţeles. Aici sînt două lucruri de discutat. Implicarea politică reală a fostului meu cumnat şi modul cum a fost gîndit acest asasinat. Modul cum a fost gîndit, ca să încep cu el, ţine de un anumit stil, care e acela al „alor noştri", respectiv acela de a nu lovi direct şi de a nu face niciodată un lucru limpede. Totdeauna au făcut nişte acţiuni din astea contorsionate, asupra cărora să stai să te gîndeşti o viaţă întreagă şi să nu ajungi la nici un rezultat. De ce ? Cum ? Care e mobilul real ? Totdeanuna au lovit puţin şui.

— Intenţionat...

— Intenţionat, bineînţeles. Că ţine de stilul lor. În al doilea rînd, implicarea lui, orice s-ar crede, pentru că tocmai citeam undeva un interviu cu Virgil Tănase care-i contesta orice acţiune politică, ceea ce nu mă miră, Tănase a fost întotdeauna un cretin, vreau să spun că această implicare era foarte mare şi reală. E adevărat că era mai angajată în ultima vreme, mai ales, dar a fost dintotdeauna puternică...

— Ştiu că scria săptăminal în Lumea Liberă, *revista prietenului nostru Cangeopol...*

— Da. Pe de altă parte, şi aici e de discutat ceva. Atitudinile lui politice, fiind exprimate cu precădere, dacă nu exclusiv, în limba română, dintr-odată aria cercetărilor se strîmtează la cercurile româneşti. Articolele astea sînt mai puţin cunoscute, nici eu nu le ştiam pe toate dinainte, şi într-adevăr Nene este foarte virulent, mult mai virulent decît în interviul cunoscut din 22. Pe urmă, mai e şi problema implicării lui în ceea ce ţine de dinastia regală. El nu era un regalist, de altfel şi eu îmi exprimam în cartea scrisă cu Liviu Cangeopol nişte îndoieli în legătură cu oportunitatea revenirii la monarhie în România. Dar, după cum au evoluat lucrurile aici, se pare că asta e singura soluţie de salvare a ţării. Nene a organizat efectiv vizita Regelui la Chicago, pentru că anturajul Regelui vorbise cu nişte oficialităţi care nu erau foarte dispuse în această organizare. El a reuşit să obţină ceea ce trebuia obţinut ş.a.m.d. Acest contact direct cu familia regală, pe care nu-l mai avusese pînă atunci l-a convins că Regele Mihai este într-adevăr o persoană charismatică. Toată lumea a spus, de altfel, acelaşi lucru. Or, acum, eu mă întorc şi zic : nimic nu-i supără mai tare pe guvernanţii noştri decît problema regalităţii, iar cînd aud de Rege, acţionează în furie...

● *Singura legitimitate reală o are monarhia* ●

— Şi făcînd greşeli peste greşeli..

— Exact. Ştim cu toţii ce tîmpenii au tot făcut vis-à-vis de Casa Regală. De ce ? Pentru că, raţional vorbind, e vorba de legitimitate. Or, cu toate alegerile din România, făcute pe fondul unui haos şi al unei păcăliri a populaţiei, guvernanţii noştri nu au o legitimitate reală. O au numai formal şi foarte cîrpăcită. Dar una reală nu au, pentru că nici comuniştii nu aveau şi înnebuneau cînd se punea această problemă. Or, strict, dar strict raţional vorbind, singura legitimitate la ora asta, în România, o are monarhia. Şi pe deasupra, Regele este persoana care s-ar situa peste pasiunile politice, peste divergenţele dintre partide, şi ar putea eventual clădi ceva pentru această ţară Nu mai vorbesc de prestigiul său care e absolut autentic, în vreme ce a guvernanţilor noştri e nul şi se mai ş deteriorează de la o zi la alta, nu

— Dan Petrescu, te întreb acum brusc : tu te simţi ameninţat ?

— Nu, absolut deloc. Nu m-am simţi ameninţat nici cînd primeam ameninţăr la minister, acasă... Sigur că, într timp, absentînd de aici, am cam fos uitat şi s-ar putea să reapară ameninţările. Dar pentru mine ele nu reprezint nimic, decît dovada unei spaime eventualilor mei inamici. Asta au reprezentat întotdeauna. Nu, nu nu-mi pun problema şi nici nu contează pentru mine... Un om care reacţionează precipitat şi care se impresionează d ameninţări e un om care nu şi-a regla propria lui situare faţă de moarte. E mi-am reglat-o de mult, nu mai îm pasă absolut deloc. Asta e.

— Dan Petrescu, vreau să-ţi mulţumesc pentru această discuţie şi să-ţi cer scuze dacă am ajuns la unel aspecte pe care tu le resimţi durero dar eu cred că publicul are dreptul s ştie tot ceea ce se poate şti şi î legătură cu asemenea fapte.

— Ai dreptate. Nu am de ce să t scuz. Pentru că, dacă uneori lucruri sînt mai puţin plăcute sau dureroas asta face parte din viaţa noastră. I mulţumesc eu pentru că am mai put vorbi.

Indigenizarea marxismului l-a doborît pe Ceaușescu (2)

Katherine Verdery (n. 1948) studiază antropologia la „Reed College" (BA 1970) în Statele Unite ale Americii ● obține titlul de master și apoi își susține, în 1977, doctoratul în antropologie la Universitatea Stanford (U.S.A.) ● este interesată inițial de cercetări apropiate de etnologie pentru a se integra, ulterior, curentului american subintitulat regional studies *● de pe această poziție metodologică* (cultural criticism) *efectuează, începînd cu anul 1973, cercetări de teren în satul Binținți/Aurel Vlaicu (Hunedoara) ● cele peste 16 luni de studiu de caz vor fi integrate într-o cuprinzătoare analiză ce surprinde, de pe pozițiile antropologiei culturale și istoriei sociale, contextul etnic, geopolitic și economic al respectivei comunități cu trimiteri către întreaga problematică a satelor transilvănene statul și procesul formării sale, schimbarea economică și subdezvoltarea, etnicitatea și naționalismul sînt cîteva din temele acestei analize de referință care a fost publicată sub titlul* Transylvanian Villagers, Three Centuries of Political, Economic and Ethnic Change *(University of California Press, Berkeley, 1983) ● după anul 1984 este interesată, în urma cunoașterii directe a realităților românești, de dezvoltarea unui proiect de cercetare, de tipul istoriei intelectuale și antropologiei culturale, referitor la instrumentarea „ideii naționale" în politica culturală a P.C.R. ● direcții de cercetare : efectele acestei strategii asupra intelectualității românești, raporturile acesteia cu puterea și noua direcție a ideologiei și propagandei comuniste ● analiza realizată de autoare și care a urmărit antecedentele folosirii ideii naționale în politica românească, utilizarea ei de către partidul comunist în determinarea „revoluției culturale", apariția mișcării protocroniste precum și plasarea unei părți a istoriografiei în slujba partidului, a fost publicată cu titlul* National Ideology under Socialism. Identity and Cultural Politics in Ceaușescu's Romania *(University of California Press, Berkeley, 1991) ● pentru a-și justifica poziția obiectivă precum și faptul că a luat în serios și afirmațiile de cele mai multe ori dubioase (moral și intelectual) ale adepților protocronismului autoarea spune : „important este cine a contribuit la eforturile de pluralizare a discursului cultural și nu cine a avut dreptate în respectiva polemică" ● dar atunci cînd predă manuscrisul (în 1989) nu ezită să adauge într-o notă de final sprijinul moral și intelectual pe care îl acordă anti-protocroniștilor care erau, la acea vreme, victimizați de instrumentele totalitarismului ● Katherine Verdery este profesor universitar și, din 1989, șef al Catedrei de antropologie la „Johns Hopkins University" din Baltimore (U.S.A.) ●*

F. C.

● *Lăsați Europa și încercați să construiți o țară dezvoltată* ●

F.C. : În analiza pe care o realizați în cea de-a doua carte a Dvs. ați pus în evidență modul cum puterea comunistă s-a folosit de ideea națională pentru a conduce și a dezbina intelectualitatea. Pe de o parte au funcționat așa-numiții „protocroniști", care înțelegînd repede ce beneficii le aduce o campanie naționalistă stipendiată de guvern au devenit marii stegari ai patriotismului. Se poate spune despre ceilalți intelectuali, ne- sau anti-protocroniști, că au reușit să „întrerupă", să modifice acest discurs excesiv ?

K.V. : Cred totuși că ambele părți au acționat pe „terenul" național, că ambele au folosit limbajul discursului național deși partea anti-protocronistă a ales o formă pe care eu o susțin, adică vorbeau de trăsăturile poporului dar și de filiații și de nevoia unei Românii europene. Personal cred că pînă și acest lucru ar trebui pus sub semnul întrebării : intrarea în Europa Mai curînd cred că ar trebui să vă întrebați „ce fel de țară vrem să devenim, cu democrație parlamentară, cu economie de piață, cu instituții administrative legale care să apere cetățeanul, sau o țară subdezvoltată, cu o conducere autoritară, oprimantă ?" Pentru că din momentul în care spui Europa, indigeniștii sar imediat și polemizează că „noi avem specificul nostru" etc. și de aici, democrația „originală" și toate celelalte. Europa nu trebuie să fie un stindard („red flag") care să fie necontenit fluturat. Lăsați Europa și încercați să construiți o țară dezvoltată, aceasta este cea mai importantă problemă.

F.C. : Mi-aș permite să vă întreb : ce v-a condus către această concluzie, faptul că studiați antropologia, faptul că sînteți americancă sau că, afectiv, v-ați situat de partea anti-protocroniștilor ?

K.V. : Probabil toate aceste lucruri m-au influențat ! Firește că nu pot face abstracție de faptul că sînt cetățean american și am impresia că „ideea națională" la noi este ceva mai puțin pregnantă ca la Dvs. Deși eu m-am străduit să înțeleg ce înseamnă această idee națională pentru români, e foarte probabil că nu voi reuși niciodată să pricep **pînă la capăt** semnificația pe care o atribuiți voi acestui termen. Mă gîndesc acum chiar că ceea ce am spus eu mai devreme ar putea incomoda pînă și pe anti-protocroniști..

● *Ce fel de țară vrea să devină România ?*

F.C. : ...chiar doream să remarc că le faceți un nemeritat serviciu protocroniștilor...

K.V. : Cred că întrebarea adecvată nu este „ce fel de popor sînt românii", ci alta, cu mult mai gravă : „ce fel de țară vrea să devină România" ! Sigur că eu nu sînt deloc sigură că aș putea să vă ofer soluții, însă ceea ce știu cu certitudine e faptul că foarte mult timp s-a reprodus un discurs național care a avut de cele mai multe ori consecințe nefaste și că perspectivele sînt îngrijorătoare dacă se mai cultivă astfel de excese. Sînt silită să mai încerc cîteva precizări, pentru că de fiecare dată cînd vorbesc. în România, despre problema națională reușesc mai mult să supăr decît să lămuresc : de aceea vreau să spun că eu țin foarte mult la această țară și la forma ei mai... „rotundă" și că sînt realmente îngrijorată de climatul actual, de valul de xenofobie, de problema aceasta falsă că „vin ungurii"..

F.C. : ...asta este o evidentă diversiune care încearcă să abată atenția de la problemele grave.

K.V. : Nu cred că vin ungurii, bineînțeles, însă cred că trebuie evitată nașterea unui conflict de graniță pentru că abia atunci ar putea da roade propaganda maghiară extrem de bine pusă la punct în Occident. Mă tem că într-un astfel de caz occidentalii ar lua apărarea Ungariei, care este mult mai bine văzută decît România. Or, exagerările șoviniste și xenofobe nu vă pot aduce decît deservicii.

● *Confiscări genealogice* ●

F.C. : În cartea Dvs. consacrată ideologiei naționale ați identificat sursele de alimentare ale discursului naționalist și ați arătat de ce partidul comunist a fost obligat să-și apropie, în politica sa, care era pur și simplu „antinațională", discursul centrat pe ideea națională. Vorbeați însă și de faptul aparent surprinzător, că acest lucru l-a și dus la pierzanie pe Ceaușescu. Puteți argumenta această afirmație paradoxală ?

K.V. : În primul rînd trebuie arătat că sub raport istoric accentuarea discursului politic cu tușe naționale și naționaliste va fi evidentă după „tezele" din iulie 1971. După acest moment ideologia partidului va încerca, zadarnic, să confiște simbolul național. Ceea ce m-a interesat pe mine în mod special au fost modalitățile prin care partidul a creat tensiuni între intelectuali folosindu-se de acest pretext : ideea națională. Au fost astfel o serie de intelectuali care s-au folosit de această orientare pentru a face carieră dar și, foarte interesant, pentru a construi un tip specific de discurs. A apărut astfel, în contextul promovării „culturii de masă", posibilitatea de a ataca „vîrfurile" culturii sub acuzația de „elitism", întregul proces fiind realizat „în numele apărării națiunii"

F.C. : Tocmai ceea ce este reprezentativ la cei care strigau pe toate tonurile că sînt „naționali" în creație era lipsa lor flagrantă de înzestrare literară, artistică. Asta dacă facem abstracție de gloata de arviviști și profitori care erau, cum altfel ?, „apărătorii națiunii"

K.V. : Mai mult de atît, în încercarea lor de a obține legitimitate culturală, aceștia au articulat o modalitate specifică de construire a propriului discurs cultural practicînd ceea ce eu numeam **aproprieri genealogice.** Aceștia își inventau strămoși sau, lucru care se practică pe scară largă în toată lumea, revendicau că sînt „urmașii" unui personaj cultural a cărei autoritate era deja consolidată de posteritate. Ceea ce mi s-a părut specific în cazul protocroniștilor era faptul că ei „confiscau" personalitățile trecutului, le aduceau, de cele mai multe ori impropriu și fără argumente, drept susținători ai aceleiași cauze și, în special, negau orice drept celor din tabăra adversă de a fi la rîndul lor urmași ai acestora

● *Eminescu, un „sociolog marxist" ?*

F.C. : Dacă puteți relua un exemplu...

K.V. : E cazul modului cum Achim Mihu îl folosea pe Blaga sau, mai elocvent, cazul celebru al lui Horia Bădescu care îl descoperă pe Eminescu drept „sociolog marxist" etc. Astfel de exemple sînt cu zecile în rîndul adepților teoriei protocroniste și arată încercarea acestora de a-și „inventa" niște predecesori glorioși pentru a da mai multă greutate poziției lor și pentru a convinge de legitimitatea prezenței lor în cîmpul cultural românesc.

F.C. : După cum spuneam, nu e deloc întîmplător faptul că adepții acestei mișcări sînt fie niște arivviști lipsiți de scrupule, fie, de cele mai multe ori, niște diletanți sau escroci. Ei au fost uneltele lui Ceaușescu în încercarea acestuia de a indigeniza, **după cum spuneați Dvs., comunismul în România.**

K.V. : Nu comunismul, care a fost o ideologie instaurată cu forța în România și nu a avut nici o priză aici, ci marxismul a fost tratat astfel ! Comunismul a însemnat propensiunea dominației sovietice și era, prin programul lui, internaționalist. În România însă, s-a petrecut un proces extrem de interesant : cei care erau obligați să asimileze discursul marxist (intelectualii, politicienii) datorită statutului lor social, au început, încetul cu încetul, să combine marxismul cu elemente naționale. Ceaușescu a simțit, cu instinctul său maladiv, că trebuie să se folosească de această unealtă care a fost ideea națională pentru a-și crea popularitate și pentru a dezvolta un discurs propriu, singular în concertul statelor socialiste, astfel încît întregul său aparat de propagandă (între care, la loc de frunte, s-au numărat și scriitorii și artiștii pomeniți) a accentuat pînă la delir această latură. Părerea mea este că **indigenizarea marxismului l-a doborît pe Ceaușescu !**

F.C. : Păi nu dăm atunci apă la moară vietăților abjecte care scriu, în fițuicile naționaliste, despre „complotul internațional" etc., etc., etc. ? Nu e, în acest caz, un merit atitudinea lui Ceaușescu că a reacționat (la suprafață, și cu consecințe tragice pentru poporul român) la internaționalismul proletar ?

K.V. : Pentru mine e evident faptul că partidul nu avea suficienta influență în conștiința românilor pentru ca să poată opera o trecere către o altă ideologie și atunci a făcut apel la ceea ce era cel mai la îndemînă : ideologia națională. Opinia mea este, cum spuneam, că această ideologie națională, cu exagerările pe care le-a cultivat a determinat tocmai destructurarea marxismului românesc.

● *Protocronismul este un rasism implicit* ●

F.C. : Așa cum, pe un alt plan, „lătrătorii" nu fac decît să compromită sentimente admirabile cum sînt cele patriotice. Totuși, mai limpede, cum a destructurat ideologia națională marxismul ?

K.V. : Vedeți, problema ideologiei naționale s-a pus în România încă de la unirea din 1918, cînd trebuiau integrate în statul românesc și alte naționalități, cu o pondere numerică diferită față de români. Atunci a apărut chestiunea unității iar discursul național s-a accentuat ridicînd problema uniformizării (nu folosesc intenționat cuvîntul omogenizare, pentru că are un cu totul alt sens). Problema uniformizării unor regiuni cu grade diferite de dezvoltare economică și socială (în funcție de zonele de influență ale diferitelor imperii) a determinat nașterea unor întrebări privitoare la identitatea națională și la modalitățile de unificare și uniformizare. Astfel încît toate discuțiile, din perioada interbelică, dacă „este sau nu românul esențialmente potrivit pentru industrie sau pentru agricultură" sînt revelatoare în acest sens. In țara mea astfel de întrebări : „Ce este americanul" și „trebuie sau nu să ne industrializăm" nu ar putea fi niciodată puse pentru că ar fi considerate absurde. În România însă, această întrebare „cine sîntem" a parazitat-o pe cea firească „încotro mergem" creînd confuzii și, de cele mai multe ori, împletindu-se una cu alta.

● *Protocronismul a fost o formă de rasism*

F.C. : In conferința pe care ați ținut-o zilele trecute la Institutul de istorie „A. D. Xenopol" din Iași, spuneați la un moment dat că „protocronismul este un rasism implicit". Cum adică ?

K.V. : Mă refeream mai mult la felul cum sînt scrise aceste texte ale adepților protocronismului și care au multe elemente de rasism. Pentru mine rasism înseamnă un mod specific de a pune în discuție ideea națională și etnică prin care **ceilalți,** cei de o altă naționalitate sînt excluși, sînt împiedicați să devină „mai buni". Nu poți să-ți modifici identitatea națională, spun aceștia ; or, în momentul în care afirmi că „țara asta este numai pentru cei cu sînge românesc" se subînțelege că trebuiesc eliminați ceilalți (fie prin alungare, fie prin omorîre). Această rigidizare a granițelor unui concept („țară românească") generează o interpretare exclusivistă modificînd statutul epistemic al conceptului, lipsindu-l de înțelesul complementar de adaptare. Nu este vorba aici de rasism ?

F.C. : Totuși, în finalul convorbirii noastre, Dvs. ați făcut această analiză de pe o poziție neutră ; nu găsiți nici o calitate acestor bieți rătăciți care s-au adunat, din interes sau disperare, sub steagul de ieri și de azi al protocronismului ?

K.V. : Firește că da ! Ei au realizat un lucru esențial : au construit o legitimitate culturală care a servit la concentrarea puterii în mîna Partidului comunist și la asuprirea inimaginabilă a poporului român.

Iași, 27 iunie 1991

Florin CANTEC

O mai mare frecvență a morții

Negrul care cîntase la banjo se așeză pe un taburet și desena pe masa de lemn un scorpion, cu stiloul. Nu trecuseră nici două săptămîni de cînd se zvonise și de cînd soră-sa îmi spusese că are cancer. Cînd m-am întors să mă uit peste umărul lui, am văzut că era mare cît o palmă de om, scorpionul și că în rezervorul stiloului era cerneală neagră, amestecată cu cerneală roșie.

Înnoptase și în bar se adăpostiseră tot felul de oameni și după cîntecul negrului pe scenă apăruse o fată în bikini care-i dădea înainte cu o mulțime de gaguri și Arminjo își aminti cum o întîlnise la o petrecere, acum cîțiva ani și cum o regulase, după aceea, în automobil. După ce-și spuse ultimul cuplet, își smulse pe neașteptate sutienul și rămase nemișcată cîteva clipe, ca pe toate fețele rînjetele să se aprindă în voie și plecă de pe scenă cu un mers cabrat, cu mișcări ferme și atunci țîțele goale îi zvîcniră foarte tare.

— Băiete, începu Arminjó, să faci dragoste cu o femeie nu mai înseamnă nimic pe lîngă asta. Și se aplecă peste masă și se strînse, în același timp, ca un arici. E o sărbătoare a spiritului. Un dialog al principiilor virile. O revanșă împotriva pretinsei egalități a sexelor. Oameni ca Byron, Cehov și Ceaikovsky au fost. Ca să nu mai vorbim de atît de mulți dintre greci. Te interesează ?

— Nu, am spus.

— Întotdeauna am admirat la tine o anumită noblețe de conducător. Știi ce vrei, nu te minți singur, pari să ai un scop în viață și tot aurul pentru tine nu înseamnă nimic. Nu trebuie decît să vrei asta, într-un mod sincer și profund.

Cum mi le înșira, amicul ! Rostise cuvintele cu repeziciune și indiferență, ca un comentariu de curse.

— Asta-i o minciună, prietene.

— E sensul însuși a tot ceea ce omul a clădit între sine și cer !

— N-am să-ți vorbesc acum ca o fata bătrînă și bisericoasă și să-ți spun că-i dezgustător, am citit și eu un camion de cărți ca și tine, am spus, dar în asta pentru mine e mai mult viciu decît simplitate.

— Vorbim de una, de alta, dar mai bine am vorbi despre noi, spuse, cu privirile în pămînt și mie mai degrabă mi-a venit să rîd decît să mă tem sau să mă supăr.

— Am fost prieteni buni, am spus, dar acum, în comparație cu cel care erai, nu mai ești decît un smintit.

— Ei, spuse, eu n-aș disprețui o taină pe care n-o cunosc. Și tu despre asta încă nu știi nimic.

Atunci m-am înfuriat fără să vreau și i-am spus, fir-ar să fie, să termine odată cu aluziile lui nenorocite și să stea acolo ca un om și să-și bea berea ca un om și să meargă la bordelul care-i place și să nu se mai simtă slab în fața femeilor și să ia mai bine aminte la grația și farmecul și frumusețea lor.

— Cel care rîde cînd tu plîngi, nu te iubește, dar se va preface, ca și cum te-ar iubi. Sînt niște ființe rele și inconștiente, șuieră Arminjó. Și atît de proaste încît de multe ori bărbații nu fac decît să rîdă și să ispășească prostiile lor.

— Una dintre ele s-a întîmplat să te nască, am spus. A zîmbit

— Trebuie să fii naiv și fericit ca să mai crezi și acum în valoarea nașterii, a vieții. În nașterea oamenilor, oamenii sînt mai puțin implicați decît crezi.

Vorbea cu foarte multă liniște și umilință și certitudinea pe care cu greu o dobîndise îl ajuta să găsească răspuns la orice. În lumea-taină a bărbaților-taine și femeilor-taine, se considera răsplătit pe deplin cu iluzia mizeriei lui fiziologice. Astăzi un om e liber să-și tîrîie trupul prin toate haznalele și ăsta-i un adevăr asupra căruia noi nici nu medităm îndeajuns, dar din punctul meu de vedere el tocmai spusese cea mai mare prostie cu putință, așa că mi-am zis să-l las să o ia pe un alt drum, deși pînă acum merseserăm împreună.

Din camera cu mesele de biliard veni un om care ne cunoștea pe toți, pe Arminjó, pe negru și pe mine.

— Dacă-i vorba de vreun joc de noroc și măiestrie, ei sînt ultimii cu care trebuie să vrei să ai de-a face, spuse, și se așeză la masa negrului și ne făcu semn cu mîna și ne duserăm și noi acolo.

— Ah, atunci e bine, spuse negrul și șușotiră un timp împreună.

Arminjó nu observă tristețea și indiferența de pe fața negrului și gravitatea de pe chipul celuilalt și zîmbi cînd negrul, ascultînd șoaptele, trase un cerc de cerneală în jurul scorpionului.

— Sînt omul căruia poți să-i ceri orice, spuse cel care-i vorbise negrului despre noi. Sînt omul care-i gata să facă tot ce-i stă în putință pentru tine.

Negrul trase aer în piept și-i spuse că l-a înțeles și că se simte bine și după ce se salutară, bărbatul plecă.

— Ei, cînd eram de vîrsta voastră, nu știam decît să mă bat și să fac dragoste, spuse negrul, și mie mi s-a părut că în prietenia fără margini care-i umplea glasul, vibrase pentru o clipă vocea omului care plînge, deși pînă atunci vorbise cu glasul omului care povestește.

Nu ne privise pe noi, își privise scorpionul, ne cercetă ochii întrebător și se uită din nou la el, cu capul pe spate, cu o privire de pictor și scrise înafara cercului : „Bruno, 1987".

— E ca și cum te-ai duce să-ți cauți nevastă acolo unde ți-au spus c-ai să găsești și în locul ei dai peste un greier cîntînd, spuse Arminjó, zîmbind spre omul cu frac de pe scenă care cînta la vioară în freamătul sălii.

— Domnule, noi sîntem ca niște paji, i-am spus negrului, așa că o să spunem o grămadă de lucruri de prisos. Cu toate astea, eu am înțeles că desenul tău nu înseamnă decît suferință.

— Trăiesc de mulți ani în Europa și știu foarte puțin despre America și aproape nimic despre Africa. Dar toți negrii cîntăreți sînt fiii marelui Mississippi.

— Trebuie să iubești foarte mult !

— Ce ?

— Zeii și tărîmurile alea.

— Ești un băiat deștept, dar prietenul tău e un prăpădit. Dacă nu mă înșel, cu toții așteptăm aici miezul nopții. Să nu uiți ce-ai să auzi atunci.

Arminjó se purtă ca și cum negrul n-ar fi vorbit, ca și cum el n-ar fi auzit nimic. Zîmbea și acum cu zîmbetul pe care unii l-au prețuit atît la cei despre care credeau că au viziunea altei lumi, și chiar la unele din chipurile din tablouri. Dar privindu-l pe negru, în ochi i se aprinsese deodată dorința.

— Prietenul meu e de părere că nașterea și viața nu mai înseamnă o valoare, am spus și simțeam pentru a doua oară în viață lumea ca pe un lucru plămădit din imensitate și silă. Acum prietenul meu e fascinat de semnificația bărbatului. Spune-i, Arminjó, ce crezi tu despre asta.

— Bărbații sînt singurii care poartă făclia existenței în glorie, domnule și mîndria de o clipă din vocea lui fu înlocuită pe dată de umilință și încăpățînare. De aceea, dacă ați vrea, vă pot furniza numele unor persoane.

În clipa asta negrul s-a prins. Mă privi întrebător, și tristețea de pe chip i se accentua.

— Prietenul tău e o reptilă, spuse. Dacă nu te aperi de oameni ca el, destinul tău va sfîrși în deznădejde și nebunie.

Într-o oglindă pe care doi chelneri o purtau de colo pînă colo, zării cît de palid era chipul lui Arminjó și cît de aprinși îi erau ochii.

Negrul spuse că în copilărie a văzut la muzeu o expoziție. Că toți oamenii care i-au făcut rău, bărbați și femei, semănau cu scorpionii de atunci. Că numai muzica îl salvase de nenumărate ori și ștersese întrucîtva amintirea lor.

— Și eu am făcut rău, ne spuse. De cîteva ori eu am făcut rău altora și atunci eu am fost scorpionul. Nu poți trăi fără să faci și asta, spuse. Nu poți trăi fără să ai din cînd în cînd curaj și să fii blestemat și să suferi apoi și să fii judecat și să îngenunchi și să plîngi pentru asta.

— Viața nu-i decît plăcerea ce în treacăt zîmbește morții, murmură Arminjó. Și cei puternici înțeleg asta.

— Aveam douăzeci de ani cînd am furat cîteva miare din prăvălia lui Aristides Kabb. Cînd te hăituiesc e de parcă ai juca fotbal, în schimb cînd te ancheteaza e ca atunci cînd joci cărți.

— Te-au bătut ?

— Nu, dar numai de atunci viața mea a început să fie închisoare și libertate.

Pendula din spatele tejghelei bătu miezul nopții și într-un colț cîțiva beții se încăierară, un polițist intră și pe doi dintre ei îi dădu afară și pe ceilalți îi potoli. Negrul urcă din nou pe scenă, își pregăti banjoul și oamenilor de acolo le vorbi cu vocea întretăiată :

— M-am uitat azi dis-de-dimineață într-o băltoacă în care în afară de apă de ploaie și umbră nu mai era nimic și mi-am privit chipul bătrîn și i-am spus nevestei care-mi simțise îngrijorarea și venise să vadă, fetițo, sînt atît de bătrîn încît nu cred să mai întîlnesc ceva prieteni și dușmani noi pînă la apusul soarelui și ea a rîs și a spus să fie afurisit cel care se teme de veninul scorpionului și că ăsta-i un motiv să fiu nu numai la fel de puternic ca pînă acum, dar cu mult mai puternic decît cu cel dintotdeauna și atunci soarele a răsărit și mi-am zis că un nou război sau o boală necruțătoare nu e nimic mai mult decît o mai mare frecvență a morții, așa că mi-am luat banul meu bun în palmă ca să-l dau prietenilor și dușmanilor pe care în cele din urmă i-am întîlnit și sub lumina soarelui care urcase de trei sulițe pe cer, bucurîndu-mă ca un copil de viață și iubind pînă și otrava scorpionului, **am pornit** ...și mîinile cu degete lungi atinseră pielea întinsă a tobei care începu să răsune și să cînte încet mai departe.

Negrul cînta cu ochii închiși și chipul îndreptat spre lumină și bărbia și genunchii și trupul îi tresăreau în ritmul cîntecului. Mîinile și mușchii lui loveau pielea veche a animalului mort, mai tare, și atunci sunetele însemnau cutezanță și îndrăzneală și iubire și ură, mai încet, și atunci însemnau deznădejde, tristețe și resemnare și iubire și ură și iubirea și ura erau peste tot. Privirea îmi alunecă pe scorpionul desenat pe masă și atunci am văzut cum mîna lui Arminjó se mișca deasupra lui cu degetele ca niște artropode.

Se oprise, negrul, să ne vorbească iar, cu ochii închiși asupra tumultului dinăuntru :

— Oameni buni, acum o femeie este în brațele mele și mă îmbrățișează pentru totdeauna, cu fața lipită de chipul meu, cu trupul ei ca o tulpină subțire căzut peste mine, cu mirosul ei luîndu-mi mințile și cîntecul se înalță din palmele mele care-i ating fesele și tobele mele sînt chiar ele și nu ceea ce vedeți voi, așa că am să cînt mai departe, ca și cum ne vom naște din nou...

Silviu LUPAȘCU

* * *

Acolo cineva păstrează sentimentele
într-un plic,
scoicile se lovesc de stînci,
ilustrata mai reține și amurgul,
și catargul,
un „lasă-mă în pace" ar spori melancolia.
Ah, moriștele de nisip de pe case
țin de timpul trecut —
cu el de te mai poți război.
Se vede și în lună
cum te îndepărtezi de cuvintele mele
prefăcute doar în cuvinte.
Acolo continuă doar să rămînă așa
și să nu se poată trece peste nimic.
Timpul îți aparține,
noaptea e sub arcă,
aruncă sticla
să plutească în larg.

* * *

Leagă-mă la ochi
să nu văd accentele statice ale ploii
și bătaia de ramuri
ca o reflectare a cine știe cărei indignări.

Leagă-mă la ochi
peste legătoarea pe care o port —
încă nu s-a demonstrat
că timpul se poate mișca în ambele direcții.

Deci sensul de tîrziu
are valoare.
Leagă-mă la ochi să ader la ceva
cînd degetele, luna, reflexele
se deduc din altele
tot așa cum excepția luminii
vers se deduce din întuneric.

* * *

Se apropie anotimpul ?
De aici din cercul închis în mine
cînd nu poți vedea dacă vii sau te duci,
tu ești vioara întîi în orchestra pestriță a toamnei.
E doar să nu sporesc eternul contrast
între ceea ce ești și ceea ce aș putea face să fii.
Ar fi poate neînțeles de puțin pentru tine
și neînțeles de mult pentru mine
să ne așezăm pe o bancă din parc
ca două figuri pe o tablă de șah
în care infinitatea de mutări e doar o iluzie.

Și tu ai simțit asta, prea devreme ai simțit,
ca un om ce-și va fi simțit propria naștere
ajuns din germene în fața dilemei.
Ce-aș putea face pentru tine, care
te-ai născut deja ?
Ce-ai putea face pentru cea
care e deja vioara întîi în orchestra
pestriță a toamnei.

* * *

E liniște amenințătoare.
Septembrie al acestor locuri curge ca un afluent.
Și de unde această grabă a mea
ce seamănă cu o mișcare de rotație ?
Voi pleca în colhoz,
în acea lume unde culorile și nuanțele
trec prin purgatoriul cîntarului,
unde scările de printre pomi
mă vor înălța deasupra unei lumi
apărute ca dintr-un măr.
Noi ne-am despărțit,
și nu era greu de prevăzut
bruma cea anunțată în repetate rînduri la radio
și care ne afunda tot mai mult în toamnă,
ca piciorul tău în nisipul de la mare.

Grigore CHIPERI

CĂRȚI–DESTIN

Cu oarecare timp în urmă am încercat o anchetă printre literatori, sugerată multregretatul părinte Nicolae Delarohia, mai cunoscut în revistele literare sub numele-i „laic" Nicolae Steinhardt. Ea privea acea sau acele cărți care în cazul „respondenților" jucaseră un rol, să-i zicem, „destinal". Spre bucuria mea răspunsurile au fost multe și toate pline de miez. Au dat curs întrebării (a cărei formulare aparținea chiar lui N. Steinhardt) nume prestigioase de la Livius Ciocârlie la Al. Zub, de la Radu Enescu la Șerban Foarță. N-am făcut o listă cuprinzînd titlurile citate, pentru că interesa mai ales atitudinea față de tema supusă discuției. Dincolo de unele afirmații mai mult sau mai puțin comice (Livius Ciocârlie găsea că întrebarea aparținea unui... tînăr, altcineva o taxa resolut drept „puerilă" etc. etc.), combatanții s-au împărțit în două armate: cei mai mulți au luat pieptiș stufoasa întrebare numind o carte sau mai multe, ceilalți mai puțini au contestat îndreptățirea întrebării, avertizînd asupra primejdiei de a fi „confiscat" de o Carte, de a sta sub tirania ei mortificantă (a se vedea răspunsul reprodus mai jos, care aparține prestigiosului critic Gheorghe Grigurcu). Ancheta și-a aflat un final „perfect" în textul lui Șerban Foarță, pe care-mi permit să-l reproduc (suprimîndu-i doar P.S.-ul): „La umbra întrebării D-voastră, atît de amplă, de stufoasă, de generos ramificată, încît foșnește, ca oracolul Sibilei (cf. Dante, Par., *33,64 urm.), din o mie de posibile răspunsuri, al meu, firav dintru-nceput, se ofilește pe de-a-ntregul.* E admirabil că aceste hotărîtoare cărți există; eu unul, o mai caut încă (dar nu fiindcă voi fi și găsit-o)".

Valeria GHERGHEL

Privește-te Adame!

Nu e nimic întîmplător în alegerea cărților de care ne afecționăm: Destinul ni le scoate **anume** în drum. E ușor să ne dăm seama de firea și chiar de „tipul" căruia îi aparține un om dacă ne citează 3 autori pe care îi socotește „fundamentali". Constat că, în ce mă privește, doi dintre ei, Caragiale și Nae Ionescu, sînt singurii oameni din cultura noastră care nu ridică niciodată tonul. Al treilea, nu-l ridică nici el — Cehov.

De cîte ori nu m-am gîndit cu durere la faptul că milioane de oameni care au citit, citesc și vor citi românește nu au să treacă niciodată de Zoe și Cațavencu: e ca și cum ai locui la Constanța fără să fi văzut Marea.

Am uneori sentimentul că numai Gherea i-a înțeles „dimensiunea" intelectuală cu adevărat cosmică, disimulată cu atîta grijă de el însuși: în acea scrisoare către Korolenko în care îi deplînge moartea și îl socotește covîrșitor de superior lui Gogol; superior **intelectualicește**.

Pagina sa e înainte de toate Muzică: un Mozart care are asupra lumii și a existenței aceeași viziune ca și Ecclesiastul: e, pentru mine, cel mai mare terapeut: te împacă nu numai cu existența, ci și cu ritmul tău interior: de la el am învățat cum să respir și cum să contemplu. Dar, tot de la el, cum să ignor și să mă reculeg. E scriitorul cel mai mistic pe care mi-a fost dat să-l citesc: duhovnicul care te despovărează.

Numai niște minți grosolane au putut inventa „lupta lui Caragiale" cu prostia. Un om de alcătuirea sa nu poate fi militant, nu poate avea sîcîitoarea naivitate de a crede că se poate combate, că se poate „schimba" ceva. Caragiale reprezintă anti-demonstrativismul prin excelență. Aceia care nu îl înțeleg sau nu se pot apropia de el snt firile patetice, retorice, care nu pot zăbovi o clipă cu ele însele, care se tem de luciditate și avînd spaima propriului interior se exteriorizează mereu din disperare.

E „mistic" fiindcă reușește să curețe lumea, să o reducă pînă la nuditatea ei inițială, pînă în punctul în care poate fi redescoperită: deoarece pentru el Lumea e altceva decît „peisaj". Vremea și femeia sînt două componente inegalabil de nuanțate ale naturii noastre căzute pe care Caragiale a reușit să le exprime pînă la indicibil: Cișmigiul contemplat în urmărirea lui Caracudi are o frăgezime autumnală de început de veac iar femeia, în realismul ei, e percepută cu o comprehensiune egală cu a sfinților.

Dezbrăcat de Retorică, de gestică și de mimică, deposedat de podium și de „indignare". Omul lui Caragiale e bestial de sărac: privește-te Adame! înainte de poeții care aveau să se plîngă de sărăcirea cuvintelor, de golirea lor de conținut și de nevoia „restaurării" lor — Caragiale a arătat că nu bietele cuvinte sînt de vină — ci omul care le folosește. M-am gîndit odată: oare cum ar vorbi Lefter Popescu la Judecata de Apoi?... El, care își semnează demisia Eleutheriu; Eleutheria însemnînd în grecește libertate.

Mai mult decît de filozof, e ceva de sfînt în Caragiale, pentru că nici sfinții, arareori și ei, reușesc să depășească „indignarea" și nechibzuita pornire — de la care au pornit toate flagelurile — de a face bine altora și mai cu seamă de a **schimba**. Răul e înainte de toate dinamic, pare să spună Caragiale: porniți pe schimbare, schimbînd, perorînd uităm de noi înșine, de marasmul propriu.

De aceea, spre sfîrșitul vieții lui Caragiale, Dumnezeu s-a hotărît să-l micșoreze, pentru a-l face credibil: numai astfel îmi explic de ce Caragiale a ajuns o dată să se indigneze sau să caute să fie ales deputat.

X

Urmașul și moștenitorul său: Nae Ionescu.

N-am să uit — și cu vremea ea devine mitizată — dimineața în care cineva mi-a adus „Roza vînturilor". Am ajuns acasă și am început să citesc: în cîteva ceasuri — vreo sută de pagini. Nimic deosebit, aparte, eclatant iar postfața lui Mircea Eliade mi s-a părut zornăitoare, sacadată, electorală chiar... Aceasta pentru că eram încă victima „literaturii", a expresiilor fericite și a efectelor căutate.

Au urmat celelalte cărți — cursuri — vreo 7 — ale sale și am înțeles că **găsisem (Nu m-ai căuta, dacă nu m-ai fi găsit, demult :).** Nu un „autor", ci o fire, un duh a cărui alcătuire putea să modeleze un lut care aștepta demult, cînd exasperat cînd plictisit.

As spune că am avut norocul, pînă la 14 ani să nu citesc aproape nimic, cu excepția schițelor lui Caragiale și a edenicei limbi a lui Ispirescu. Susțin și eu, asemeni lui Keyserling, că sufletul unui om nu se schimbă. Oare un sîmbure de **realism** m-a făcut să resping toți scriitorii socotiți a fi potriviți copiilor și adolescenților? Oroarea mea de epic are rădăcini adînci și origini îndepărtate. Jules Verne și Radu Tudoran **umblau** prea mult: fîțîiala aceasta o găseam agasantă și mărturisesc în treacăt că nu am putut, recent, duce la bun sfîrșit nici „Roșu și negru" și nici, vai!, „Mănăstirea din Parma", în schimb există un roman pe care nu încetez să-l recitesc ca un copil: **Cronică de familie.** Nu există pentru mine roman mai „mare": mă „identific" cu personajele sale în felul în care s-ar fi cuvenit s-o fac pe cînd eram copil cu cărțile acelea în care ceea ce era mai detestabil erau „peripețiile". S-ar fi cuvenit să trec iubitul roman la „cărți-destin" însă el e tocmai o carte anti-destin fiindcă previne asupra iluziilor în felul în care sîntem preveniți noi de Cioran și de Mateiu I. Caragiale; de cei doi strîns înrudiți.

Aveam 14 ani și l-am auzit vorbind pe tatăl meu despre Cehov. Îl citea în rusește — pe Șevcenko în ukrainiană — în limba pe care o vorbea cu bunica și adesea cu o femeie nespus de frumoasă. Pomenea de dorința lui Gurov din „Doamna cu cățelul" de a împărtăși ceva („Dacă ați ști ce femeie minunată am cunoscut la Yalta!") însă personajul respectiv — din neatenție sau deliberat — nu-l ascultă. Să fi intuit atunci că nu putem comunica; că nimeni nu poate să se identifice cu noi?... Așa am început să-l citesc pe Cehov.

Mă simt plictisit cînd oamenii exaltă cărțile, cînd le absolutizează... Fiindcă nu cu litera unei cărți ne hrănim — lăsînd la o parte cărțile citite ca exercițiu intelectual sau ca „informație" — ci cu ceea ce scapă literei: cu alcătuirea omenească a autorului ei: aceasta ne atrage, ea ne cheamă, la ea recurgem în anumite momente. Ereditatea, care face parte din Destin, își spunea cuvîntul — altminteri nu aș fi pomenit de împrejurările în care am început să-l citesc pe Cehov — în ceea ce facem și, mai ales, în ceea ce alegem.

Mă gîndesc și am meditat adesea la incompatibilitatea mea cu spiritul culturii franceze: de ce scriitorii ei care îmi plac cel mai mult sînt Stendhal (trăit mai mult în Italia), Proust (pe jumătate evreu) și într-o mai mica măsură — Céline?!... Stimez ce este francez dar nu pot iubi nimic francez. Pînă și scriitorul de limba franceză care îmi place deosebit de mult e român: Cioran. Iar după „studii" de italiană, după traduceri din Ungaretti, Pasolini, Pavese — totul îmi apare ca o inexplicabilă amintire. Mi-a fost dat să citesc într-o revistă italiană un foarte elogios studiu despre mănăstirile românești: autorul părea că privește niște realități „folclorice" — oricît de pozitiv le aprecia — de la mii de kilometri depărtare de țara sa. Și mi-am amintit de felul în care tratează Cioran Occidentul: în felul în care, între cele două războaie, bucureștenii își angajau servitoare din Ardeal: le apreciau că sînt cinstite, harnice, curate dar le tratau tot ca pe niște slujnice.

De fapt, francezii, mă refer la scriitori, ca și italienii, nu sînt deloc **universali** iar publicistica lui Dostoievski dezamăgește în aceeași măsură ca și „programul" cultural al lui Iorga.

Prezența Mării, a Muzicii, a Femeii sînt elementele constitutive ale universalității reale: e suficient să citești „călătoriile pe glob" ale lui Pantazi pentru a înțelege familiaritatea lui Mateiu I. Caragiale cu Lumea în datele ei esențiale sau pe amintitul Iorga: fără a stabili raporturi lipsite de măsură, e infinit mai multă **deschidere** la ei decît la scriitorii francezi din secolul trecut preocupați să își „codifice" formalista burghezie națională. Fiindcă există o codificare irespirabilă în spiritul apusean pe care mi-au revelat-o **Exercițiile** lui Loyala care a încazarmat rugăciunea și activitatea spirituală.

Prin cărțile, mai bine spus, prin scriitorii „de căpătîi", avem indicații atît asupra firii noastre cît și a propriului destin fiindcă nu alegem — am în vedere alegerile sincere — decît ceea ce ne este propriu. Mă gîndesc că nu aș putea „locui" în **universul** unui prozator francez — exceptînd pe cei citați —, că aș simți nevoia să sparg, să distrug, să fiu din nou liber, să urc pe o stradă care s-ar deschide spre Mare sau să mă aflu în mijlocul eroilor lui Caragiale care maimuțăresc „regulile" — și le disprețuiesc implicit — în loc să le respecte imbecil de habotnic. Cel puțin eroii lui Caragiale sînt liberi; dementțial de liberi.

Dan CIACHIR

Omul unei singure cărți

Timeo hominem unius libri. Iată cum lectura, nevinovata lectură poate deveni sursă de **autoritate**, mergînd, în temeiul minunatei evoluții a lucrurilor către plenitudine, pînă la tiranie. Îmi place a crede că în faimoasa remarcă a lui Toma d'Aquino se exprimă nu numai teama (reacția viscerală, elementară), ci și (fapt mai important) dezolarea, acea reverberație melancolică a stagnării, a stazei morale pe care fixarea la un singur text o poate aduce ca factor de dizarmonie, de perturbare, dacă nu chiar de trădare a spiritului. Prilejul de meditație e mult mai semnificativ decît impactul particular, oricît de dur. Competența se limitează prin dogmatism, elanul cunoașterii degenerează în fanatism. E ca și cum o colivie cu păsări cîntătoare s-ar transforma într-o mașină infernală. M-am ferit, intuitiv, de „textele-cheie", de „iluminările" prin lectură, ferindu-mă de brutalitatea, de maniera explozivă a unor experiențe ce n-ar fi trebuit să fie mărginite în timp și spațiu (căci o „revelație" de genul acesta înseamnă un sfîrșit, o fundătură, un refuz față de alte lecturi, potențial, la fel de substanțiale, de benefice). M-am ferit de sacralitatea imperativă, totalitară, ca de o sacralitate falsă, regăsindu-mă în infinita toleranță, în deschiderea iubitoare, nehotărnicită, simbolizată de biblioteca borgesiană. Cît de caritabilă e babilonia ei! Cît de fecunde pentru spirit sînt inocentele ei structuri iluzorii! O carte să-mi fi determinat „vocația"? Întrebare puerilă, chiar dacă însoțită de cele mai euristice bune intenții. Consider că lectura autentică, adică asumată ca o funcție caracteristică a personalității, îmbină ek-stazia, ieșirea din sine a omului către Dumnezeul auctorial, cu o febrilă, neîncetată, adesea dureros de nuanțată căutare de sine, „recunoaștere", „regăsire". A citi presupune a urma un drum simpatetic către tine însuți, cel discontinuu, divers, agitat de porniri cu neputință de conciliat, dar vizînd, totuși, un contur subtil al întregului, cu atît mai subtil cu cît e mai dificil de trasat. Dacă pînă la urmă un asemenea desen devine plauzibil, meritul este al coincidenței semnificative dintre existența noastră, fatalmente reală, și cea fatalmente ideală a scrierilor care ne-au reflectat în oglinzile lor nu mai puțin discontinui, diverse etc. Citind, spre a folosi cuvintele lui Emile Faguet din L'art de lire, „te compari cu tine însuți, notezi urcușurile și coborîșurile sensibilității tale — mai ales coborîșurile — pierderile și profitul inteligenței tale în ansamblu — mai ales profitul — precum și ale inteligenței tale critice, marcînd astfel curbele vieții intelectuale și morale". A citi înseamnă a trăi (sub)textual. A citi așa cum trăiești, fără a te putea opri, fără a te putea mutila prin oprirea într-o singură idee, imagine, postură. A te prefira lent, calm-entuziast și ingenuu-abil, printr-un păienjeniș de expresii care nu au întotdeauna (în cazul creațiilor literare) o „logică" limpede, nu pot fi de-codate, nu pot ceda, ca și conținuturile existențiale, în fața ticului scientizant la modă. A adînci, uneori, ilogismul unei reverii. „De făcut, își propune Kafka, o listă a acelor pasaje din **Poezie și adevăr**, care, nici nu-ți dai seama de ce, îți fac o impresie deosebită, la drept vorbind fără legătură cu ceea ce spun de fapt...". Și date fiind acestea, cum ne-am putea izola, ca într-o tabără, ca într-o redută, agresivi partizani întru idee, sacerdoți excomunicativi întru sensibilitate? Avem, desigur, preferințe, gusturi, criterii, dar ele nu pot justifica nici un fel de insulă despotică, nici o schilodire în numele unui tip de ordine. Omul unei singure cărți, în accepția, de neocolit, pînă la urmă, a dogmei, e un Caliban, care-și gigantografiază obsesia egoismului rudimentar, a neputinței integrării în Cosmos, a incompatibilității cu Creația. El întruchipează barbaria ce nu o dată se slujește de pretextul unei „iluminări", de sloganele, în numele acestuia, ale unei schimbări radical-unilaterale, monstruoase. El stîrnește impulsurile gregare cele mai primejdioase, care se bucură în a-și găsi un reper pseudo-intelectual prin singularitate, în loc de a se confrunta cu adevăratul duh intelectual, care nu e un text unic, ci un raport liber al conștiinței cu totalitatea textelor. A rămîne la o singură carte e un semn de obscurantism, cu efecte incalculabile, în nocivitatea lor, pentru individ ca și pentru obște. Un „adevăr" imuabil, înconjurat de săbii, spre a se putea menține, nu e decît o colcăire de sofisme și de intenții dubioase. Nu ne putem realiza decît prin lectura deschisă, umanistă, aidoma unei ferestre prin care pătrunde întreaga lumină a Universului.

Gheorghe GRIGURCU

În România politicul

● Muncile scriitorului ●

Alexandru Dobrescu . Cred că discuția noastră de astăzi este foarte necesară în primul rînd pentru că faptele intîmplate în România de un an și jumătate au pus la grea încercare scriitorul român, care fie că n-a fost pregătit, fie că n-a fost dispus să răspundă tuturor acestor circumstanțe care l-au...

Valeriu Gherghel :... asediat...

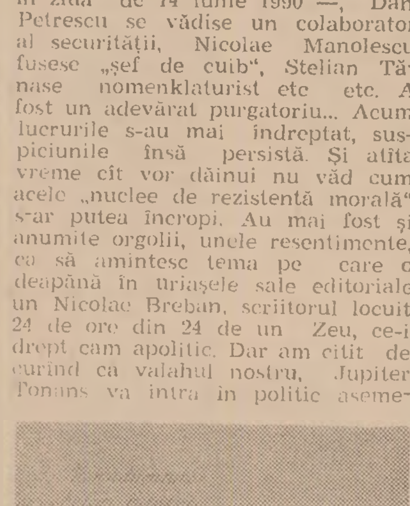
Al. D. : ... *efectiv* l-au asediat...

V.G . Sunt foarte multe lucruri de spus despre fețele scriitorului după '89 Pentru că una este să fii dezident, alta opozant, și cu totul altceva să încerci să interpretezi nebunia pe care am traversat-o vreme de 40 de ani și mai bine Iar astăzi îmi pare că suntem un soi de „metereologi“ : totul e cețos, puterea simulează și se desimulează, apele nu s-au despărțit de uscat. În plus, am impresia că de la euforia, care și-a bătut joc de noi în primele luni ale anului care a trecut, am ajuns la acea prudență necesară care singură face posibilă o analiză cît de cît corectă a fenomenului politic. Vorbesc la modul general, dar sunt și excepții Le cunoașteți prea bine.. Oricum, constat cu bucurie o „maturizare“ a comentariilor și, de ce nu ?, a atitudinilor

D. N Zaharia: Există acum o chestiune presantă Mă gîndesc la faptul că o bună parte din populație, mai ales tinerii, resimte nevoia unui nucleu de rezistență din punct de vedere moral S-au conturat treptat cîteva asemenea nuclee. Nu știu însă care-i explicația lipsei lor de eficiență...

V.G. : Și eu am uneori impresia că scriitorii, și nu numai ei, sunt niște voci care clamează în pustiu. Prestigiul lor, evident după evenimentele din "89, s-a erodat vizibil. Ne citim între noi. M-am întrebat adesea de unde vine această intranzitivitate a discursului nostru Inițial cred că totul a fost prea înalt, accesibil doar unei elite. A urmat apoi o intensă acțiune de intoxicare Eseisticii unor Paler, Manolescu, Andrei Cornea, Liiceanu, i s-a contrapus povestirea pigmentată cu bîrfe N-a scăpat nimeni fără să i se confecționeze o biografie „nouă“ : Paler își scria comentariile „cu venin“ — în ziua de 14 iunie 1990 —, Dan Petrescu se vădise un colaborator al securității, Nicolae Manolescu fusese „șef de cuib“, Stelian Tănase nomenklaturist etc etc. A fost un adevărat purgatoriu... Acum lucrurile s-au mai îndreptat, suspiciunile însă persistă. Și atîta vreme cît vor dăinui nu văd cum acele „nuclee de rezistență morală“ s-ar putea încropi. Au mai fost și anumite orgolii, unele resentimente, ca să amintesc tema pe care o deapănă în uriașele sale editoriale un Nicolae Breban, scriitorul locuit 24 de ore din 24 de un Zeu, ce-i drept cam apolitic. Dar am citit de curînd că valahul nostru, Jupiter Tonans va intra în politic asemenea unui tun Îi aștept cu frisoane gînulele.. Paradoxal este că tocmai scriitorii carenți moral au scăpat de noile biografii De fapt, nici nu aveau nevoie de ele Nu aș vrea să intru însă în cunoscuta aporie legată de relația *moralitate* (a autorului) — *valoare* a operei. Dacă vom începe să discutăm cazul lui Sadoveanu cred că nu mai terminăm nici pînă la alegeri. Asta ca să nu-l mai pun la socoteală pe un G Călinescu

● Nous sommes ici aux portes de l'Orient ●

Ștefan Afloroaiei: Există, fără îndoială, un paradox aici. Vorbim despre moralitatea scriitorului, a autorului cîtorva cărți. De fapt, pe cine judecăm noi ?

Al. D. : Omul sau cărțile ?

Șt. A. : Tocmai. În momentul în care acceptăm pentru scriitură doar criterii care i se potrivesc, cel estetic în speță, înseamnă că punîndu-l pe scriitor sub judecata eticului nu facem altceva decît să-l dezlegăm de fapta lui. Dar operația aceasta e cu neputință...

Liviu Antonesei : Eu cred că uităm un lucru. Suntem în spațiul est-european unde totdeauna scriitorul a fost mai mult decît un scriitor. Și aceasta cam peste tot : și în Rusia, și în Polonia, și în Cehoslovacia, și în Ungaria și, bineînțeles, în România. Aceste spații culturale, datorită unui fenomen de retardare istorică, au propulsat scriitorul în posturi care nu sunt neapărat scriitoricești. Să ne amintim că în secolul trecut la noi scriitorul a fost considerat un tribun ; dar acest fapt este valabil și pentru perioada interbelică. În plus, cu excepția României, și în timpul comunismului scriitorul a fost mai mult decît un scriitor. Să nu uităm că fenomenul de dizidență intelectuală în restul țărilor estice a fost foarte puternic, peste tot, chiar și în Bulgaria. La noi excepțiile au fost minime. De aceea nu putem face această departajare netă. Ștefan Afloroaiei observa că filosofic e imposibil. Cu atît mai mult din considerente istorice nu putem face această despărțire. Am impresia că aceste culturi, cea românească sigur, sunt în continuare niște culturi literare hipertrofiate. Aici literatura suplinește, din păcate, alte domenii. Romanul a înlocuit în cei 40 de ani care au trecut și istoria și sociologia și politologia...

Al D. : Și gazetăria...

L. A. : Tocmai de aceea nu putem judeca scriitorul numai prin textele sale literare.

Al. D. : Aș trage concluzia că scriitorul român este mai „bogat“ decît toți ceilalți. Tocmai pentru că se află în acest spațiu.

Florin Faifer : Cu siguranță că acest „climat“ al locului a pontențat anumite trăsături ale scriitorului. Tot ce are el ca însușire de a se mistifica sau de a mistifica realitatea, ingenuitatea lui, nu vreau acum să fac un inventar complet, putea fi potențat în rău sau în bine de acest duh al locului.

Șt. A. : Cred că șansele negative au fost la noi ceva mai mari. Mă gîndesc în primul rînd la cei care au fost ispitiți de spectacolul public și de scenariul puterii. Această ispită a fost la noi suficient de puternică, poate mai puternică decît aiurea. Firește că teritoriul literar a interferat mereu cu celelalte și îmi pare fatal să fie așa în spațiul românesc însă fie că granițele dintre aceste teritorii n-au existat, fie că au fost — și mai sunt poate — mult estompate. Am impresia că tocmai acest fapt a dat posibilitatea suprapunerilor în felul acesat fapta scriitorului n-a fost doar scriitoricească, ci a avut și o finalitate politică sau civică. S-a întîmplat adesea ca textul literar să aibă urmări civice mult mai importante decît cele explicit vizate. De acea am putut judeca un text și sub aspect moral chiar dacă suntem tentați să ne întrebăm : ce căutăm cu aspectul etic într-o problemă care ar trebui să țină doar de judecata istoricului sau criticului literar ?

● Marea păcăleală ●

L A. : Eu cred că știu ce căutăm... Pentru că în momentul în care s-a vorbit despre autonomia esteticului, despre *primatul* esteticului în cuprinsul unei opere literare s-a uitat, în opinia mea, că acest primat nu înseamnă și exclutivitatea. S-a trecut peste acest truism că opera de artă este „purtătoarea“ unui cumul de valori, care nu trebuie ignorate cînd o judecăm. Dacă ne amintim, scriitorii români au fost foarte bucuroși la mijlocul anilor '60, cînd au cîștigat această bătălie pentru estetic. Dar această izbîndă era însoțită de serioase primejdii. Făcîndu-le cadou „esteticul“ puterea își rezerva restul. Acest risc a existat și după 1989. Un Eugen Simion esteticului se vădește rămas în aceeași epistemă a anilor '65—'89. pledînd și astăzi pentru primatul Din fericire majoritatea scriitorilor valabili a realizat primejdiile acestui tip de cantonare sau de închidere, dacă vreți, această capcană. Cît despre rolul jucat astăzi de Eugen Simion acesta îmi pare lamentabil.

V. G. : Nesfîrșitele sale ieremiade, melancolia pe care a afișat-o în ultima vreme și care va lua desigur sfîrșit odată cu apariția *Literatorului*, mi s-au părut și mie rizibile. Oricum, Eugen Simion este una dintre cam multele surprize neplăcute. „Apolismul“ său este, am impresia, fructul unui șir de frustrări. Constituie însă secretul lui Polichinelle că maladia sa și-a găsit un leac fără greș la apotecarul guvernului. Mă bucur sincer că și-a regăsit pacea interioară. Ferit de virușii politicului nu i-a mai rămas decît să-și comită capurile de operă, care deocamdată îi lipsesc...

F. F : Ați pomenit de primejdiile esteticului. V-aș întreba însă dacă nu sunteți de părere că asistăm acum la o nedreptate ? Pentru că dintr-un proletcultism întors se neagă cu o voioasă cruzime cam tot ce s-a scris după 1965 ? M-aș referi la dramaturgie. A nega un Horia Lovinescu sau Paul Everac, fără să vii cu nuanțele necesare, este o nedreptate. Personal sunt cu totul împotriva acestui procedeu.

L. A. : În cea ce a spus Florin Faifer este mult adevăr. După excesele encomiastice care au existat în critica noastră — dacă vă amintiți, nu trecea săptămîna fără să se nască o capodoperă — astăzi s-a căzut oarecum în păcatul invers. Părerea mea este că timpul va aranja aceste lucruri.

V. G. : Îmi pare rău că sunt de cu totul de altă părere în această chestiune. Pe cît îmi stă în puteri urmăresc presa literară. Recunosc că e un obicei prost, dar sunt prea bătrîn pentru a mai scăpa de el. În afara cîtorva articole semnate de Gheorghe Grigurcu, n-am întîlnit nicăieri negații rezolute. Din ppăcate... Ileana Mălăncioiu a găsit că articolul criticului amintit mai sus despre Marin Preda, publicat mai de multișor în *Contemporanul*, este o lungă și malifică negație. Mai mult, o calomnie... Mi se pare ciudat. Criticul Grigurcu nu viza opera lui Preda ci unele, cum să le zic ?, căderi ale prozatorului : în special gazetăria acestuia se vădea plină de păcate. Gheorghe Grigurcu nici măcar nu pomenea de bizara intrare în partid, din 1980, a lui Preda. Se referea explicit la publicistica autorului *Moromeților*. Iar aceasta este deseori dezamăgitoare. Oricît de perfidă a fost dictatura, nimeni, dar nimeni, n-a fost obligat să-i adică osanale. Și atunci, ca să vin cu un exemplu infinit regretabil, cum se face că un Șerban Cioculescu a putut afirma în „Scînteia“ că piticul nostru mult-regretat era un mare orator ? Oricum, în afara intervențiilor lui Gheorghe Grigurcu, perfect urbane, n-am observat în revistele literare să se fi instaurat vreo „teroare revoluționară“. Din nefericire... Mai mult, Laurențiu Ulici scrie la aniversarea lui Dumitru Radu Popescu un text festiv. Și atunci stai și te întrebi : este românul atît de uituc sau una dintre însușirile sale de căpetenie este iertarea creștinească ? Însă din această relativă uitare a înflorit o floare a răului care e „România Mare“. Nu cumva uitarea noastră devine astfel culpabilă ? Mai încape îndoială ?

● Refugiu sau capcană ? ●

Alexandru Zub : Cred că sîntem toți de părere că între biografia scriitorului și operă există o relație organică și că e cu neputință să separăm planurile. De aceea oricît am specula pe tema autonomiei esteticului sîntem nevoiți să constatăm că esteticul — așa cum s-a și observat de altfel — nu trebuie să fie un criteriu exclusiv. Trebuie să avem în vedere un întreg context, o pluralitate de valori. Or, dacă ne referim la cazul intelectualului român și mai cu seamă al scriitorului este limpede că acesta din urmă a avut totdeauna un rol social mai larg. Opera e numai o parte din această modalitate a scriitorului de a se implica în societate, în epocă. Am impresia că pentru o vreme esteticul a fost un refugiu pentru scriitorul român — i s-a spus aici și capcană — dar un refugiu în care acesta a putut, totuși, în numele chiar al esteticului să construiască ceva, să refuze imixtiunea agresivă și tîmpă a politicului, așa cum în plan științific profesionalismul era evocat pentru a refuza, de asemenea, o imixtiune de tip ideologic sau politic. Ar trebui, dînd cezarului ce i se cuvine, să recunoaștem că această autonomie a esteticului invocată în anii '60—'70 a jucat un rol defensiv pentru scriitor și a putut prin urmare să producă niște rezultate. Pînă la ce punct, sub ce forme, rămîne bineînțeles de examinat de la caz la caz. Însă nu putem condamna lucrul acesta prin el însuși considerîndu-l un refuz al realului, un abandon sau o demisie. Am impresia că a jucat și acest rol și că tocmai acest rol defensiv trebuie luat în seamă. Altminteri, scriitorul adevărat nici nu poate refuza complet politicul, care a supraviețuit mereu în subtext. Chiar cînd au abordat teme mai exotice, uneori voit nepolitice, scriitorii importanți tot la politic au ajuns în cele din urmă, în măsura în care viața e cea care trebuie să apară în operă. Viața n-ai cum s-o separi în planuri distincte sau atît de categoric distincte, cum se întîmplă adesea în discuțiile noastre.

rtă marca nenorocirii

ă vă dau par-
nu. N-ar tre-
istat şi un alt
m să dau e-
ma, care a a-
tică fermă şi
adus pînă la
aş referi şi la
Chiar azi am
esant în „Ro-
-l ca prota-
ban. La un
ştine—nu ştiu
supun doar
în 1972 scrii-
fi putut blo-
ăsură credeţi
ar fi putut fi
de puternică?

ă-ar fi putut
s-ar fi putut
zistenţă, care

arte mult
ntîmplat în
a este pro-
i pe mine:
el a putut
Din păcate,
it. Într-un
că acest
Marin Pre-
rmă a ce-
şi a dis-
au un alt
vă expli-
mai cînd
nu o mai

a acţionat

ar trebui
cru l-aş
e care noi
se afla a-
absenţă.

poartă
" •

problema
-o cred că
la o altă
ntre scri-
veni să ne
a fost şi
ntr-o mă-
mentul că
lucrurile
, în Un-
i. În Ro-
mult mai
t de fapt

de o întreagă echipă. A putut să construiască o platformă, **Carta 77**, avînd în vedere un sprijin social evident. Un asemenea sprijin social la noi nu era de imaginat. Presupunînd că Goma ar fi putut să evolueze prestigios precum un Havel, nu ştiu dacă ar fi beneficiat de acea susţinere atît de necesară. Altfel, Paul Goma rămîne un personaj singuiar, curios, care e mereu în contradicţie cu ceilalţi. Este uneori strident tocmai pentru că discursul său nu e întărit de ceilalţi. Am impresia că aici este o problemă importantă, care ţine de stratificările culturale, de civilizaţie. Una este o civilizaţie crescută organic, în Europa Centrală, unde Havel a putut beneficia de toate aceste achiziţii, şi altceva este o lume neaşezată, o civilizaţie care nu s-a decantat niciodată suficient şi care a făcut ca anumite contraste să fie atît de mari la noi. Îmi amintesc că Mircea Eliade vorbea într-un loc despre faptul că această carenţă de civilizaţie de la noi a făcut ca politicul să poarte marca nenorocirii şi ca elita să fie „chimas decît să-şi comită capurile de nuită". Acesta este termenul lui Eliade. Mă întreb dacă nu trebuie să reluăm această sentinţă, să medităm pe marginea ei fiindcă am putea greşi aşteptînd de la scriitor mai mult decît ar putea să dea într-o lume amorfă, într-o lume neispitită să susţină discursul lui. Ne-am deprins să flatăm societatea, mulţimea anonimă şi să batjocorim pe cei care de bine-de rău au încercat să întreprindă ceva. Acum tindem să refacem o mitologie care supravieţuieşte de atîta amar de timp, uitînd că de fapt scriitorii dacă n-au fost foarte eficienţi au încercat totuşi să articuleze o opoziţie...

V. G.: Nu-mi dau seama dacă este vorba de o mitologie. Aş observa însă că încă un Eminescu, la vremea sa, reflecta cu amărăciune asupra maladiilor Cetăţii. Cei care au flatat „masa anonimă", **massa damnata**, n-au fost niciodată gînditorii veritabili. Discursul acestora a fost mereu veninos la adresa Cetăţii. Nu ştiu cum se face însă că acest discurs otrăvitor a fost în chip fatal absorbit de Cetate. În disputa lor donquijotescă, filosofii au fost cei care au pierdut întotdeauna. Şi nu mă gîndesc neapărat la Cetăţile tiranice, în care filosofarea nici nu e posibilă. Au şi democraţiile paharul lor de cucută. Istoria noastră cunoaşte un impresionant număr de „cobitori", de la Caragiale la Nae Ionescu sau Cioran. Nici unul dintre ei n-a flatat mulţimea anonimă. Din contra. Fragmentele lui Cioran din **Tentaţia de a exista** sunt poate cele mai amare care s-au putut scrie despre „spiritul românesc". Repet, nu de o mitologie e vorba. Misia intelectualului nu este să flateze societatea. Asta în deosebire de politician. Noi n-am avut niciodată o mişcare precum aceea din secolul al 19-lea rus, ilustrată de un Dostoievski, de pildă. Dimpotrivă, gînditorii noştri, chiar un Noica, dincolo de unele accente regretabile, în opinia mea, au fost ispitiţi de un pesimism, care nu are nimic de a face cu exaltările acelei pleiade de „imnologi" ai **sufletului slav**, la care am făcut aluzie mai sus. Nici Mircea Vulcănescu în replica sa la **Schimbarea la faţă a României** nu avea cum să ajungă la concluzii flatante la adresa duhului românesc. Este **fatalitatea** o însuşire negreşit pozitivă? Este **uşurinţa în faţa vieţii**, de care vorbeşte Vulcănescu, o trăsătură care ne-ar putea măguli. În nici un caz. Impresia mea este că **Dimensiunea românească a existenţei** nu constituie o replică la Cioran ci o completare, din care lipseşte numai tonul agresiv. Discursul naţionalist-flatant aparţine întotdeauna extremei. Fireşte că un Athanase Joja vede în poporul român un adevărat caliciu al tuturor virtuţilor. Fireşte că preacinstiţii naţionalişti de astăzi ajung la concluzii identice. Este însă de observat că ei nu au în spatele lor nici o doctrină încheiată. Naţionalismul e o atitudine şi nu o metodă de gîndire. Cei care îşi duc gîndul pînă la capăt ajung mereu să cobească, să pună în cauză înseşi „temeiurile" Cetăţii. Într-un eseu mai vechi Andrei Cornea observa fatalitatea acestei poziţii în raport cu Cetatea. Ar fi multe de spus. Nu ştiu cît de coerent am fost, însă problema aceasta merită cercetată în toate consecinţele sale. Cred că am deturnat mersul discuţiei spre o chestiune care singură ar merita o analiză aprofundată. Poate o vom întreprinde cîndva.

Al. D.: Mai este un fapt care trebuie luat în considerare, chiar dacă a da mereu vina pe cei 50 de ani de comunism nu este tocmai drept, uitînd care este şi răspunderea fiecăruia dintre noi. Una dintre direcţiile foarte importante ale politicii comuniste a fost obturarea raportului dintre intelectual şi public. A fost o politică foarte clară, programatică şi care, din păcate, a avut un efect extraordinar.

Al. Z.: Ceea ce venea din istorie a devenit un program...

Al. D.: Întrebarea este, desigur, de ce a reuşit atît de bine aici această politică şi în alte părţi nu?

L. A.: Da, chiar şi în Uniunea Sovietică a fost o dizidenţă, a fost un fenomen **samizdat**. Ca să nu mai amintesc Polonia...

Al. Z.: Ca să fim drepţi, să nu uităm că Polonia beneficia de o tradiţie importantă din punctul acesta de vedere. Ea numără aproape două secole de exerciţiu al clandestinităţii, secole în care intelectualul a fost şi om politic, încercînd să suplinească lipsa instituţiilor necesare unui stat. Să nu uităm universităţile itinerante, care au funcţionat în tot secolul al 19-lea. Lucrurile acestea cred că au jucat un rol în tipul de mobilizare a inteligheniţiei şi într-un spor de eficacitate, pe care ea l-a avut acolo...

• *Distrugerea opoziţiei* •

D. N. Z.: Am constatat cu toţii că România a avut o situaţie specială în cercul ţărilor est-europene. Este singura ţară din care armata sovietică s-a retras. Aş avea o ipoteză în legătură cu acest fapt. Cred că Uniunea Sovietică avea nevoie de o falsă independenţă a uneia dintre ţările aflate în orbita ei de influenţă, una care să joace rolul de ţară rebelă în ochii Occidentului. Aceasta dădea posibilitatea foştilor ocupanţi să-şi procure o serie întreagă de informaţii din Vest. Procedeul a fost foarte subtil. Armata a fost retrasă pentru a crea această iluzie, dar înainte de a întreprinde aceasta au fost distruse complet toate forţele reale de opoziţie şi în primul rînd intelectualitatea. Nu cred că mai există o ţară în estul Europei, în care să se fi întîmplat o asemenea decimare a opoziţiei potenţiale. În locul intelectualităţii veritabile a crescut treptat o intelectualitate nouă, între ghilimele desigur, propagandiştii viitori...

F. F.: Cred că problema lipsei unui Havel la noi ar putea primi şi un alt răspuns. Am constatat o imaturitate culturală a masei. Din această cauză mulţimea nu a fost tentată să-i urmeze pe intelectuali. Pentru că pur şi simplu nu-i înţelege. Şi, ca să fac o paranteză, socotesc că Raţiu şi Câmpeanu au pierdut net în campania electorală şi pentru că au folosit mai multe cuvinte decît Ion Iliescu.

Al. D.: Aş observa că la noi nu există o tradiţie a martirajului intelectual.

Al. Z.: Domnul Zaharia a spus un lucru care mi se pare demn de discutat. De fapt ce s-a întîmplat în societatea românească pentru ca ea să fie surprinsă acum atît de nepregătită? Ea a fost într-adevăr lipsită de nerv, lipsită de forţa intelectuală, tocmai pentru că tot ce era capabil de opoziţie în anii '50 a fost distrus sistematic. Pe de altă parte, amintiţi-vă că măsurile care s-au luat pe plan social, economic, politic în interior au fost de o vigoare extraordinară. Nicăieri nu s-a ajuns la abolirea — sau aproape abolirea — proprietăţii private. Este suficient să comparăm România cu Polonia. S-a ajuns, prin urmare, la soluţii extreme, care, de fapt, au tăiat orice posibilitate de alimentare a unei rezistenţe. Şi atunci intelectualitatea, dar şi celelalte categorii sociale, a rămas la discreţia puterii, putînd fi manevrată mult mai uşor decît, să zicem, în Polonia, în care o mare parte din proprietatea agricolă a rămas privată. Aceasta a permis unei bune părţi din populaţie să-şi păstreze o minimă autonomie în relaţia cu puterea. La noi, în schimb, omul a fost incomparabil mai expus în faţa puterii şi a instrumentelor ei. Acolo unde există o ţărănime bine aşezată, unde clasa de mijloc există, s-a rezistat mai eficient decît la noi. În România, din păcate, această clasă de mijloc nu a ajuns să se înfiripe niciodată. Aici procesul de lichidare a acestei categorii sociale a fost relativ uşor şi a durat puţin. Trebuie să amintim însă că rezistenţa armată s-a prelungit pînă în anii 1960—1962.

D. N. Z.: La noi reprimarea a fost, am impresia, mult mai bine concertată. Nu ştiu dacă în alte ţări a existat un Nicolski. Cred că la noi au fost încercate o serie de experienţe fără precedent pentru a lichida orice opoziţie.

V. G.: Să nu uităm că „fenomenul Piteşti" a vizat în special studenţii. Şi nici Virgil Ierunca nu află un termen de comparaţie acestei absolute orori. Cu siguranţă că n-a fost un import, e o invenţie, din nefericire, românească.

• *Dar frizerul trebuie să facă politică* •

V. G.: Eugen Simion a afirmat apăsat că rolul intelectualului nu este să facă politică...

L. A.: Şi atunci cine să facă politică? Nici rolul inginerului hidrotehnician nu e să facă politică. Nici rolul frizerului nu este să facă politică. Nici rolul cizmarului nu este să facă politică. Politica este pentru nimeni şi pentru oricine. Să nu uităm că România este în situaţia în care nu are o clasă politică. Şi dacă vom lăsa numai pe activişti să suplinească clasa politică, nu am făcut nimic. Este normal ca acela care are cît de cît o chemare pentru asta să se implice, indiferent că este cizmar sau frizer. Problema este la ce performanţe ajunge. Din păcate, vedem că inginerul hidrotehnician a ajuns la nişte performanţe catastrofale...

F. F.: ...şi cizmarul...

L. A.: ...despre cizmar nu mai vorbesc la ce performanţe a ajuns. Nu ştiu de ce un fapt care-l este permis cizmarului nu ar fi permis şi intelectualului. Nu înţeleg de ce încă din start am condamna preocuparea pentru politic a scriitorului...

Al. D.: La noi îndemnul de a lăsa politica în seama politicienilor se traduce într-un singur mod: activistul să facă politică.

V. G.: Deci şansa noastră este să ne formăm această clasă politică, sublimă acum dar lipsind aproape cu desăvîrşire...

L. A.: Exact. Dacă eu vreau să se întîmple ceva în România, este să apară o clasă politică credibilă.

Al. Z.: Această clasă politică presupune nu doar voinţa de a intra în joc ci şi o anumită formaţie. În Occident sînt facultăţi de ştiinţe politice, care pregătesc tocmai oameni cu vocaţie pentru politică...

L. A.: Speranţa mea este în tinerii care sînt trimişi la studii în străinătate. Alianţa Civică trimite pentru studii mai scurte, de administraţie locală în special, în Franţa, în Statele Unite, în Germania. Aceşti tineri vor învăţa ceva teoretic şi practic în ce priveşte meseria politică. Adevărul este că noi, intelectualii, care sîntem acum cît de cît implicaţi în politică, o facem mai mult cu bună credinţă şi diletantism. Şi cu entuziasm. Unii au şi lecturile necesare, dar asta nu înseamnă totul.

Şt. A.: Blestemul este cel bine sesizat de Eugen Ionescu. Trebuie mereu s-o luăm perfect de la început şi aceasta pentru că ne aflăm într-un spaţiu lipsit de aşezări. De aici dificultăţile nemaipomenite. Trebuie în permanenţă să-ţi refaci toate aşezările şi politice şi culturale şi religioase...

L. A.: ...şi economice.

Şt. A.: Şi atunci ce rezistenţă morală mai poţi cere omului, individului, ţăranului şi scriitorului într-un astfel de spaţiu? Nu poţi să-l compari nici cu cel polonez, nici cu cel teuton, nici cu cel grec...

Al. D.: Concluzia lansată de domnul Afloroaiei este de un pesimism îngrozitor şi are darul de a ne măcina pînă şi bruma de optimism pe care o mai aveam în noi...

Al. Z.: Eu văd aici o invitaţie la o anumită seninătate, la mai mult calm al analizei, fiindcă altminteri riscăm să tragem concluzii la limită şi foarte pesimiste. În orice caz, s-ar putea spune că tipul nostru de experienţă istorică a împiedicat nişte structurări, nişte coagulări, care să permită o viaţă politică normală. Şi atunci dacă n-o putem judeca în termenii normalităţii, trebuie să avem o anumită înţelegere faţă de ea şi să o examinăm poate cu mai multă simpatie.

Convorbire parţial re-mediată de Valeriu GHERGHEL

Ziua în care mi-am cumpărat blugi

astăzi am luat la mine un cec de cinci mii
bani pe care tata odată neras şi fericit i-a pus pe numele meu
că intrasem la facultate oraşul este exact aşa cum
nu-mi place un soare îndoielnic peste creste de casă şi
zvonuri tulburi despre creşterea preţurilor

acum stau singur într-o nerä singură
nu emoţia m-a prins în apele ei ci frica
mi-am luat după lungi ezitări un costum de blugi
1990 e anul în care am primit o serie de lecţii

de neuitat — mama s-a trezit sîmbătă noaptea
deşi am încercat să intru cît mai uşor dar m-am lovit
de uşă m-am enervat abia se luminase cînd ea plînsă mi-a spus
că bunica a paralizat. Asta a fost ieri. Acum beau o
stacană de cafea

cum să vorbesc despre frică, ce să spun despre
moarte. Aceste cuvinte mari ar trebui să le îmbrac în imagini
să le sugerez, dar nu mai pot.
Sau poate fi asta o cale ?

la cec era o coadă infernală, mulţi îşi scoteau banii
o fată frumoasă avea depuşi cincizeci de mii am privit-o
curios poate tatăl ei a fost mare cu al meu cu mă certam tot timpul
încerc să fiu ca înainte
şi să scriu mai departe

Oboseală. Stau pe malul ei şi ghicesc, lucioase,
pietrele, peştii
Am un costum de blugi nou. Cînd mi s-a cumpărat în copilărie
prima pereche cu o tinichea rotundă pe fund am adormit cu ei
acum p-ăştia îi privesc în
tăcere asa cum mama stă acum lîngă bunica

încetul cu încetul cafeaua s-a sfîrşit. Acum nu mai am decît
o maşină de scris în faţă
şi-o mare tristeţe şi spaima şi-un costum de blugi nou
şi-o iubită departe

O Li sao

Era o zi mare, dintr-acelea
în care ce e mic se umflă
sau discret dispare.

(nesimţitor cîntam mergînd
o Li sao
şi-o pasăre zburînd de pe o creangă)

Era o zi mare şi continua să crească.
Nici nu credeai
că astăzi pe mîine-o să mai nască.

(o Li sau cîntam
într-un apartament într-un bloc apropiat
se uscase-ntr-un ghiveci o floare)

Era o zi mare. Şi-n
cîrciumi minunate adieri
de sărbătoare

(fulger violet o Li sao cîntecul acesta
cu falangele tremurînd
îmi pătasem de bere pantalonii şi vesta)

Cu toţii în delir. Soarele
de două ori crescuse.
începusem să transpir.

(aşa cîntam parcă totuşi mai tare
o Li sao cu urechile de ţipete
ochii roşii lăcrimînd de fum)

Se recita şi se cînta : Ziuă Mare,
Ziuă Mare ! Te-ntîmpinăm
în strai de sărbătoare !

(o Li sao am intrat în casă
aici între 4 cu 2 şase pereţi o ieşire şi 3 tablouri
m-am aşezat la masă)

Ce zi mare.

(cămaşa udă la încheieturi se rupsese.
Primul ei pas spre bucătărie.
Aici nimic nu se pierde. Totul răsare)

O zi mare. Eram
cu toţii în ea şi o umflam
ca pe un sac.

(o Li sau fulger violet cîntecul acesta
permanentă stare de veghe
coajă de copac).

Marius OPREA

Cornul—lunii—în—curs

Strict autentic: pichetul protestatarilor

Dedesupturi ale unei suspiciuni

Partea a III a: Gata să mor... (O paranteză)

Ce, chestie ! Să vedeţi... Eram să mor : strict autentic ! Eram cît pe ce să nu mai pot să pun aceste rînduri pe hîrtie (pe spatele unei dactilograme, că o coală albă, şi pe o parte şi pe alta, de unde să am, o să ajung să scriu pînă la urmă pe pereţi, printre cai verzi) : ehe, dacă dădeam eu ortul popii, scăpam de toate grijile — ce tu lovituri de stat eşuate pentru răsturnarea reformatorilor comunismului, a lui I. Iliescu (13—15 iunie 1990) sau a binefăcătorului său, M.S. Gorbaciov (19—21 august 1991), ce tu interzicere de partide comuniste de tip bolşevic, fasciste, cu milioane de crime la activ recunoscute, în România şi U.R.S.S., bancuri...

Pe vremea „puciului“ gorbaciovist

Am venit pe brînci la biroul din camera mea să scriu cele de mai sus şi cele de mai jos : sunt absurd că mă încăpăţînez să scriu, am temperatură (38,6 !) în acest moment, tocmai mi-a scos soţia termometrul de la subsuoară, am început iar să asud abundent, nici nu mai am maieuri de schimb (că şi cu maieurile astea liberalizate, ştiţi dumneavoastră...) ! Am arsuri gastrice, gura mi se umple din minut în minut cu salivă, înghit inutil, în curînd mă va apuca frigul, clănţănitul de dinţi şi durerea de cap, mă omoară febra, îmi cunosc deja simptomele, trebuie să mă grăbesc — ah, numai durerea de cap să nu mă reapuce pînă nu termin fila asta de jurnal, de trei zile îmi explodează capul, de trei zile stau în pat, mai mare ruşinea, nu mai suport, de trei zile, de cînd nu a reuşit K.G.B.-ul să înfrîngă pe cel atît de bine apărat de C.I.A., ce ţi-e cu politica asta internaţionalisto-cominternistă, abia apucaseră străzile Moscovei să uite secretul lui G. Bush legat de „puciul“ gorbaciovist...

Sigur, nu are nici o legătură eliminarea temporară şi bine temperată a lui M. S. Gorbaciov de „puciştii“ trimişi de Stalin în persoană, de pe lumea cealaltă, eventual, dacă nu vor fi fost cumpăraţi „puciştii“ ăştia prăpădiţi tocmai de „forţele obscure ale străinătăţii“, cum spun, nu are nici o legătură „lovitura de stat sovietică“, vai, cu boala mea enigmatică ! O boală a naibii, declanşată în chiar ziua/noaptea „implementării“ în memoria colectivă a umanităţii că „preşedintele ales al imperiului roşu“ a încurcat filele Manualului de Istorie... Eu ştiu ?

Să mor, nu alta

Plecaţi pentru cîteva zile în Moldova : pe zi ce a trecut din 18/19 august 1991, soţia mea îndeosebi a devenit conştientă de însemnătatea mea în comparaţie cu însemnătatea lui M. S. Gorbaciov, nu ştiu dacă înţelegeţi exact importanţa momentelor ce se derulau în paralel ! Eu, pătruns de un virus enigmatic-rău ce ar bîntui prin preajma locurilor lovite de inundaţii catastrofale, pe zeci de kilometri împrejur, cu febră continuă, speriind soţia şi M. S. Gorbaciov căpiind o lume întreagă ! Eu, cu gîlcile inflamate din senin, M. S. Gorbaciov sănătos-tun, amîndoi visînd să scăpăm şi de această dată cu viaţă ? Ce complot subtil, vă daţi seama...

Nu vă daţi seama : nici pînă azi, după aproape o săptămînă de boală şi antibiotice din 4 în 4 ore, cîte 4 pastile odată (făcute rost, nu mă întrebaţi pe mine cum şi cu ce eforturi financiare...), eu unul nevenindu-mi în fire ! Mai bine aş fi murit acum trei zile, cînd am aflat că M.S. Gorbaciov e reîntronat şi cînd am păţit ceea ce n-am păţit niciodată, cînd mi-am pierdut cunoştinţa, am căzut brusc de pe picioare şi cînd aveam să fiu ridicat de soţie şi iar aveam să leşin, să mă lovesc zdravăn de ambele dăţi de „mediul înconjurător“, secerat şi să-mi dau ochii peste cap... Nu glumesc ! „Să mor, nu alta !“

Ehe, ia să fi murit eu : ar fi scăpat de mine pînă şi fostele mele speerietori uitate de Dumnezeu în fruntea redacţiei „Contrapunct“, aţi fi scăpat şi dumneavoastră, binevoitorii mei, cine poate şti ce e în sufletul omului... (Apropo, nu am apucat încă să văd cum arată revista **Convorbiri literare** de cînd a devenit ea lunară şi nu am habar deci nici dacă a fost publicată prima parte a acestui material şi dacă mai are vreun rost să scriu această a III-a lui parte. Dar parcă mai contează ? Scriu de pomană ? La cît efort de umor fac... Dar ce, de azi, de ieri scriu eu de pomană ?).

Iar patru pastile ?

In fine... Ar fi meritat să vă mai bat la cap cu boala mea, nu cu sănătatea lui M. S. Gorbaciov, să vă dau amănunte despre moartea mea aparentă... aparentă, nu ? „Viaţă după moarte“, dar lăsaţi... Oricum, tot M. S. Gorbaciov contează în viaţă...

Să trec mai bine la obiectul materialului de faţă : vă mai amintiţi ? Pe nepusă masă am fost vizitat acasă, seara, de o „gagică“ aşa şi pe dincolo, o protestatară care simţea nevoia să se mărturisească unui „ziarist“, îndrumată din greşeală (sau intenţionat ? Crezîndu-mă slab de înger...) la mine la apartament : blondă, ochi dulci, minijupă, ochi albaştri, picior peste picior, vişinată, ţigară de la ţigară, sîni patriotici, cînd se apleca anume să-i admir sînii întregi prin decolteu... Tot tacîmul : de lemn să fi fost şi tot... Dar nu, eu nu... Vai de mine, atîta mi-ar mai fi lipsit, să... (Dumneavoastră, care aveţi mai multă imaginaţie decît mine, nu aveţi decît să o şi... pe blonda asta, dar eu, om însurat, aşa, în public...). Mda...

Uitaţi, acum iar îmi aduce soţia patru pastile ! „Iar patru ?“, urlu : crezi că sunt taur ? Lasă gălăgia, că... Mda ! Acuma, cu febra asta a mea de cinci zile, chiar că numai de sîni şi picioare de gagici îmi mai arde...

(va urma)

Liviu Ioan STOICIU

O istorie fără sfîrșit?

Spre finele lui 1989, cînd lumea apuseană celebra încă Revoluția franceză, după două secole, iar estul european intra în marile convulsii anticomuniste, încheind oarecum un ciclu istoric, la Paris apărea cartea lui Lucian Boia, **La fin du monde — une histoire sans fin**[1]. În aceeași editură, **La Découverte**, autorul publicase mai înainte **L'exploration imaginaire de l'espace** (1987), volum de excelentă ținută, care merita desigur mai multă solicitudine, fie și pentru că reprezenta un serios aport românesc la istoria imaginarului, domeniu de mare interes la ora actuală. Observam atunci, într-un scurt comentariu, că autorul are știința analizei marilor teme și capacitatea de a le prezenta într-un fel care instruiește și amuză totodată. Constatînd aparenta inadecvație a lucrării la peisajul cultural în care s-a născut[2], nu bănuiam că în același timp autorul pregătea o alta, încă mai „inadecvată", căci își propunea să prezinte „sfîrșitul lumii" ca temă istorică, atunci cînd istoria carpato-danubiană se înverșuna să pară încremenită în structurile impuse de regimul comunist. Ce voia să însemne o atare opțiune? Dincolo de interesul profesional pentru o nouă temă, în vogă, trebuie să recunoaștem aici și o tendință de evaziune, menită a plasa tragedia clipei într-una mai vastă, care e a istoriei însăși. **Sfîrșitul lumii**? Chestiune gravă, pe care Lucian Boia o examinează într-un registru ironic, sugerat și prin subtitlu: **o istorie fără sfîrșit.** E același registru în care autorul se ocupase și de obsesia pluralității lumilor, propunîndu-ne o simetrie semnificativă în raport cu pluralitatea mizeriilor răsăritene de-a lungul istoriei. Ironia comportă la el un rost soteriologic lesne identificabil din însuși modul cum formulează probleme, voind parcă să ne asigure că specia umană e perenă, ca și istoria ei. Faptul că anul două mii se apropie, odată cu spectrul extincției, e un îndemn în plus la regîndirea temei. Alături de mecanica ciclului calendaristic, mereu generatoare de spaime, arsenale atomice, emanații radioactive, dezechilibre ecologice ș.a. vin să sporească argumentele opțiunii. Contextul bibliografic e spectaculos, de la **Istoriile** lui Polybiu (sec. II) pînă la ultimele speculații relative la „terorile anului două mii" și la „sfîrșitul lumii". O avalanșă de studii s-au produs în ultimul secol, tot mai numeroase către acest final de ciclu Kenneth Heuer, Daniel Cohen, Jean Bottéro, H. Focillon, Pierre Vidal-Naquet, E.R. Dodds, Mircea Eliade, Santo Mazzarino, H.-I. Marrou, Arnoldo Momigliano, Georges Duby, Henri Desroche, Claude Carozzi, Jean Delumeau, Asterios Argyriou, Richard Morris, iată numai cîteva nume dintr-o lungă suită, la care autorul se raportează, inseriindu-și astfel propria inițiativă.

N-am putea defini cum se cuvine noul demers fără a semna cadența neobișnuită a abordărilor „apocaliptice" din ultimul sfert de secol, interstițiu coincident pe de o parte cu o masivă campanie demitizantă, iar pe de alta cu un interes crescînd al istoriografiei pentru temele imaginarului. Tema stingerii colective e recurentă. „Totul începe sau reincepe cu Potopul, cu potopurile", conchide Lucian Boia (p. 8), pentru a semnala recurența și a propune o lectură a istoriei sub acest unghi: „Sfîrșitul lumii a avut deja loc. Mai multe sfîrșituri de lume s-au succedat și altele vor urma. Omenirea nu face decît să se tîrască, jalnic, de la un sfîrșit de lume la altul" (p. 11). O veșnică revenire („eternel retour"), ar fi de constatat în lunga și spăimoasa noastră istorie, plină de „sfîrșituri", de „războaie eschatologice", de precipitări spre neantul final. De la zei și giganți la omul netrebnic din timpurile mai noi, tot mai insignifiant, de la „epoca de aur" la mizeriile ciclului desfășurat sub zodia „progresului", iată o direcție, un sens al istoriei, sugerînd o „geografie" sincopată, inegală, capricioasă și totuși consecventă în reflectarea apelului uman la imagini menite a-l pregăti pentru clipa ultimă. Sfîrșitul imperiului roman, „revoluția milenaristă", viziunile produse de mari cataclisme, luptele confesionale din epoca Renașterii, totul alimentează reflecția asupra acelei clipe, așteptată în atitudini diverse, dar închipuită mai ales ca un bilanț teribil. Dacă cei vechi, terorizați de epidemii, demoni, războaie, comete, incertitudini, suportaseră anevoie confruntarea imaginară cu sfîrșitul, epoca modernă a început prin a făgădui o societate mai stabilă sau măcar una în stare a trăi în instabilitate. Curînd însă, spre finele secolului XVIII, lumea pare a reintra în criză. Demografie și societate, știință și artă, industrie și ideologie, totul explodează, stimulînd marele salt în era tehnologică. „Sîntem nepoții cam dezabuzați ai acestei epoci", conchide autorul (p. 99), preocupat a-i semnala capacitatea de invenție în materie de mașini, progres, viitor. Funeste utopii s-au ivit de atunci în umbra cabinetelor, pentru a deveni curînd chiar materie experimentală, cea mai primejdioasă din cîte există. „Hai la lupta cea mare" din **Internaționala** (1871) nu voia să fie doar un îndemn, ci să marcheze totodată „sfîșitul lumii", al unei lumi, al lumii burgheze. De atunci pînă în vremea noastră s-au pus în practică destule formule utopice care au redeschis mereu chestiunea excesului raționalist. Conflicte sociale, războaie, revoluții, epidemii, intoleranțe de tot felul pigmentează sumbru veacul nostru, ajuns la capăt înainte de a-și fi epuizat spaimele. Să disperăm? „În țara imaginarului, sfîrșiturile de lume sînt marcate de ambiguitate", notează autorul (p. 239), convins că acest concept, aporetic prin excelență, suscită în același timp atracție și refuz, teamă și speranță. Nu ne rămîne decît să folosim sugestiile lui „pozitive", acum cînd lumea se află oarecum în pragul unei noi sinteze. Sub acest unghi, ideea cauză se vădește una din cele care au participat mai activ la dinamica istoriei, fiind concomitent și simptom de criză și semn de vitalitate. Este meritul istoricului Lucian Boia de a ne fi pus la îndemînă un bun mijloc de cunoaștere a ei, cu toate metamorfozele aduse de timp, sugerîndu-ne totodată modalitățile în care omul a știut să profite mereu de această idee. Nu există nici un temei să se creadă că nu va ști și în viitor. Însă problema ce se degajă din text, nedezlegată, e aceea a sfîrșitului însuși al istoriei. Să nu aibă aceasta o scadență, fie și imprevizibilă deocamdată? Lucian Boia nu și-a propus să examineze aici o problemă atît de complexă, a cărei analiza necesita desigur un alt spațiu. Este evident însă că ea îl preocupă și ar putea constitui tema altui demers. Cine s-a ocupat de durata istorică, de explorarea imaginară a spațiului, de „sfîrșitul lumii", nu poate rămîne pasiv față de „sfîrșitul istoriei", chestiune care la apariția acestei cărți începuse deja să atragă atenția multora, polemic, în jurul tezei lui Francis Fukuyama[3], dînd loc la pasionante dezbateri. O versiune românească ar fi, desigur, binevenită.

Al. ZUB

[1] **Lucian Boia**, La fin du monde — une histoire sans fin, **Paris, La Decouverte, 1989, 257 p.**

[2] **Al. Zub**, Imaginar și macrocosm, în Cronica, **1988, 16, p. 6.**

[3] **Idem**, Sfîrșitul istoriei?, **în** Convorbiri literare, **27, august 1990,**

Umbra din icoană

E greu să uiți frecvența neobișnuită aici, aproape obsedantă, a unor vechi reprezentări. Am mereu în minte reprezentarea Cerului care se tot îndepărtează și cea a «mîniei» ori a «supărării» lui Dumnezeu. Cred că e inutil să mai amintesc numele celor care, asemeni lui I. Otescu, T. Pamfile sau M. Eliade, aveau să o recunoască statornic în mitologia și literatura noastră populară. Nu uit, iarăși, imaginea Fecioarei care, plîngînd, își caută la nesfîrșit Fiul pierdut (cum întîlnești îndeosebi în colinde), sau cea a Fiului ca drumeț străin. Christ ajunge atunci un pribeag, aflat întruna pe drumuri singuratice. Mă gîndesc, totodată, la înțelegerea — nu lipsită de un anume scepticism — a «căii cerești», adesea una și aceeași cu Calea Robilor, sau a îndreptării relelor lumii, a «mîntuirii» și a «veacului». Ultimul, un analogon al **eonului**, nu mai mijlocește cu necesitate întru cele eterne și desăvîrșite, cum afli ușor în patristica occidentală. Iată o singură mărturie a lipsei de exaltare privind timpul ce va să vină: «Veacul e așa de se arată lumea și viața și omul cu-ale lui treburi și necazuri; că-i lumină sau întunerec, omul și fapta lui sînt în veac» (după Ernest Bernea, **Cadre ale gîndirii populare românești**, 1985, 150).

[illegible] «jertfa» e văzută ca necesară sau mai curînd, firească, atingînd înseși elementele lumii, marile stihii. Este în joc trăirea intensă a sacrificiului natural și a pătimirii cosmice. Acest lucru i-a determinat pe cîțiva interpreți să vorbească despre prezența, în orizontul nostru spiritual, a unui «creștinism cosmic» și a unei adevărate «liturgii a Naturii».

Cele amintite nu sînt străine de eonul aparte al Epistolelor pauline în viziunea bogomilică și în isihasm. Supozițiile bogomilismului, mai puțin viziunea salvarii iminente și totale, vor fi receptate aici ca și cum dintotdeauna ar fi fost trăite difuz în credința oamenilor. Nu sînt străine nici de acel cult extins al icoanelor. Și nu amintesc decît că icoana caută să aducă aproape ceea ce, în fond, se află neînchipuit de departe ori pierdut, caută să acorde prezență unor realități «absente». Toate acestea îți readuc în minte avatarii tîrzii ai unui **deus otiosus.** Iar spusele lui Eliade din finalul studiului **Satana și bunul Dumnezeu** își au îndreptățirea lor: cosmogonia noastră populară dă seama îndeosebi «de imperfecțiunea Creației și de existența Răului în lume». Te întrebi, atunci, în ce fel este încă românul credincios, în ce fel este el creștin? Ce raport ascuns întreține el cu Dumnezeul său, cu ceea ce mai poate oferi un sens acestui timp crepuscular?

Imaginea unui Dumnezeu îndepărtat de lume comportă ceva cu totul neobișnuit. Privește, într-un fel, transcendența divină, însă nu o transcendență în genere acceptată, ci una mai aparte, mult discutată de cei care nu l-au uitat pe un Dionisie Pseudo-Areopagitul. E în joc transcendența unei divinități care se dezleagă treptat pînă și de creația sa, de orice nume și de orice esență, de pămînt și de cer deopotrivă. Numește, totodată, și o anume indiferență divină, «situarea» zeului dincolo de bine și de rău. Dar există ceva grav în această situare fără loc a sa, cînd zeul își întoarce continuu fața de la lume. Aceasta nu-i mai aparține, sau nu-i mai aparține în întregime. Ea se ivește dintr-o insuficiență esențială: spre a deveni posibilă, necesită prezența și participarea decisivă a **Celuilalt** (demiurg, geniu rău sau putere demonică). Cu alte cuvinte, dintotdeauna lumea a presupus prezența unei puteri negative, fapt ce explică decăderea sau corupția ei.

Creația celor întrupate survine astfel ca o întîmplare nefastă sau un accident, prin întîlnirea luminii de sus cu o fatală adversitate. Ea vine să acopere un gol, să răspundă unei insuficiențe. În numeroase fragmente mitice românești, Creația devine posibilă atunci numai cînd Dumnezeu și opusul său (Fîrtatele și Nefîrtatele) nu mai suportă singurătatea lor primordială, sau plictisul, sau lipsa în genere. De aceea spuneam că există ceva grav, dramatic chiar, în creația lumii așa cum e văzută ea în comunitățile ce au conservat chipul dual al cosmogoniei. Drama creației se păstrează «cît ține lumea», căci îi este originară.

Despre o anumită negativitate a întrupării sau a creației au vorbit, pentru alte timpuri și alte seminții, orficii și pythagoreicii, maniheenii și gnosticii, paulicienii și adepții lui Bogomil. Dincoace, însă, la nord de Istru, în spațiul unei lumi intermundiare, puterile negative nu cad în trecerea unui timp purificator și expiratoriu. Ele nu se șterg treptat din economia ființei, ci devin firești și definitive. Luînd parte la creația lumii, Celălalt îi este acesteia dintotdeauna inerent, constitutiv în chip esențial. Ceea ce apare ca pasivitate sau «neputință» divină nu este decît semnul prezenței lui. Și el va susține dinăuntrul lumii drama acesteia, transformînd timpul într-un mit tragic. Anunță și justifică marile eșecuri, înfrîngerile inevitabile, depresiunea unei istorii care nu a avut pentru nici un interval doar un sens urcător. Vuiește în plinul existenței asemeni unui gol fără sfîrșit.

În acest gol imens al lumii își face apariția Christ.

Viziunea acestei stranii apariții christice o recunoști într-un poem al lui Nichifor Crainic, scris în anii de temniță, **Milogul** intitulat. Cel predestinat să anunțe prin jertfa sa totală o alta lume își face simțită prezența numai într-un tîrziu al nopții. Apare asemeni umbrei din icoane, cu semnele piroanelor pe mîini. Și atinge doar fața celui care adună în sine întreaga vanitate a lumii de aici, a cerșetorului rămas cu mîna-n gol.

Ștefan AFLOROAEI

Inedit

G. T. KIRILEANU – Scrisori către Leca Morariu

Cercetările noastre pentru cunoașterea culturii din nordul Moldovei ne-au adus într-o bună zi satisfacția să găsim peste 60 de misive adresate de cărturarul din Piatra-Neamț, lui Leca Morariu la Cernăuți, București și R. Vîlcea, în perioada 1925—1960. Cărturarul modest, bun cunoscător al folclorului, al istoricí noastre, editor al operei lui I. Creangă (cu care se înrudea), a publicat numeroase studii, bucurîndu-se de prețuirea unor ilustre figuri ale spiritualității românești, între care amintim pe T. Maiorescu, N. Iorga, A. Gorovei, S. Mehedinți și Leca Morariu. De acesta din urmă l-a apropiat pasiunea comună pentru Creangă și folclorul românesc. Profesorul cernăuțean l-a vizitat cu prilejul călătoriilor pe plaiuri nemțene, pentru a cerceta locurile legate de viața și opera humuleșteanului.

Dacă spațiul tipografic ne-ar fi îngăduit să prezentăm întreaga corespondență adresată lui Leca Morariu, cititorii ar fi aflat multe date necunoscute din istoria culturii românești, din viața unor cărturari de seamă, pe care „Moș Ghiță" ni-i dezvăluie și ca oameni, în afara preocupărilor savante ale acestora. Discrepanțele sînt uneori uluitoare.

Datorăm accesul la corespondența amintită, doamnei Octavia Lupu Morariu, soția eminentului profesor bucovinean, căreia îi mulțumim și pe această cale. Avem temeinice motive să credem că ne aflăm în fața unor texte inedite. G. T. Kirileanu nu obișnuia să păstreze copii. Cîteva doar au ajuns la Academie. In volumul de Corespondență (Minerva, 1977), cele către Leca Morariu sînt semnalate de îngrijitorul ediției, la ce număr sînt înregistrate. Apoi, doamna Octavia Lupu Morariu ne-a spus că nimeni pînă la noi, nu i-a cerut spre cercetare scrisorile lui G. T. Kirileanu. Cele 9 misive oferite cititorilor — datorită ospitalității „Convorbirilor literare", cuprind perioada 1941—1958 și descriu secvențe ale relațiilor cu T. Maiorescu, N. Iorga, aprecieri despre B. P. Hasdeu, incursiuni în trecutul istoric al țării. Aflăm lucruri interesante despre familia lui I. Creangă și despre ajutorul dat urmașilor. Notele explicative pun mai pregnant în lumină aspecte al căror sens real ar scăpa cititorului. Prezentăm in extenso *textul celor 9 misive :*

Eugen DIMITRIU, Nicolae MOSCALIUC, Petru FROICU

1

(Piatra—N, 25 dec. 1941, șt. poștei)

Mult iubiți prieteni,

Primind poștala din 13 dec. m-am bucurat de neașteptata veste a profesoratului [1] unde vă veți putea mai bine (pune) pe roate activitatea științifică și culturală. Mărturisesc însă că aș fi dorit să trăiți o primavară la Iași, ca să vedeți ce înseamnă Iașul în floare, cu toată sărăcia și ruina în care a ajuns. D-apoi viile, d-apoi codrul de la Răpedea și de la Bîrnova. Dar schiturile din codrul Cîrligăturii... Tot a mai rămas ceva din vechiul farmec al vechii capitale. V-o spune aceasta un credincios *fiu sufletesc al Iașului* lui Creangă și Eminescu. Și cine iubește pe acești luceferi al Moldovenilor *trebue* să iubească și Iașul !

Fiu sufletesc al Iașului mă simt și mă numesc ! Și asta îmi aduce aminte că pe cînd înșiram la povești și datine la imbelșugata masă (...) după cîteva pahare de roșior, elvețianul Marcel Godet, predecesorul meu la biblioteca regală (acum Director al Bibliotecii Naționale din Berna), un om învățat, fin și curat la suflet, zicea către meseni : Cînd vorbește dl. Kirileanu parcă văd frescele din bisericile vechi românești. Și tot el mi-a facut această caracterizare în legătură cu Iașul : *născut* la Holda (satul proștilor !),*făcut* la Iași și *prefăcut* la București !..

Din toată inima vă doresc sănătate și sărbători plăcute. Îmbrățoșări [2] iubitoare și devotate.

Moș [3] Gh. T. Kirileanu

2

Piatra-N., 10 Faur 1943

Mult iubiți prieteni,

Am primit luna trecută urmarea la „Eminescu" [4]. Mi-a fost o lectura interesantă și duioasă. Vă mulțămesc din toată inima. Acolo unde se vorbește despre orizontul local din copilăria lui Em. (inescu) mi-am adus aminte că în mss. de la Acad. Rom. sînt cîteva pagini autografe în care Em. dă icoana peisajului din valea de sus a Siretului și a Sucevei cu sătișoarele de supt păduri și-cu cîteva personagii din casa unui proprietar.

Acum zece ani (2 Faur 1933), Directorul de la Radio București, poetul Adrian Maniu, nu s-a lăsat de mine, cerîndu-mi stăruitor să vorbesc despre *ineditele lui Eminescu*. Cu mare greu am însăilat ceva (căci numai gust de scris 'n-aveam în acele vremi apăsătoare de disgrație — nu-i vorba că acum simt asupră-mi vremi tot așa de apăsătoare cu bătrîneța) Nu eram mulțămit de ceea ce-am putut da ; acuma însă recitind notele de-atunci, mi s-au părut că nu-s așa de slabe cum le crezusem ! — Între altele spuneam : „Se știe cîtă grijă a avut Maiorescu față de Eminescu, atît pentru studiile lui din străinătate, cît și în ce privește opera sa literară și greutățile prin care a trecut. — Dar grija de a păstra cu sfințenie manuscrisele lui Em. și a le depune apoi la Biblioteca Acad. Rom. va rămîne printre marile fapte ale lui T. M. pentru cultura româneasćă" (...).

Eu cred că numele satului *Ipotești* vine de la *Ipate*, așa că ar fi de cercetat in documentele moșiei, spre a se vedea dacă în vechime nu s-o fi zis : Ipătești. Din norocire la biblioteca Fundației Ferdinand din Iași este, pe cît mi-aduc aminte, o mare și frumoasă condică a documentelor unor moșii de lîngă Botoșani (între care și Ipotești) pe care am cumpărat-o eu acum 15 ani. Voi răsfoi-o cînd m-oi duce la Iași, chemat fiind ca martor în procesul unui bun prieten.

Dorindu-vă din toată inima sănătate și spor în lucrările pentru cultură și artă, pe care le urmăresc în ziarul „Universul", sînt al D-voastre iubitor și sincer prețuitor.

Moș Gh. T .Kirileanu

3

Piatra—N., 4 august, 1944

Mult iubiți prieteni,

Astazi am primit poștala Dv., iar asară am ascultat la Radio București lectura conferinței dlui Em.Bucuța(...). Și totuși eu rămîn pe loc : și din cauza bătrîneței, dar și pentru că nu mă pot smulge din valea copilăriei mele, împins pe semne de porunca strămoșilor din străfundul sufletului meu... [5].

Îmi pare rău că n-am la îndămînă însemnările și scrisorile în legătură cu N.Iorga, căci v-aș fi trimes textul scrisorii lui Iorga din vara anului 1907, în care mă vestea că vine la Vatra-Dornii pentru călătoria cu pluta pe Bistrița [6]. Eram pe atunci inspector comunal la Broșteni. L-am intîmpinat (era cu soția) la Vatra Dornei, unde a vizitat biserica, culegînd însemnările de pe cărțile vechi, publicate apoi în cartea lui cu Inscripții din bisericile României. Am mas la Preotul Gheorghe Ortoanu [7] din Gura Negrei și a doua zi am plecat de la Gura Arinului cu pluta pe o zi frumoasă. După trecere de un ceas, Iorga văzînd că pluta merge prea încet prin locurile unde apa era mai liniștită, mă intreabă dacă nu s-ar putea faca să meargă pluta mai răpede. I-am răspuns zîmbind că pluta e dusă de apă și că apa Bistriții nu-și poate grăbi ca noi oamenii mersul ei firesc... Zîmbeau și plutașii, iar eu m-am încredințat încă odată despre firea nerăbdătoare a lui Iorga. Cu mirare am constatat apoi că frumusțile naturii îl lăsa(u) cu totul indiferent. Zicea că i se pare că trece Stixul în barca lui Caron !(...).

După o oprire la Cruce, unde eram așteptați pentru masa de la amiazi, sara am ajuns la Broșteni unde la Administrația moșiei regale ne-au ospătat cu o lostucă și cu păstrăvi din belșug, care i-au făcut lui Iorga atîta plăcere, încît m-a întrebat la ureche dacă vom avea din ei și în călătoria de a doua zi pe plută spre Piatra. Și i-a și avut !(...".

Îmi cereți să scriu ceva despre Pomelnicul cu istoria Bisericanilor. Dar cînd va fi asta ?!

Vă îmbrățoșăz cu multă dragoste
G.T. Kirileanu

4

Piatra-N., 30 ianuar 1947

Mult iubiți prieteni,

Recitînd acum vechiul meu ms. cu descrierea păstoriei fără scurtările din broșura publicată, mi s-a părut că ar merita să fie publicată în întregime. Nepublicată a rămas și partea privitoare la Țuțuenii, care veneau vara cu oile pe munții de la Broșteni. Acești Țuțueni s-au așezat apoi în Tg. Neamț, fiind pomeniți de I Creangă în Amintirile sale. Din gura celor mai bătrîni am cules știri pe cînd dădeam lecții particulare în satul vecin Grumăzești [8], și aflînd ei că-s nepotul lui Popa Todică din Holdă, care-i primea în casa lui și le făcea aghiazma în munte la oi, mi-au făcut un ospăț ca acela, care a ținut o zi și o noapte(...).

Cînd eram la Grumăzești-Neamț scrisesem cîteva însemnări din cele vorbite cu Ileana sora lui Creangă, dar in necontenitele mele peregrinări le-am pierdut [9]. Era o femee tare simpatică și cu mare dar la vorbă. Cînd am ajuns la Palatul Regal îmi scria deseori pentru nevoile familiei Creangă. Prin 1919 a venit la Palat plîngîndu-se că acoperișul casei din Humulești este stricat. I-am alcătuit o petiție către Rege, pe care prezentîndu-i-o, a recomandat-o cu apostilă autografă Ministerului de Domenii pentru acordarea lemnului de draniță, dăruind și suma de 2000 lei propusă de mine pentru cheltuiala drănițitului. Și așa s-a făcut atunci acoperișul casei Creangă din Hmulești.

Am avut grijă pe cît am putut și de cealaltă Ileana, vara primară a lui Ion Creangă (este fiica Preotului Gh. Creangă din Tg.Neamț). La evacuarea orașului Tg.Neamț în vara 1944 a fugit la Mrea Varatic și la întoarcerea spre casă mi-a cerut ajutor pentru plata căruțașului. I-am trimis 5000 lei care acum doi ani tot însemnau ceva.

Cumnata [10] împreună cu mine vă dorim sănătate și împuținarea greutăților de tot felul. Cu frățească dragoste vă îmbrățoșăm.

Moș Ghiță Kirileanu

5

Piatra-N., 12 august 1947

Mult iubiți prieteni,

Am primit poștala din 25 iulie tocmai cînd îmi venise știrea adusă de un vilegiaturist din Vatra-Dornei, că Dv. ați fi acolo dînd concerte !... [11]. Nu mi-a venit a crede, însă dacă nu primeam poștala stăteam la îndoială.

În privința lui Il.Chendi n-am multe a vă spune. Pe cînd eram **suprimat** din magistratură (așa se numeau acum 46 de ani epurările sau comprimările !) și dădeam lecții particulare copiilor Prințului Caradja [12] în satul Grumăzești-Neamț, am cetit ediția lui I. Creangă publicată la „Minerva" de Șt.Iosif și Il.Chendi, și supărîndu-mă prea multele schimbări pe muntenie ale scrisului moldovenesc din Creangă, am trimes la revista „Șezătoarea" din Folticeni o notiță de protestare. Cînd m-am dus mai tîrziu la Titu Maiorescu, mi-a spus că a cetit notița mea (era abonat la „Șezătoarea" !), mi-a dat dreptate și m-a îndemnat să pregătesc eu o ediție nouă la „Minerva". Atunci am făcut cunoștință cu Chendi, care a fost de acord — și la noua ediție nu s-a mai amestecat, așa că toate îndreptările și adăogirile față de ediția I „Minerva" le-am făcut eu. Numai Iorga mi-a făcut reproșuri, zicînd că n-a putut face recenzie despre noua ediție mai bună a lui Creangă, pentru că era un punct negru : numele lui Chendi alăturea cu al meu [13].

Ne întîlneam aproape în toate diminețile (cu Il.Chendi,n.n.) la cafeneaua Kübler unde luam cafeaua cu lapte, ș-apoi ne îndreptam spre sala de lectură de la Academia Română, unde avea el serviciu, iar eu aveam două ceasuri de lectură pînă la ora 10 cînd trebuia să mă duc la serviciul meu. Erau ceasurile cele mai plăcute pentru mine în Vavilionul bucureștean. După amiezile alergam după masă la Arhivele Statului unde lucram iar două ceasuri plăcute pînă la ora 5 cînd trebuia să fiu la cancelarie.

Pe la noi am avut mare spaimă din cauza celor două luni secetoase la începutul primăverii. Mare a dat Dzeu și au început ploile, inviorînd ogoarele și pășunile(...).

Toți ai casei împreună cu mine vă doresc din toată inima sănătate și numai cele bune. Frățești îmbrățoșări.

Moș Ghiță Kirileanu

---

1 — În 1940, după răpirea Bucovinei de Nord și a Basarabiei de către sovietici, Leca Morariu primește catedra la Facultatea de Litere a Univ. din București. Datorită unor neînțelegeri cu criticul Pompiliu Constantinescu, de la aceeași catedră, profesorul își cere mutarea la Iași.

2 — Profesorul cernăuțean a încercat să-l dezbare de cuvîntul „îmbrățoșări", dar n-a izbutit. G.T.Kirileanu susținea că e frecvent folosit în zona Broștenilor și a Holdei.

3 — Pentru cei mai tineri ca el și apropiați sufletește, cărturarul pietrean iscălea cu nelipsitul „Moș", înaintea numelui.

4 — Referire la Buletinul „Mihai Eminescu (1930-1944), editat de Leca Morariu, cu concursul temporar al lui Gh.Bogdan-Duică și G.Ibrăileanu. Apare la Cernăuți, P.Neamț și R.Vîlcea.

5 — Credem că un alt motiv important pentru care cărturarul nu a plecat din Piatra-Neamț în 1944, îl constituie teama că va pierde cărțile și documentele. Nu le putuse evacua. Cînd au pătruns sovieticii în oraș, un ostaș a intrat și în casa lui. L-a văzut lucrînd la o masă și, privind pe perete o fotografie, a lăsat Kalașnikov-ul cu țeava în jos, spunînd : „Aa, harașo, harașo !" — și s-a retras. Era mulțumit că văzuse portretul lui Lenin, care era de fapt Moș Ghiță. Asemănarea l-a salvat de cine știe ce surprize neplăcute...

6 — La misiva foarte scurtă din 10 "ioqniaUvat""eamțauguats
august 1944, G.T.Kirileanu alătură și scrisoarea ce i-a trimis-o Iorga, vestindu-i sosirea pe Valea Bistriței.

7 — Din datele pe care le deținem de la prof.univ.dr.Mircea V.Pienescu, precizăm că la Gura Negrii (Dorna Românească) în acea perioadă era preot Ion Ortouanu, căsătorit cu Maria, sora pictorului fălticenean Ștefan Șoldănescu. Se poate ca G.T.Kirileanu să fi uitat prenumele exact al parohului

8 — unde a preparat pe copiii prințului Caradja.

9 — În alte scrisori către Leca Morariu, de cîte ori arăta că a pierdut cărți sau documente, spunea că „s-au dus pe apa Tarcăului..."

10 — Soția învățătorului și folcloristului Simion T.Kirileanu (1879-1926), frate cu G.T.Kirileanu

11 — Soții Morariu erau melomani cunoscuți în epocă : Leca absolvise Conservatorul în Cernăuți și cînta la violoncel ; Octavia Lupu-Morariu, soprană și pianistă. Au dat numeroase concerte în Bucovina ; și-au delectat oaspeții — îndeosebi scriitori — la Cernăuți ; au fost profesori la o școală de muzică din R.Vîlcea, unde s-a stabilit după refugiul din 1944.

12 — Aristide Caradja (1861-1955), entomolog român. Colecția sa de circa 125.000 lepidoptere a ajuns la Muzeul „Gr. Antipa" din București.

13 — Animozitățile dintre N.Iorga și Chendi proveneau probabil din atitudinea mai puțin revențioasă a celui din urmă.

Despărţirea de copilărie

MOARTEA l-a surprins pe Ion Creangă înainte de a-şi fi dus la bun sfîrşit **Amintirile din copilărie.** Dar, oare, ce ar mai fi putut să le adauge? Întîmplări de felul aceleia cu pupăza din teiul scorburos de la marginea satului ori al celei cu cireşele furate din grădina mătuşii Măriuca ar mai fi găsit el, probabil, în prodigioasa-i memorie. Însă şi ele ar fi aparţinut, inevitabil, tot vremii de dinaintea plecării la Iaşi. Dincolo de călătoria spre capitala Moldovei, istorisită în ultimele pagini redactate, Creangă n-avea cum trece. Pentru că acest drum, străbătut pe durata a două zile de vară în căruţa trasă de amărîtele gloabe ale consăteanului Luca Moşneagu, reprezintă singura încheiere firească a scrierii. Cînd, în dimineaţa de Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul, sărută cuviincios mîna părinţilor în semn de rămas bun, el nu se desparte numai de rubedeniile adunate să-l petreacă, ci şi de propria copilărie. Este o călătorie aproape simbolică, ce marchează trecerea într-o altă vîrstă.

Mai plecase şi altădată de acasă. Bunicul David îl luase la Broşteni să înveţe carte cu părintele Nanu. Şi atunci se despărţise de părinţi. Însă fără regrete, împotriviri şi lacrimi. Nu fusese pic de amărăciune în sufletului copilului, nici spaimă de necunoscutul ce-i stătea dinainte. Plecase vesel şi nepăsător, întocmai cum se ducea la scăldat ori cu demîncare la lingurarii tocmiţi cu ziua: „— Hai, nepoate, gata eşti?

— Gata, bunicule, haidem, zisei, necăjindu-mă cu nişte costiţe de porc afumate şi cu nişte cîrnaţi fripţi, ce mi-i pusese mama dinainte.

Şi, luîndu-mi rămas bun de la părinţi, am purces cu bunicul spre Pipirig."

Cît despre cealaltă plecare, la şcoala de catiheţi din Fălticeni, ea fusese dorită şi, în bună măsură, provocată de băiat, care a depus multe stăruinţi spre a fi trimis acolo: „...cihăiam pe mama, să se puie pe lîngă tata, că doar m-o da şi pe mine la catihet; măcar că eram un ghibirdic şi jumătate."

De astă dată însă, pleacă împotriva voinţei sale. Aflînd de hotărîrea părinţilor, se roagă să fie lăsat acasă, invocînd motive care de care mai mişcătoare („că pot să mă îmbolnăvesc de dorul ei [al mamei — n.n.]... şi să mor printre străini"). Dar nici argumentele şi exemplele chemate a întoarce decizia mamei, nici cele „zece rînduri de lacrimi" vărsate nu slujesc la nimic: „— Degeaba te mai sclifoseşti, Ioane, răspunse mama cu nepăsare. La mine nu se trec acestea... Pare-mi-se că ştii tu moara mea... Să nu mă faci, ia acuş, să iau culeşerul din ocniţă şi să te dezmierd, cît eşti de mare!" Pînă şi tatăl, altădată potrivnic şcolirii feciorului, susţine „posomorît" vorbele mamei: „— Mai rămîne vorbă despre asta? zise tata posomorît. Are să urm...e cum ştim noi, nu cum vrea el, c... doar nu-i de capul său."

N...găsind sprijin niciunde, nu-i rămîne decît să se supună. Şi se supune, cu inima grea de durerea despărţirii forţate. Cînd se cuibăreşte în harabaua lui moş Luca, împreună cu Zaharia lui Gîtlan, nu-şi ascunde, ca şi acela, suferinţa. Amîndoi sînt „supăraţi şi plînsi" ca vai de ei.

...n ce pricini se va fi împotrivit el ... ...ita îndărătnicie continuării studiilor? De ce doreşte să rămînă acasă? Să fie de vină doar fetele din Humuleşti şi zgomotoasele petreceri ale flăcăilor, al căror gust abia îl prinsese? Sau, poate, depărtarea de casă? Va fi avut, desigur, şi distanţa pînă la Iaşi rolul ei în sporirea împotrivirii: „...o cale scurtă de două poşte, de la Fălticeni la Neamţ, nu se potriveşte c-o întindere de şese poşte, lungi şi obositoare, de la Iaşi pînă la Neamţ, nici mai mult, nici mai puţin. Şi mai bine să rămîi pe loc, Ioane, chiteam în mintea mea cea proastă, decît să plîngi nemîngîiet şi să te usuci, de dorul cui ştiu eu, văzînd cu ochii!"

Să observăm, totuşi, un amănunt: Nică are abia acum limpedea conştiinţă a depărtării la care urmează a fi aruncat. La drept vorbind, nici cele două poşte dintre Fălticeni şi Neamţ nu erau, pentru copilul deprins a se mişca doar în perimetrul satului, o nimica toată. Şi, cu toate astea, trecerea de la Humuleşti la Broşteni, pe urmă de la Humuleşti la Fălticeni se petrec simplu, neted, fără seisme lăuntrice, ca nişte deplasări obişnuite într-un spaţiu familiar. Nici la Broşteni, nici la Fălticeni, copilul nu se simte departe de casă, ci undeva prin vecini. Ne-am aştepta ca aceste plecări să fie un fel de repetiţii generale ale marii plecări la Socola, să-i pregătească terenul, să o facă mai uşor de suportat. Dar nu este deloc aşa. Oare de ce? Cred că băiatul care le trăise era, asemenea tuturor copiilor de seama lui, complet străin de multele lor înţelesuri. Înregistra schimbările de mediu, acomodîndu-se degrabă noilor ambianţe, fără a-şi pune întrebări asupra implicaţiilor şi consecinţelor evenimentelor. Candid, le lua aşa cum erau. Numai acum, pus în faţa faptului împlinit, el meditează: „Văzînd eu că nu-i chip de stat împotriva părinţilor, începui a mă gîndi la plecare."

Precedentele despărţiri de Humuleşti nu-i stimulaseră gîndirea. Pornea la drum, de fiecare dată, voios, liber de gînduri, cu sufletul plin numai de nerăbdarea pe care nestinsa curiozitate o alimentează. De astă dată, în schimb, reflectează, iar grava operaţie anulează fireasca dorinţă de a cunoaşte. Cînd îl roagă pe moş Luca să-şi grăbească mîrţoagele („Rogu-te, mînă mai tare, moş Luca"), nu speranţa de a ajunge mai degrabă la destinaţie îl stăpîneşte, ci ruşinea: „să nu se mai uite satul ca la urs la noi!"

Este un salt uriaş în biografia sa interioară: de la acceptarea lucrurilor aşa cum sînt la trecerea lor prin vămile gîndirii. Iar efectul acestei schimbări de poziţie în faţa realităţii este devastator. Ele, gîndurile, îi strică liniştea, îi alungă somnul, aducînd în suflet tulburări de care, înainte, nu avusese ştiinţă. Ele îi dezvăluie alternativa mai îmbietoare, îl încurajează la împotrivire, îi luminează proporţiile „năcazului" ce-l paşte, mai mari de la o clipă la alta. „Căci sprinţar şi înşelător este gîndul omului, pe ale cărui aripi te poartă dorul necontenit şi nu te lasă în pace, pînă ce intri în mormînt." Nepăsător, altădată, din necunoaştere, Nică e, acum, cutreierat de temeri pentru că ştie. Suferinţa vine întotdeauna din cunoaştere. Darul cel mai de preţ, gîndirea, este, deopotrivă, sursa durerilor celor mai trainice. Omul în cunoştinţă de cauză pare destinat nefericirii. Creangă îşi consemnează suferinţa provocată de funcţiunea gîndirii în termeni de-a dreptul flaubertieni: „Însă vai de omul care se ia pe gînduri: uite, cum te trage pe furiş apa la adînc! Şi din veselia cea mai tare cazi deodată în uricioasa întristare."

Primul şi cel mai important semn al ieşirii din copilărie acesta este: invazia gîndurilor, a întrebărilor, a îndoielilor. Omul a fost alungat din paradis atunci cînd, înfruptîndu-se din mărul cunoaşterii, a început să reflecteze la cele din preajmă şi la sine. Trăise pînă atunci într-o fericită inconştienţă, cu sufletul împăcat, neatins de demonul îndoielii. Şi, deodată, seninul certitudinilor a fost acoperit de norii dubiului. Armonia şi limpezimea nu-l mai ajung, desăvîrşirea îl contrariază. E destul un singur gînd pentru ca paradisul să-şi piardă strălucirea şi dumnezeiasca linişte să se risipească. Paradisul şi gîndirea nu pot vieţui laolaltă, căci se exclud reciproc. De aceea a şi fost îndepărtat omul din eden după episodul ispitirii: simpla lui prezenţă era o negare a paradisului. Privilegiatul domeniu ce nu cunoştea nici întristarea, nici suspinul s-a văzut ameninţat în însăşi esenţa lui. Excluderea întîiului om reprezenta, aşadar, o elementară măsură de autoapărare: eliminarea agentului distructiv. Căci paradisul în care gîndul a prins să circule devine lume. Asta relatează, de fapt, povestea biblică, ieşirea omului din paradisul copilăriei, maturizarea sa prin gîndire, intrarea lui în lume.

Plecarea lui Nică la Iaşi e precedată de o noapte de nesomn: „...toată noaptea cea dinainte de plecare, pînă s-au revărsat zorile, m-am frămîntat cu gîndul, feliu şi chip..." S-a luat, va să zică, pe gînduri şi ele l-au împiedicat să doarmă. Dimineaţa, nu e doar obosit de îndelungata veghe, dar mai are şi capul doldora de îndoieli şi păreri de rău. E trist cum n-a mai fost vreodată, neliniştit, speriat de necunoscutul ce se pregăteşte să-l înghită. În cele cîteva ceasuri de frămîntare, a înţeles, pentru prima dată, cît de legat e de oamenii şi de locurile acestea. A realizat, în scurtul răstimp, preţul celor de care trebuie să se despartă în zori.

„Frumuseţile" satului existaseră şi pînă acum, numai că el nu le remarcase. Omul descoperă valoarea obiectelor ce-i stau alături abia cînd e pe cale să le piardă. Indiferente pînă atunci inimii „pîrdalnice", ele capătă deodată o altă consistenţă şi alt rost, devenind indispensabile. După o noapte de reflecţie, universul în mijlocul căruia trăise pur şi simplu, fără a-i căuta semnificaţia, i se dezvăluie a fi impregnat de întreaga-i fiinţă, făcînd corp comun cu ea. Cum să renunţe de bunăvoie la o parte din sine? Cum să părăsească fără remuşcări tocmai ceea ce îi fusese, chiar fără să-şi dea seama, reazem şi călăuză? Înainte, lipsit cum era de conştiinţa valorilor de căpătîi, îi venea uşor să plece. Plecarea nu i se părea defel o pierdere, ci — din contra — un cîştig. Dar acum, edificat, îi e peste puteri.

„Începui a mă gîndi la plecare", zice Creangă şi principala urmare a apelului la puterile minţii este descoperirea cumplitei senzaţii de golire pe dinlăuntru. Simţise pe propria piele ce e bucuria, ruşinea şi mila. Numai această stare, nu doar morală, ci fizică de-a dreptul, nu o mai cunoscuse. Ea se naşte şi creşte vertiginos abia în noaptea premergătoare călătoriei spre Iaşi şi nu-l va mai părăsi niciodată. Oriunde va ajunge, oricît de plină va fi bucuria anumitor ceasuri viitoare, sentimentul că-i lipseşte ceva esenţial îl va însoţi ca o umbră credincioasă. Nimeni şi nimic nu-i poate alina surda, persistenta durere, necum să o vindece.

Deocamdată sîntem la începutul calvarului, în frumoasa dimineaţă de sărbătoare, cînd Nică şi Zaharia lui Gîtlan au urcat, amărîţi şi umflaţi de plîns, în căruţa moşneagului. Nici soarele, ce tocmai a răsărit, nici sătenii, foind pe uliţă în straie de duminică şi „cu bucuria zugrăvită pe feţe", nu reuşesc să le alunge negrele gînduri. Dimpotrivă, vederea lor măreşte tristeţea şi regretul după cele părăsite.

Oricine îi zăreşte zgribuliţi în fundul căruţii, cu ochii înroşiţi şi privirea abătută, pricepe că i-a lovit o nenorocire. Asta şi este, din punctul lor de vedere, călătoria la Iaşi: o năpastă. Se simt, amîndoi, părăsiţi, lăsaţi în voia soartei, lipsiţi de spirjin, neavînd cui cere ajutor. Plecarea la seminar devine, pentru ei, o pedeapsă pentru o neştiută vină, o exilare, o izgonire din raiul Humuleştilor în infernul depărtatului oraş: „Numai eu cu Zaharia, ghemuiţi în căruţa lui moş Luca, ne ducem surgun, dracului pomană, că mai bine n-oiu putea zice."

Se duc, neavînd încotro, cu sufletul încercat de presimţirea că nu este o plecare oarecare, ci una fără întoarcere, definitivă. Nemărginita-i durere de aici şi vine, din obscura teamă că nu-şi vor mai revedea nici familiile, nici locurile natale. Şi, la urma urmelor, nu se înşeală. Bineînţeles că vor reveni acasă, Nică doar în trecere, Zaharia ca să rămnă. Însă şi casele, şi părinţii, şi consătenii, şi Ozana nu vor mai fi ca înainte. Vor părea neschimbate şi, totuşi, vor fi altele: alte case, alte rubedenii, altă Ozană. Motivul nu trebuie căutat neapărat în inevitabila îmbătrînire a oamenilor şi obiectelor. Este şi aceasta o realitate, însă lentă, imperceptibilă aproape, de aceea secundară în cazul de faţă. Brutală se dovedeşte, în schimb, cealaltă „metamorfoză", a „exilaţilor" de astăzi, şi în seama ei se cuvine a trece răspunderea prefacerii universului humuleştean. Ei, Nică şi Zahei, nu vor mai fi aceiaşi. Ochii lor vor recepta altfel dimensiunile şi culorile, oferind, în locul familiarei imagini a realităţii, o alta, parcă amintind de cea bine ştiută şi în acelaşi timp, atît de diferită de ea. Acum, pe picior de plecare, privesc încă locurile din interior, sînt ei înşişi o parte însemnată din ceea ce văd. Dar, îndată ce gloabele vor prinde să tragă căruţa şi satul va rămîne în urmă, persepectiva se va modifica radical. Excluşi din peisaj, proiectaţi în afara lui, vor avea, deodată cu limpedea conştiinţă a rupturii, neaşteptatul privilegiu al contemplaţiei. Între ei şi lumea Humuleştilor se va instala o depărtare imposibil de trecut: şase poşte în ordinea fizică, mii de poşte în ordine sufletească. Primele încă vor putea fi, cîteodată, acoperite. Însă celealte vor constitui, în perpetuitate, obstacole insurmontabile. Zadarnic vor mai căuta, întorşi la Humuleşti, frumuseţile şi bucuriile de odinioară! Nu le vor regăsi, deoarece ele încetaseră să mai existe în prezentul propriilor suflete. De acolo se revărsau asupra lumii, transformînd-o în paradis. Şi tot de acolo se va revărsa, asupra aceleiaşi lumi, nesfîrşita durere, colorînd-o în catranul infernului.

Imaginea ce li se fixează acum pe retină — dimineaţa înaltă, aerul tare, sătenii adunaţi în grupuri pe uliţă, sporovăind fără grijă despre unele şi altele — va fi ultima imagine din copilărie. Harabaua lui moş Luca se comportă aproape ca un obiect miraculos: se caţără în ea doi copii şi coboară doi oameni maturi. Au lăsat acasă familie, prieteni, locuri îndrăgite. Dar, mai ales, i-au lăsat acolo pe copiii care fuseseră, încremeniţi în vîrsta infantilă. Nică, obraznicul, poznaşul, torcălăul, nu părăseşte Humuleştiul. Îi e scris să rămînă acolo, mereu egal cu sine, ca o mărturie a existenţei paradisului. Din Humuleşti, pleacă doar Ioan Creangă, ascunzînd între bagaje amintirea lui Nică. O va păstra ca pe o icoană, i se va închina, se va obişnui să raporteze fiece amănunt al vieţii zilnice la ea, o va apăra. Sustras timpului, Nică poate să-şi vadă liniştit de jocurile copilăriei. Nimeni şi nimic nu i le va tulbura, ocrotite cum sînt de Ioan Creangă, îngerul său păzitor.

Al. DOBRESCU

Cumpăniri... și descumpăniri

In orice forum pentru democrație, intelectualii au, cum se și cuvine, un cuvînt de spus. Intelectualii, tinerii, cine să intre în opoziția fără-de-care-nu-se-poate dacă nu ei? Asumîndu-și destule riscuri fiindcă Puterea, surîzînd-surîzînd, dar și încruntîndu-se tot mai des, chitește cum să-i neutralizeze. Vorbind mai slobod, cum să le dea la cap. Violență specifică unui complex de nonintelectualitate, dacă pot sa mă exprim așa. Amenințările la telefon, agresiunea fizică, unele forme insidioase de cenzură sînt menite să aștearnă liniștea care, suprimînd tensiunea firească a contrariilor, este (sau poate fi) și un mit al imposturii. Numai un cinism cu vechi exercițiu (securistic) poate lansa zvonul că Petru Creția, Banu Rădulescu și cei cîțiva tineri gazetari au fost victimele unor borfași oarecare. O minciună care nu ne... liniștește. Așa cum nu ne însenineaza faptul că domnii din subterana de albastru — insensibili la ideea de „consens" — își pot avea răfuielile lor. Ca în orice mafie.

Dar să-i lăsăm în plata Domnului — justiția are alte treburi! — pe acești simbriași care uniforma-și schimbă, dar năravul ba. Să revenim la personajul ce ne preocupă. Intelectualul. Un subiect delicat, de scrutat într-o zare a nuanțelor. O tipologie incluzînd pe abulic și pe combativ, pe visător și pe realist, pe onest și pe malonest. Despre demisia unor literați care au făcut cu Puterea un pact al neimplicării aparente s-a vorbit și se va mai vorbi, nu doar pe unde scurte. Apropo cartea lui Virgil Ierunca, **Românește** — pe care încă n-am citit-o, n-a ajuns pînă acum la Iași — provoacă, redeschide o discuție care nu știu dacă se poate tranșa printr-un verdict categoric. Criteriul etic, ușor de folosit într-un spațiu al noțiunii pure, trebuie neapărat contextualizat.

Revenind la tema vinovăției, tăcerea nu e o virtute într-o societate cu tendințe represive, ci, vrînd-nevrînd, o formă a consimțirii. Important, în perspectiva istoriei literare, este (și) în ce măsură pactul cu diavolul a compromis o creație sau alta. Fiindcă, sigur, urmările, chiar „la vîrf" (Sadoveanu, Arghezi, Camil Petrescu, G. Călinescu) sînt vădite și, uneori, întristătoare.

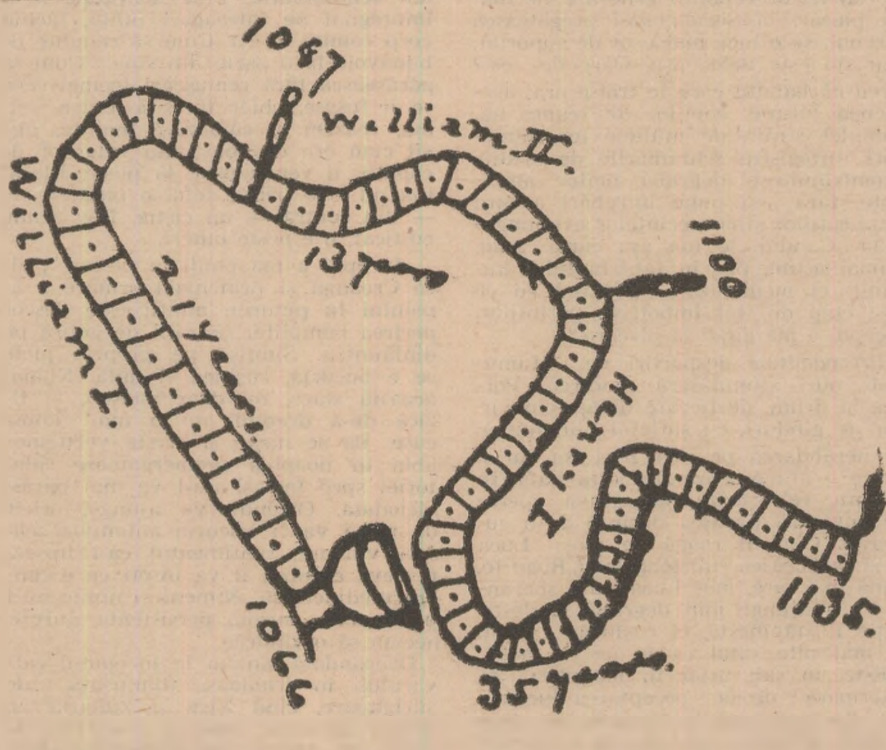
Dar nu o incursiune în trecut aveam de gînd să întreprind. Ci, plecînd de la cîteva recente „cazuri", să examinez o simptomatologie și să conturez cîteva aproximări. Lucru nu prea ușor, acum, cînd s-a produs o netă segregare. În dramaturgie, ca să iau un exemplu flagrant, sînt aruncați peste bord, într-o voioasă încrîncenare (dacă acceptați oximoronul), mai toți autorii de pînă în decembrie '89, de la Horia Lovinescu la D.R. Popescu și Paul Everac. Se face cu ocazia asta curat, pentru tinerii flămînzi de afirmare. Pînă la un punct, e firesc și deci explicabil. În rest... Viitorul va cîntări, dar o atare negare absolută este sau perfid-interesată, sau ineptă. Nedreaptă, în orice caz. Acest revoluționarism de **tabula rasa**, cînd nu-i o mascată răfuială, este un blamabil abuz. Probabil că, atunci cînd se instituie o nouă ordine, radicalismul apare inevitabil. Numai că.. Numai că ordinea o dă, ar trebui s-o dea, valoarea. Valoarea, de bună seamă, necoruptă. Și neinventată de o critică partizană.

Aș trece, cu îngăduința bunului cititor, la un alt tip de confuzie. Aceea dintre individ și opera. Dacă omul e, în gesticulația lui publică, mai mult sau mai puțin contestabil, hai să demolăm și tot ce a scris. Îl radem, care va să zică. Îl desființăm. Sînt în perfect dezacord cu aceia care propovăduiesc, ipocrit sau nu, absenteismul, neamestecul flasc, în politică și consider chiar această „simionizare" a literatului român un pericol, ținînd seama de vremurile pe care le trăim. Dar nu înseamnă că atitudinile discutabile ale unui ins cotrocenizat (din motive care îl privesc, și care uneori sînt transparente, alteori, însă, sînt greu de înțeles) trebuie să ne perturbe limpezimea judecății pe care opera o solicită. Și mai concret. Nu pot fi deloc în consens, de pildă, cu poetul Mihai Ursachi atunci cînd îl strivește pe Valeriu Cristea sub un suveran dispreț („un publicist mediocru și obscur"). Mă tem că, de fapt, nu prea l-a citit. Pe mine, asemenea „lichidări", pe un tot apodictic, mă crispează. Cine nu-i cu noi, așadar, nu face nici cît o ceapă degerată. Am întîlnit asemenea excesivități și sub pene care nu obișnuiau să zgîrie. Din păcate, din acest soi de cogitațiuni și-a urzit detestabila metodă fetida publicație pe care un venerabil erudit a putut s-o numească, fără a roși, „un stindard și un simbol". Dar, despre căderea în lamentabil a lui Edgar Papu, la sfîrșit de carieră, mai bine să tăcem.

Un caz bizar, dar nu inexplicabil, Romulus Vulpescu. Vanitos pînă la tradarea de sine și veleitar în expresie patetic-delirantă, narcisistul senator e atît de prins de „show"-ul parlamentar, că, în această amețeală, nici nu-și dă seama de penibilul în care, iremediabil, s-a prăvălit. Luciditatea i-a intrat într-o prelungită eclipsă și, ca orice reconvertit, forțează nota. Pînă într-atît, încît figura pe care o etalează e, cîteodată, aceea a unui panglicar de dubioasă virtuozitate. „Pshanaliza" de doi bani calpi a umoristului fără umor Șt. Cazimir nu e mai nimic pe lîngă potopul de acuze lansat, cu o cabotină elocință, de locvacele refuzat de teatru. Acuze care vă aduceți aminte, îl vizau pe Regele Mihai, „stigmatizat" drept „agent comunist", drept „primul nostru nomenclaturist". Aberații demne de o antologie a rușinii. Îmi închipui ce aplauze or fi răsunat în Parlamentul ticsit de activiști. Tălmăcitorul lui Villon, îmbătat de ambiții impure și, moralmente (psihicamente?) intrat în vrie, își ruinează o reputație pe care, în bună măsură, părea c-o merită. Chiar nu simte aversiunea celor pe care-i servește cu mîhnitor zel, pornirea lor ca și viscerală împotriva celor-care-gîndesc? Nu mai departe decît fostul purtător de cuvînt și de aroganță al guvernului, Bogdan Baltazar, vorbea în „Adevărul" — că doar nu în „România liberă" — despre nu mai știu ce „coterii de intelectuali". Cum poate semna un om de fine lecturi în coloanele insalubre ale unei gazete în care colegi de scris (îmi vine să zic: foști colegi) ai dumisale sînt terfeliți cu grosolan cinism? Nu tresare nimica-nimicuța în pieptu-i plin de simțăminte naționaliste atunci cînd Octavian Paler, Radu Enescu, Andrei Pleșu, Ana Blandiana sînt tămîinjiți cu epitete de genul: „intelectuali ordinari", „nemernici" ș.a.m.d.? Sau cînd, în Cameră, un demagog buf, precum tomitanul Dumitrașcu, expectorează sintagma intolerabilă: „șleahtă de intelectuali". Nu crede că — lăsînd noi la o parte orice patos justițiar — va veni o socoteală pentru toate acestea.

Un alt personaj-surpriză, o rea surpriză — Răzvan Theodorescu. Acest reputat critic de artă — care, spun foștii lui studenți, se credea un fel de N. Iorga, dar care, după gustul meu, scrie mai degrabă stufos — trăiește o regretabilă derivă. Aservit Puterii pînă la falsificarea (sau regăsirea?) de sine, el arborează o eleganță de salon care nu-i altceva decît o manieră alunecoasă, afectată de a jongla cu vorbe goale. Culpabil, împreună cu alții, de manevrele diversioniste ale instituției pe care cu (dez)onoare o conduce, vremelnicul președinte nu poate fi suspectat de profesionalism. TVR este, într-adevăr, nu doar păcătoșită, ci și anostă, (cui nu-i vine să ațipească sîmbătă sau duminică după-amiază?), cam incoloră și încurcată în propriile-i șmecherlîcuri. De ce nu se retrage prolixul, obositor-divagantul domn Răzvan dacă se vede limpede că nu-i lovit de harul meseriei? Celebrul grup de telespectatori din Arad o fi mulțumit de ceea ce i se oferă? Somn ușor, somn ușor! **Silence...** Lasă-l pe român să nu se prea deștepte

Florin FAIFER

Clipele vieții

Poezie și democrație (I)

In cei 45 de ani de feroce dictatură comunistă, poezia românească a cunoscut o experiență fără precedent în istoria sa.

În faza inițială, de instalare și consolidare a dictaturii, partidul comunist a încercat, și a reușit să atragă la ideologia sa, mai degrabă cinică decît utopică, un oarecare număr de poeți de mai larg sau mai restrîns renume. Unii dintre ei, între care Mihai Beniuc este poate cel mai ilustrativ, aveau deja, încă dinainte de război, o simpatie sau chiar o aderență la ideile comunismului (a nu se uita că, în timpul „dictaturii regale" a lui Carol al II-lea, Mihai Beniuc, Zaharia Stancu și alții publicau nestingheriți în „Revista Fundațiilor Regale", pentru ca apoi, în timpul „dictaturii proletariatului", avînd puterea de decizie, să interzică numele unor Lucian Blaga, Ion Barbu sau Octavian Goga).

Intîmplîndu-se să-l cunosc, după 1965, pe Mihai Beniuc, mi-am dat seama că era un om cultivat și inteligent; îmi pare cu neputință ca el să nu fi fost conștient de ilaritatea, dar și de sfruntarea cinică a producțiilor sale de după război și pînă în timpul lui Ceaușescu. N-aș vrea să fiu nici în pielea lui Arghezi de după „Cîntare omului".

O mulțime de suprarealiști au trecut **in corpore** la „realismul socialist", de la dicteul automat la dictatura proletariatului și de la cultul sexului la cultul lui Stalin, Dej sau Ceaușescu. Unii dintre ei au făcut fără dificultate și drumul invers — de la realismul socialist la un suprarealism **après la lettre** și chiar încă o dată viceversa — vezi Virgil Teodorescu ș.a. Acest circuit lejer între cele două sorturi de „realism" își are probabil sorgintea în însăși doctrina surrealistă, așa cum au ilustrat-o un Breton sau Aragon. Foarte puțini au fost poeții care au rezistat pînă la capăt teribilei probe care însemna intrarea într-un anonimat a cărui durată n-o putea nimeni prevedea („societatea socialistă" părea multora, așa cum se autoproclama, ireversibilă), în umilință materială, persecuție, închisoare, dezolament.

Acestea sunt fapte de istorie literară a căror simplă evocare aici are doar scopul de exemplificare la subiectul acestui eseu, adică relația dintre poezie și tipul de organizare socială în care aceasta își găsește mediul. Căci în acele lungi decenii de „dicteu centralizat", mulți dintre acei care îl profesau cu entuziasm aparent și cu avantaj realist, ba chiar și unii care îl dirijau și controlau, oftau mai mult sau mai puțin sincer după libertatea dintre cele două războaie sau jinduiau la aceea a scriitorilor din lagărul imperialist în putrefacție. Existau cenzori care-ți spuneau că detestă cenzura și-ți citeau din poeziile lor „nepublicabile". Uneori și le publicau chiar. Aproape toți erau, cel puțin în particular, de părere că democrația ar fi mai propice poeziei decît dictatura.

Pare elementar și truistic că poetul, artistul este, sau vrea să fie „un om liber", că arta ar fi deci consubstanțială libertății — libertății spirituale ca și celei politice sau de orice natură. Și că așa stînd lucrurile, o ordine socială bazată pe libertate — libertatea socială fiind asociată cu democrația politică — ar constitui mediul optim pentru germinația și înflorirea artelor, a poeziei.

*

* *

Este ușor de observat că în istoria cunoscută a omenirii, forma democratică de organizare a societății este relativ nouă și nu a funcționat decît în puține locuri și relativ scurte perioade de timp. În Athena antică s-au pus bazele filosofice și s-a constituit prima ordine socială numită democrație, i.e. conducerea (treburilor statului) de către popor. Cele cîteva decenii de funcționare a democrației atheniene, cu remarcabila eflorescență a artelor umaniste au exercitat o continuă fascinație asupra gînditorilor politici, filosofilor și artiștilor, devenind un fel de „vis de aur" al umanității. Dar acel „vis de aur" a fost în realitate o clipă scurtă în raport cu istoria civilizației umane și a civilizației grecești, s-a încheiat în dezastru, și, deși extraordinar de fertil din punct de vedere spiritual și artistic, nu se poate stabili o relație directă între ordinea de stat democratică și fenomenul spiritual-artistic, deoarece și în alte perioade și în cetăți cu sisteme politice diferite s-au creat opere de o valoare comparabilă.

Deși ideea modernă de democrație politică își are ca model și originează în statul athenian, diferențele dintre ele țin chiar de fundamentele lor filosofice. Democrația atheniană a fost o democrație **pentru cetățenii Athenei**, și numai pentru ei; aceștia erau, politic și juridic egali între ei, dar **nu** prin faptul de a se fi născut oameni ci prin acela de a se fi născut **athenieni**: sclavii, metecii, străinii, care de fapt reprezentau majoritatea locuitorilor cetății și produceau bunurile materiale, erau lipsiți de personalitate juridică și de orice drepturi politice; deși ființe umane, „bipezi fără pene", ei erau din punct de vedere politic egali doar cu boii sau măgarii. Un grec nu putea fi egal cu un „barbar: democrația atheniană a fost în fapt un elitism esențial și declarat, un paradox monumental și desigur admirabil în sine, deși, evident, irepetabil. Deci, valorile spiritual-artistice create în acel loc, în acel timp, nu pot fi atribuite nici măcar în parte unei ordini sociale democratice în sensul modern al conceptului de democrație. Acesta din urmă se bazează pe ideea necunoscută grecilor vechi, că toți oamenii sunt egali prin însuși faptul că se nasc oameni. Dacă toți oamenii sunt egali, înseamnă că statul poate fi condus de oricare dintre ei, chiar și de o bucătăreasă, ca să-l cităm pe Lenin, (în realitate însă, de „majoritatea lor, prin reprezentanții ei aleși"), iar poezia, **„poezia trebuie să fie făcută de toți"**. (Lautremont)

Mihai URSACHI

Apărați-l pe studentul Jaucă

Am mai scris despre cazul dramatic al studentului Ilie Jaucă de la Academia de Arte „George Enescu" din Iași în numărul 6/1991 al revistei noastre. Referiri la grozăvia situației sale au mai apărut în cîteva numere din *Opinia*, iar un articol numai despre el s-a publicat în *Opinia studențească*. Recapitulăm întîmplările pentru cei ce le-au uitat și adăugăm noua nedreptate strigătoare la cer, ce i se face acestui student.

În 1980 Ilie Jaucă a dat concurs la Conservatorul ieșean la secția fagot, unde era un singur loc. A obținut 6,72 iar contracandidatul său, evident favorizat, 8,84. I.J a reclamat situația la rectorul Cozmei și la Minister cerînd să fie examinat, așa cum prevede regulamentul, de un profesor de specialitate. Comisia instituită de Minister, formată din profesori de la Cluj și București, a notat pe Jaucă cu 8,10 și pe celălalt candidat cu 7,43. Cu toate acestea, a intrat cel cu 7,43, Ministerul și rectorul motivînd că banda cu înregistrarea probei de instrument nu era fidelă. Jaucă a reclamat la Minister, și Popa Ion și O. Ianculescu, cei care în ianuarie 1991 au dizolvat senatul conservatorului ieșean, au demis pe rectorița Bucescu, au anulat autonomia universitară aici și au numit ca rector pe N. Gâscă, au menținut hotărîrea stupefiant de nedreaptă. Ilie Jaucă a reclamat la CC și a amenințat că va face cazul lui cunoscut prin *Europa Liberă*. A fost bătut de securitate și trimis acasă cu milițianul satului natal, ca un deținut. Ilie Jaucă și familia sa erau disperați. În toamna lui 1980, cînd Ceaușescu a venit la Iași la deschiderea anului universitar, părinții lui I.J. au reușit să pătrundă prin cordonul de milițieni și securiști și să dea președintelui cîte o scrisoare în care cereau dreptate. N-au primit răspuns. I.J. a funcționat apoi ca fagotist la Teatrul Liric din Craiova și la Ansamblul artistic *Doina* al Armatei, ceea ce arată seriozitatea pregătirii lui profesionale. În martie 1990, în urma memoriilor trimise la Consiliul Frontului la București și la Ministerul Învățămîntului, în care cerea să fie admis la Conservator, i s-a răspuns de către ambele foruri că, în spiritul autonomiei universitare, cererea lui a fost transmisă Conservatorului, urmînd ca acest institut să hotărască. Senatul și Rectoratul au hotărît admiterea lui Jaucă Ilie ca student.

Așa că I.J. a frecventat cursurile institutului din Iași. Numai că a supărat și Ministerul și pe rectorul actual Gâscă prin faptul că a semnalat ziariștilor nedreptatea ce i s-a făcut și a semnat, alături de Samir Golescu — un alt nedreptățit — și de Adrian Berescu un articol care înfiera încalcarea legalității, dreptății și cinstei în Conservator. O parte dintre studenții revoluționari au absolvit și au plecat. I.J. a rămas singur, iar în Senat, din care făcea parte, apăra totdeauna adevărul, ceea ce nu putea fi decît foarte supărător. A terminat anul cu media 8,75, ceea ce arată că a fost un student serios și dotat. A fost, pentru că rectorul N. Gâscă, neales nici de majoritatea profesorilor și nici de studenți, ci impus de Minister, nepromovat de Senat la gradul de profesor — de la cel de lector — ci impus de Minister, cel care a contribuit la dizolvarea autonomiei universitare la Academia de Muzică din Iași, a decis exmatricularea merituosului student Jaucă Ilie, la 16 septembrie 1991. Desigur, cum stă scris în act, a decis „avînd în vedere decizia Ministerului Învățămîntului și Științei".

Ilie Jaucă a supărat în 1990 pe oamenii lui Ceaușescu din Minister și CC, pentru că își cerea un drept care era ultraevident. Obținînd acest drept abia în 1990, supără pe exact aceiași oameni care au rămas în poziții-cheie, de care depinde iar soarta lui. Și acești oameni, cu aceleași năravuri, mentalitate și comportare, cu aceeași nepăsare și batjocură, îl exmatriculează după un an de studenție, numai pentru a nu fi eventual deranjați de un spirit cunoscut ca justițiar. Profesorii contestați de revoluție, incapabili, colaboraționiști, imorali, au revenit, au fost reabilitați și ridicați în grad, iar studentul Jaucă, capabil și apărător al dreptății, este exmatriculat.

Ilie Jaucă este din nou pradă disperării. Situația lui arată că în România se poate întîmpla orice, că orice abuz este posibil și că cei care conduc se simt destul de puternici ca să comită cu cinism cele mai abominabile nedreptăți. După o persecuție ceaușistă de 10 ani, Jaucă este strivit la doi ani după instaurarea noii democrații. Omul este hotărît să-și dea foc în fața Ministerului Învățămîntului. Dacă mai este un dram de omenie și dreptate în țara asta, colegi, profesori, ziariști, oameni care sînteți îngrijorați de noua batjocură comunistă, apărați-l pe studentul Jaucă !

N. TĂTARU

Un gen de cenzură?

Festivalul internațional George Enescu nu face în fond decît să ascundă marea mizerie materială a muzicienilor români. Și aceasta cu binevoitoarea colaborare a radio televiziunii de stat. Despre ce este de fapt vorba ? La București a mers și filarmonica din Timișoara, oraș care de la mijlocul lui '89 scoate peri albi doritorilor de liniște, funcționari de stat mai mult sau mai puțin înalți sau „simpli cetățeni". Ca și în alte nenumărate ocazii, timișorenii, mult mai hotărîți decît alții, s-au decis să facă publică mizeria la care sînt reduși muzicienii români. Dacă ne uităm la anexa 1 a „Hotărîrii Guvernului nr. 127 din 25.II.1991 cu privire la stabilirea salariului pentru angajații societăților comerciale în 1991", vedem că salariile medii ale muzicienilor pot fi asimilate celor ale muncitorilor necalificați, sau în cel mai bun caz ale funcționarilor „cu pregătire liceală sau postliceală..." Dar avînd în vedere că filarmonica nu este o societate comercială, de ce ne apucăm oare și facem asemenea comparații destabilizatoare ? Oricum, această stare de fapt, precum și lipsa generală de fonduri a instituțiilor de cultură din România, au fost denunțate de către liderii sindicali timișoreni chiar înaintea spectacolelor pe care le-au oferit cu ocazia festivalului. Cum era însă de așteptat, transmisiile radio și TV au fost castrate. La TV, din tristul discurs al timișorenilor, au rămas doar cuvintele „...Și acum, vă dorim audiție plăcută !"

Ca și cum aceste necazuri nu ar fi fost suficient de importante, au apărut în ultima vreme tensiuni între muzicienii din București, care se bucură de un sprijin din partea prezidenției, și cei din provincie, care nu se bucură de nimic. Nu atît faptul că prezidenția alocă o parte din fondurile proprii unor instituții de cultură deranjează, mai ales că nu vrem să credem în vreun „scenariu" demonic care ar avea ca scop tocmai dezbinarea la care s-a ajuns, ci atitudinea muzicienilor din București, a liderilor lor sindicali, care s-au desolidarizat de colegii mai puțin norocoși din provincie. În ceea ce privește prezidenția, se pare că timișorenii ar fi dorit să repete protestul cu ocazia concertului de la Cotroceni, idee care i-a făcut să leșine pe funcționarii primăriei și prefecturii timișorene și să insiste să renunțe.

Să fim însă optimiști și să sperăm că după ce vor fi — cînd vor fi — acceptate majorările, salariile muzicienilor noștri vor putea fi asimilate cu cele ale personalului „pentru activități de specialitate (tehnician, contabil etc.".

A.R.

Eveniment artistic: expoziția Adrian Podoleanu

Nota de improvizație, formalism sau, uneori, ostentație și extravaganță ce parea să fi pecetluit, în răspăr cu așteptările, viața expozițională în domeniul artelor plastice ieșene (și nu numai) după DECEMBRIE, a fost pulverizată brusc de Adrian Podoleanu. În sălile de artă contemporană ale Palatului Culturii, talentatul pictor a prezentat publicului de curînd rodul creației sale din ultimul deceniu : o expoziție copleșitoare ca amploare și mai ales prin ținuta ei calitativă, o selecție riguroasă, menită a da măsura exactă a capacității artistului devenit stăpîn peste atît de capricioasele instrumente ale profesiei sale. Numărindu-se între artiștii care nu înțeleg să expună decît atunci cînd sunt siguri că au mai săltat o treaptă în asaltul asupra tainelor profesiei, maestrul Podoleanu, exponent de frunte al strategiei „pașilor mărunți", nu țintește niciodată să-și șocheze admiratorii prin noutăți spectaculoase, dar nici nu îngăduie acestora să-l prindă într-o anume formulă, pe care să o fluture pînă la sațietate.

Astfel, s-a crezut cîndva că Podoleanu este „acuarelistul înăscut", dar astăzi se vede bine că el este mult mai mult decît atît. S-a spus apoi că este „maestrul griurilor", dar expoziția de acum dovedește cît de restrictivă era aprecierea. Un portretist reverențios față de datele anatomice chiar și atunci cînd penetrează abisuri psihologice — s-a mai spus încă, dar nici această sentință nu mai rămîne în picioare după expoziția de față. Pictorul florilor, s-a zis, dar, se vede, nu-i asta decît între altele.

Intr-adevăr, hotărîndu-se pentru o „personală" cuprinzătoare, Podoleanu a făcut-o pentru a-și edifica admiratorii că „uleiul" a primenit substanțial limbajul său artistic ; că etapa griurilor nu a fost decît un exercițiu de virtuozitate, un preambul al marii confruntări cu paleta completă, confruntare în care tonurile și nuanțele năbădăioase sau recalcitrante nu mai sunt evitate, ci îmblînzite cu răbdare și constrînse să dea un plus de efect frazării ; în fine, că știe să reliefeze „ecuația" unui personaj (sau, mă rog, personalitate) bramburind cu totul datele-i fizionomice (de notat : cu asemenea șarje, artistul nu blagoslovește decît persoanele apropiate).

Dincolo de toate aceste însă, expoziția consolidează cultul artistului pentru lucrul bine făcut. Rezervînd intuiției și tatonării stadiul de schiță al lucrării, Podoleanu procedează la elaborare cu meticulozitate și rigoare matematică, echilibrînd cu grijă elementele aflate în tensiune, eliminînd accentele stridente și atenuînd tendințele expansioniste ale unui ton sau altul. Încrezător că, în pictură, culoarea este totul, el nu o abandonează aplombului gestic, nu mizează pe accidente fericite. Suprema sa satisfacție este, înțelegem, constrîngerea culorii să vizualizeze întocmai nălucirile ce-i bîntuie imaginația artistică.

Exemplară conștiință artistică, Adrian Podoleanu a străbătut cu demnitate „deșertul roșu", refuzînd orice compromis cu acei „cavaleri" ai întunericului ce vedeau în artă doar o oarecare servă a politicii devastatoare prin care au „fericit" mult prea răbdătorul nostru popor.

D. N. ZAHARIA

chacal!

Tren de plăcere

Urc la Sinaia. Aud urlete și văd că am locul chiar în compartimentul cu urlete. Un nebun tînăr și frumos. El pe 31, eu pe 35. Tace. Pe 37 stă un domn în vîrstă, cu ziarul deschis la o pagină cu Gherla. Își scoate din buzunarul de la piept, gest interbelic, un creion și-și subliniază numele în lunga listă a deținuților. Mă-ntind curios. Vede și-mi spune cu voce tare că da, el e acel subliniat. Da, eu sînt, în '49. Mă uit în ochii lui și mă înclin. Deci : nebunul, condamnatul, eu și, a, da, un polițist. Băiat elegant, pe 33, lîngă ușă, cu cascheta pe genunchi, decent și bucălat. E cu nebunul ? Nu. Coboară imediat, la Gura Beliei. Să trăiți, ne spune, își ia vîna din plasă și iese. Nebunul se ridică și spune : să trăiți ! și s-așează la loc, pe 31. Mi-aprind o țigară, domnul cu ziarul mă fulgeră pe deasupra lentilelor. Ies pe culoar. Nebunul se cațără în plasa de sus și strigă : Oraaadea ! Domnul cu ziarul nu-l bagă-n seamă, îl văd cum subliniază încă un nume în lista de cîteva sute. Mă-ntorc. Nebunul îmi pune-un picior pe umăr și revine la locul lui, 31. Intră un polițist. Să trăiți, zice cu mîna la cozoroc, și s-așează pe 33, locul celui coborît la Gura Beliei. Băiat elegant și ăsta. Nebunul deschise fereastra și urlă : Oraaadea ! Se răsucește, ia cascheta polițistului și și-o-nfundă pînă peste urechi : să trăiți ! se uită crunt la domnul cu lista de la Gherla. Polițistul se-nvinețește, îi arde una nebunului și-și recuperează cascheta. Intră conductorul : cine-a mai urcat ? Nebunul se ridică : eu !

La Cîmpina, cobor să beau apă de la pompă. Nebunul urlă de la fereastră : la belle epoque ! la belle époque !

Val GHEORGHIU

umor ?

Buletin de știri

Sincer să fiu, nu cred că televizorul are, în exclusivitate, rolul de-a minți poporul. Acolo vezi și lucruri interesante, afli știri uluitoare și înțelegi mai bine fenomenele uluitoare din jurul tău. Dau cîteva exemple, exemple, spicuite din cîteva seri de telefil.

La Tallin a avut loc festivalul *dublurilor*. Erau acolo Lenin, Stalin, Fidel Castro, Hitler, ș.a. Ca un titlu de mîndrie națională : Ceaușescu a lipsit. I-am „ras" pe toți ; sîntem singura țară care a avut nu numai un poet nepereche, dar și un dictator ne-sosie !...

Apropos de odiosu' : ce ne prezintă domnul Caranfilm într-o nocturnă vîrstă a peliculei ? Un film cu prietenul la cataramă al președintelui iubit, Bokassa cel urît (care-a avut și o nevastă româncă). Și 54 de copii de diferite naționalități. Ce tot sporovăia Bokassa ? Se jura pe morții digerați și pe cei nedigerați că el n-a mîncat oameni ! Deh, fiecare tiran cu modalitățile specifice de decimare a populației...

Două seri consecutive, am asistat la SOS-ul conducerii teatrului din Sibiu : importantul așezămînt nu mai are sediu — de la revoluție încoace — și primăria locală nu mai vrea să subvenționeze reconstrucția teatrului (de parcă artiștii locali sînt „de vină" că a existat acel Decembrie însîngerat !). Vreau să dau o veste bună însă, colegilor mei de la Sibiu și regizorului Iulian Vișa (întors din Danemarca, unde... avea sediu) : domnul Ioan Cioabă a discutat cu dl. Ioan Iliescu și au căzut de-acord să înființeze un *teatru al romilor*. Unde credeți ? Exact, la Sibiu. Și-atunci, ceea ce n-au reușit oficialitățile locale, vor izbuti cele de altă coloratură.

Acum, nu știu dacă domnul Vișa se va putea adapta atît de repede (căci, între țara lui Hamlet și cea a lui Ion Onoriu, sînt ceva diferențe) la noul profil, dar un lucru este cert : probleme financiare nu vor mai fi acolo, căci bani au (și ?) țiganii...

În fine, vreau să vă mai atrag atenția asupra unui filmuleț de desene animate prezentat într-o dimineață de Doina Boeriu : *Butoanele comunismului*. O peliculă extraordinară, de-o forță de șoc ieșită din comun... Subiectul ? Un nomenclaturist, ori de cîte ori apăsa pe un buton (fie că era el de la baie, de la lift, de la sonerie, de la ... un sîn de rusoaică) producea dezastre, cutremure, demolări. Cred că ar trebui reprogramat în fiecare seară acest clip politic, ca un avertisment pentru toți nomenclaturiștii (de ieri și de azi), pentru cei albi și cei negri, pentru cei care au avut și mai au acces *la butoane* de toate culorile...

Bogdan ULMU

MILAN KUNDERA

Umbra castratoare a Sfîntului Garta (II)

5) Kafkologia nu este o critică literară (ea nu se apleacă asupra valorii operei : asupra aspectelor, pînă atunci necunoscute ale existenţei, dezvăluite prin operă. asupra inovaţiilor estetice prin care aceasta a schimbat evoluţia artei etc.) : kafkologia este o **exegeză.** Ca atare, ea nu poate să vadă în romanele lui Kafka decît alegorii. Ele sînt religioase (Brod : Castelul = simbol al revoluţiei, pentru că purcede la o nouă împărţire a pămîntului), ori sociologice, politice (**Procesul** lui Orson Welles) ; în romanele lui Kafka, nu este căutată lumea reală transfigurată de o imensă imaginaţie; se descifrează mesaje religioase, se decriptează teze filosofice şi morale. (**„L'infini"**, No. 32, Hiver 1990 Gallimard, Paris).

„Garta era un sfînt al timpurilor noastre, un veritabil sfînt" Poate însă un sfînt să frecventeze bordelurile ? Brod a eliminat din jurnal nu numai aluziile referitoare la tîrfe, ci tot ceea ce privea sexualitatea. Kafkologia şi-a exprimat întotdeauna îndoielile asupra virilităţii autorului de ea studiat, şi se complace şi astăzi în a perora la nesfîrşit **à propos** de martiriul neputinţei lui În acest fel, Kafka a devenit de mult timp sfîntul patron al nevrozaţilor, al deprimaţilor, al celor loviţi de anorexie, al piperniciţilor şi slăbănogilor (cu toate că Brod însuşi, voindu-l antidecadent pe Gart al său, i-a lăudat performanţele sportive pline de vitejie !), el s-a transformat în sfîntul patron al ţicniţilor, al preţioaselor ridicule şi al istericilor (la Orson Welles, K. ţipă ca un isteric, deşi romanele lui Kafka sînt cele mai puţin isterice din întreaga istorie a literaturii).

Biografii nu cunosc viaţa sexuală intimă a propriilor lor consoarte, dar au convingerea că o cunosc pe a lui Stendhal sau Faulkner. În ce mă priveşte, n-aş îndrăzni să afirm despre aceea a lui Kafka decît atît : viaţa erotică (nu prea uşoară) a epocii sale se asemăna foarte puţin cu cea din zilele noastre : tinerele fete de atunci nu făceau dragoste înainte de căsătorie ; pentru un celibatar nu rămîneau decît două posibilităţi : femeile măritate, de familie bună, sau femeile uşoare aparţinînd claselor inferioare : vînzătoare, bone şi, desigur, prostituate.

Imaginaţia din romanele lui Brod se hrănea din prima sursă ; de unde erotismul lor exaltat, romantic (dramatice încoronări, sinucideri, gelozii patologice) şi asexuat : „Femeile se înşelau crezînd că bărbatul care este îndrăgostit nu acordă importanţă decît posesiunii fizice. Aceasta din urmă nu este decît un simbol, şi ea e departe de a egala în importanţă sentimentul care o tranfigurează. Prin toată dragostea lui, bărbatul urmăreşte de fapt să cîştige bunăvoinţa femeii (bunăvoinţa — în adevăratul sens al acestui cuvînt)" — (**Împărăţia fermecată a iubirii**).

Dimpotrivă, imaginaţia erotică din romanele lui Kafka se inspiră aproape în exclusivitate din cealaltă sursă : „Am trecut prin faţa bordelului ca şi cum aş fi trecut prin faţa casei preaiubitei" ((Jurnal, 1910, frază cenzurată de Brod).

Romanele secolului al XIX-lea, în ciuda faptului că ştiau să analizeze magistral toate strategiile iubirii, lăsau sexualitatea şi actul sexual propriu-zis deoparte, ocultîndu-le. În primele decenii ale secolului nostru, sexualitatea iese din ceţurile pasiunii romantice. Prin romanele sale, Kafka a fost unul dintre primii (alături de Joyce, bineînţeles) care au descoperit-o. El nu descoperă sexualitatea ca fiind spaţiul de joc destinat unui cerc restrîns de libertini (în maniera secolului al XVIII-lea), ci ca realitate în acelaşi timp banală şi fundamentală a vieţii oricărui individ. Kafka a dezvăluit aspectele **existenţiale** ale sexualităţii : sexualitatea opusă iubirii ; sentimentul înstrăinării ca exigenţă a sexualităţii ; csexualitatea în ambiguitatea ei : cu părţile ei excitante şi repugnante : cu teribila ei insignifianţă şi înspăimîntătoarea ei putere etc.

Brod era un romantic. În schimb, la baza romanelor lui Kafka cred că se poate decela un profund antiromantism ; de altfel, el apare peste tot în opera sa : în modul în care Kafka vede societatea, ca şi în felul lui de a construi o frază ; dar poate că originea acestui antiromantism se află în chiar viziunea lui Kafka asupra sexualităţii.

6.

Tînărul Karl Rossmann (eroul principal din **America**) este alungat din casa părintească şi trimis în America din cauza nefericitului său accident sexual cu o bonă care „îl făcuse tată". Momentele care preced coitul : „Karl, o Karl al meu !", striga bona," ...în vreme ce el nu putea să vadă aproape nimic din pricina mormanului de aşternuturi, şi se sufoca în grămada de plapume, perne şi saltele de puf...". Apoi, „ea îl zgîlţîi, îi ascultă bătăile inimii, oferindu-şi la rîndul ei pieptul pentru o ascultare de acelaşi gen, pe care însă nu o putut nicidecum obţine de la el...:. După care, „ea începu să-i caute într-un fel atît de neplăcut între picioare, încît el, cu gîtul încordat, îşi smuci capul de pe pernă...". În fine, „ea deveni parcă o parte din trupul lui şi poate din această pricină el simţi atunci o cumplită nevoie de ajutor".

Această modestă copulaţie este cauza a tot ceea ce va urma în roman. A deveni conştient că destinul tău este rezultatul unui lucru total lipsit de importanţă este ceva deprimant. Însă orice revelaţie avută în privinţa unui lucru ce se dovedeşte a fi, în mod neaşteptat, ceva cu totul lipsit de însemnătate, constituie o sursă de comic. **Post coitum omne animal triste.** Kafka a fost cel dintîi care a descris comicul acestei tristeţi.

Comicul sexualităţii: idee inacceptabilă pentru puritani ca şi pentru neo-libertini (Mă gîndesc la D. H. Lawrence, acest cîntăreţ aflat cu simbrie în slujba lui Eros, la acest Şolohov grav al coitului, care, în **Amantul Doamnei Chatterley,** încearcă să reabiliteze sexualitatea, dîndu-i o înfăţişare lirică şi romantică. Însă sexualitatea lirică este încă şi mai ridicolă decît sentimentalitatea lirică a secolului trecut).

Bijuteria erotică din **America** este Brunelda. Ea l-a fascinat pe Federico Fellini. De multă vreme, regizorul visează să facă din **America** un film, şi, în **Intervista,** el ne descrie scena **casting**-ului pentru acest film multvisat: se produc acolo, în faţa lui, mai multe, incredibile candidate la rolul lui Brunelda, alese de Fellini cu acea plăcere exuberantă pe care i-o cunoaştem. (Dar, insist: această plăcere exuberantă era şi aceea a lui Kafka. Căci Kafka nu a **suferit** pentru noi! El s-a **distrat** pentru noi !).

Brunelda cu mînuţele durdulii, şezînd, cu picioarele puţin desfăcute, într-un fotoliu. Brunelda fosta cîntăreaţă. „extrem de delicată" Brunelda care „e umedă între picioare". Brunelda care, din cauza enormului ei trup, „nu putea să se aplece — decît cu un considerabil efort al muşchilor şi cu o mulţime de suspine şi văietături — şi numai atît cît îi trebuia pentru ca să-şi poată apuca de margine ciorapii şi a-i da niţel în jos pe picior". Brunelda suflecîndu-şi rochia şi, cu tivul, ştergîndu-i ochii lui Robinson, care plînge Brunelda incapabilă de a urca două sau trei trepte, şi care trebuie pur şi simplu cărată — scenă ce l-a impresionat atît de mult pe Robinson încît el are să suspine toată viaţa : „Ah, cît de frumoasă putea să fie femeia asta, ah, pe toţi zeii, ce frumoasă era !". Brunelda în spatele unei draperii, stînd în picioare, goală, în cadă, în vreme ce e spălată de Delamarche, plîngîndu-se fără-încetare şi dînd ordine urlînd. Brunelda goală, culcată în aceeaşi cadă, şi izbind furioasă cu pumnul în apă. Brunelda, pentru care doi bărbaţi vor avea nevoie de două ceasuri întregi ca să o coboare pe scară şi ca să o depună acolo într-un fotoliu rulant pe care Karl îl va împinge de-a lungul oraşului, purtîndu-l înspre un loc misterios, probabil un bordel : — ea e acoperită în întregime cu un şal, în aşa fel încît un poliţai crede că fotoliul mobil conţine zece saci de cartofi.

Ceea ce e nou în descrierea acestei urîţenii obeze, e faptul că ea e atrăgătoare ; morbid de atrăgătoare, ridicul de atrăgătoare, şi totuşi atrăgătoare ; Brunelda este un monstru de sexualitate la limita dinre repugnant şi excitant, iar strigătele de admiraţie ale bărbaţilor nu sînt doar comice (ele **sînt** comice, bineînţeles, sexualitatea **este** comică !), cii în acelaşi timp, absolut sincere. Desigur, Brod, adorator romantic al femeilor şi pentru care coitul nu era o realitate ci „un simbol al sentimentului", nu putea să vadă nimic adevărat în Brunelda, nici măcar umbra unei experienţe reale, ci numai descrierea „oribilelor pedepse destinate acelora care nu urmează drumul cel bun".

7.

Cea mai frumoasă scenă erotică pe care a scris-o Kafka se găseşte în capitolul al treilea din **Lastelul** : este scena în care K. şi Frieda fac dragoste. O oră abia după ce o văzuse pentru întîia oară pe această „micuţă blondă insignifiantă", el o îmbrăţişează îndărătul tejghelei, „printre micile băltoace de bere şi alte gunoaie răspîndite pe podea". Murdăria : inseparabilă de sexualitate, de esenţa acesteia.

Dar, îndată după aceea, în acelaşi paragraf, Kafka ne face să ascultăm poezia sexualităţii : „Acolo petrecură ore întregi, ore de răsuflare în comun, de bătăi de inimă comune, ore în care K. avea mereu senzaţia că se rătăceşte sau că a ajuns atît de departe, ca nimeni înaintea lui, într-o străinătate unde nici măcar aerul nu avea vreun component din atmosfera de acasă, unde trebuie să te sufoci de atîta înstrăinare şi unde, împresurat de tentaţiile ei absurde, nu poţi face totuşi altceva decît să mergi înainte, să rătăceşti mai departe". Durata prelungă a coitului se transformă în metafora unui drum parcurs sub zodia înstrăinării. Şi totuşi acest drum nu este urîţenie ; dimpotrivă, el ne atrage, el ne invită să mergem şi mai departe, el ne îmbată ; el este frumuseţe.

Şi, ceva mai departe : „...simţea că e o fericire aproape prea mare să o ţină pe Frieda în braţe, dar această fericire era, de asemenea, şi prea plină de temeri, deoarece i se părea că, dacă Frieda l-ar fi părăsit, atunci tot ceea ce avea l-ar fi părăsit odată cu ea...". Aşadar, iubirea totuşi ? Ba deloc iubirea ; pentru cel izgonit şi căruia i s-a luat totul, şi o mînuţă de femeie abia cunoscută, îmbrăţişată printre băltoace de bere, devine un întreg univers — fără nici o intervenţie a iubirii.

8.

În **Manifestul suprarealismului,** Andre Breton tratează cu mare severitate arta romanului, căruia îi reproşează de a fi în mod incurabil saturat de mediocritate, de banalitate, de tot ceea ce e contrar poeziei. Îi ia în rîs descrierile şi pishologia-i plicticoasă. Critica romanului e imediat urmată de elogiul adus viselor. După care, autorul rezumă : „Cred în contopirea viitoare a acestor două stări, în aparenţă atît de contradictorii, care sînt visul şi realitatea, într-un fel de realitate absolută, de suprarealitate, dacă am putea spune astfel".

Iată un paradox : această „contopire a visului şi realităţii" pe care suprarealiştii au proclamat-o fără a şti să o realizeze însă cu-adevărat în vreo mare operă literară, avusese loc deja, şi tocmai în cadrul genului de ei denigrat : în romanele lui Kafka, scrise în cursul deceniului preced...

E foarte dificil de a descrie, a defini, a numi tipul acesta de imaginaţie cu care Kafka ne farmecă. Fuziune a visului şi realităţii, formula aceasta pe care Kafka, bineînţeles, nu o cunoştea, mi se pare grăitoare. La fel precum o altă frază dragă suprarealiştilor, aceea a lui Lautréamont despre frumuseţe întîlnirii întîmplătoare dintre o umbrelă şi o maşină de cusut : cu cît lucrurile sînt mai străine unul de altele, cu atît mai magică devine lumina ce ţîşneşte din alăturarea lor. Mi-ar plăcea să vorbesc aici de o poetică a surprizei ; ori de frumuseţea considerată ca perpetuă înminunare. Sau, poate să folosesc drept criteriu de valoare noţiunea de **densitate** : densitate a imaginaţiei, densitate a întîlnirilor neaşteptate. Scena pe care am citat-o deja, cea a coitului dintre K. şi Frieda, este un exemplu al chiar ac... vertiginoase densităţi : acest foarte scurt pasaj, de abia o pagină, cuprinde trei descoperiri existenţiale cu tot diferite (triunghiul existenţial al sexualităţii) care, în succesiunea lor rapidă, ne uluiesc : murdăria; ameţitoarea, întunecată frumuseţe a înstrăinării ; şi mişcătoarea, anxioasa nostalgie.

Întreg capitolul al treilea este un vîrtej al neaşteptatului : pe un spaţiu relativ restrîns, se succed : cea dintîi întîlnire dintre K. şi Frieda la han ; dialogul extraordinar de realist al seducţiei deghizate din pricina prezenţei unei terţe persoane ; motivul găurii din uşă (motiv banal, dar care iese din cadrul verosimilităţii empirice), gaură prin care K. îl vede pe Klamm dormind îndărătul biroului ; mulţimea de servitori care dansează cu Olga ; surprinzătoarea cruzime cu care Frieda ... alungă pe aceştia cu un bici şi surprinzătoarea teamă cu care ei i se supun ; hangiul care soseşte, şi atunci K. auzindu-l venind, se ascunde întinzîndu-se sub tejghea ; scena în care Frieda, intrînd în birt, îl descoperă pe K. stînd întins pe jos, la podea, şi neagă hangiului prezenţa lui acolo (în acelaşi timp, drăgăstos atingînd, cu piciorul, pieptul lui K.) ; momentul în care K. şi Frieda, făcînd dragoste, sînt întrerupţi de chemarea adresată fetei de către Klamm, care, în cealaltă cameră, s-a trezit gestul surprinzător de curajos al fetei, c... strigă lui Klamm : „sînt cu arpentorul!" ; şi apoi, ca o culme a acestei succesiuni (moment în care ieşim cu totul din verosimilitatea empirică) : deasupra lor, pe tejghea, stau cei doi secundanţi care, în tot acest timp, n-au făcut decît să-i observe.

9.

Cei doi secundanţi din Castelul constituie probabil cea mai ... venţie poetică a lui Kafka, ... ra fanteziei sale ; nu numai ... tenţa lor este infinit surprinzătoare, dar, în plus, ea este încărcată de semnificaţii : cei doi sînt nişte şantajişti, amărîţi şi ca vai de ei, nişte inşi care nu fac decît să plictisească pe toată lumea ; însă ei reprezintă, de asemenea, întreaga şi ameninţătoarea „modernitate" a lumii castelului : ei sînt poliţai, reporteri, fotografi: agenţi ai distrugerii totale a vieţii private ; ei sînt clownii inocenţi care traversează scena dramei : dar ei sînt, de asemenea, şi voyeur-ii lubrici a căror prezenţă insuflă întregului roman parfumul sexual al unei infecte promiscuităţi, comice la modul kafkian.

Trad. : Radu I. PETR...SCU

(va urma)

Colectivul de redacţie : Radu ANDRIESCU, Liviu ANTONESEI (redactor şef adjunct) Emil BRUMARU (redactor şef adjunct), Codrin BURDUJA (secretar de redacţie), Alexandru DOBRESCU (redactor şef), Valeriu GHERGHEI (secretar general de redacţie), Mădălina GRIGORAŞ (secretar de redacţie) Nicolae IONEL, Constantin PRICOP, Horia ZILIERU.

REDACŢIA : IAŞI, Casa cu absidă, Centrul civic, telefon 981 16... Administraţia : Bucureşti Calea Victoriei 133—135 telefon 98 500...

PREŢUL UNUI EXEMPLAR LEI 10

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA

Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66, sector 1.